گوڵسوو

مجلەیەگ هەفتانە گشتیە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بلاْوئەکریەگ

شماره (٥٥) كانوون دويم (٢٧٠٩-٢٧١٠) كوردی (٢٠١٠) ميلادی

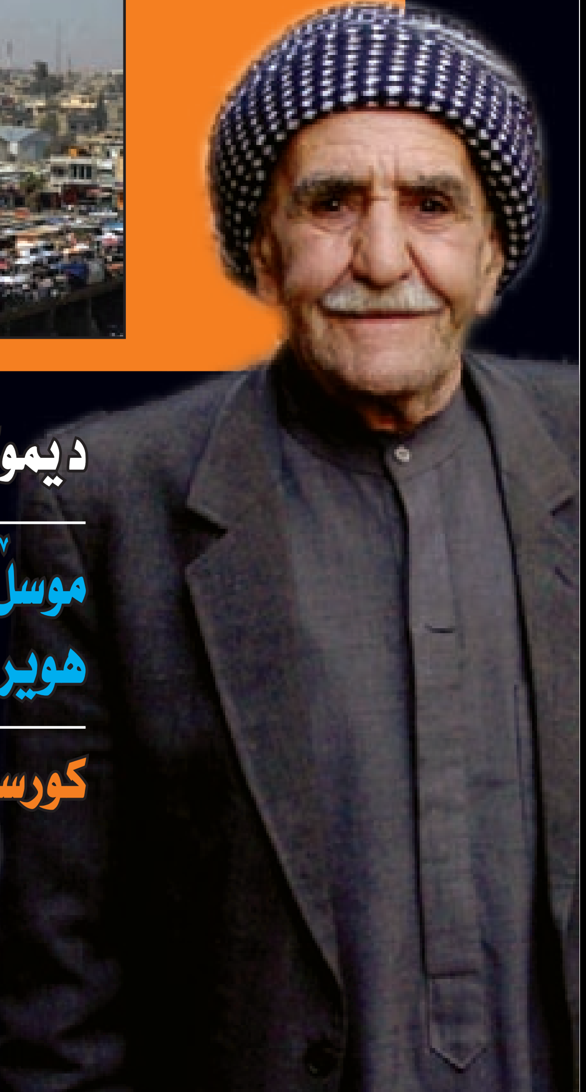

دیموکراتی بەغدا یا بەغدای دیموکراتی

موسڵ و کەرکووك لەناونی ماف کورد و هویر شۆڤینیەیل

کورسی کورد فەیلی ها لە کوره؟

RADIO SHAFAQ
BAGHDAD 102 FM

www.shafaaq.com

گوڵ سوو

GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ هەفتانە گشتی‌یە لەلاین دەزگای رووشنهویری
ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاوئەکریەگ

شمارە (٥٥) کانوون دویم (٢٧٠٩-٢٧١٠) کوردی (٢٠١٠) میلادی

12

موهمترین مەسەلە ئەرا قسەکردن لە شوون پەسەنکردن قانوون هەڵوژاردنەیل....

36

جەواهیری لە رووژ ٢٦ تەمووز ساڵ ١٨٩٩ لە شار نەجەف لە خیزانیگ....

39

شەك یا گومانیگ لەتی نیەك بڕیار یا قەرار سەرۆك حکوومەت عیراق فیدراڵ ئەرا ئازار.....

سەرکردایەتی سیاسی کوردستان و گەمەیل سیاسی ٧
دان گارانتی ئەمریکا وە کورد، ئوسامە نوجێفی ترسنێگ ١١
دیاردەی حزبیاتی لە عیراق تازە ١٤
ساڵ ٢٠٠٩ و خەبات رووژنامەوانی ٢٩
پایەی مەسیح لە ناو کورد ٣١
ئەبوو دەودەو ناوچەیگە پڕە لە مێژوو کوردی ٣٤

سەر نویسەر

عەلی حسێن فەیلی

بەڕێوەبەر نویسانن

ماجد سویرەمیری

دەستەی‌نویسەرەیل

جەماڵ ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نسرین میرزا
ئارام حەسەن

ئامادەکردن هونەری

لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق٨٩٢ في ٢٠٠٦

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

چەنە ئەو هویرەیلە کەدیوازمای ئنسانن لە وەخت مردن ئازیزەیل، چەنە خوەشیەیل ژیر دگان منالێگ ساوا وەختێگ وە موڵچەموڵچ خواردن شیر داڵگ سەرخوەشە، چەنە گشت ئەو باسەیلە ك هیمان رێ نویسانن نەگرتنەسە وەرو هووکارەی بەشەو کردن نین خوازیمن خوەمان و وەل ئی باسە یەکلاو بکەیمن! فرە ئویشیمن ك لە سیاسەتێگ دویرەو بکەفیمن چوین جیا لە شەڕ خێر لە ناوی نەدیمنە و بیجگە لە سەرژان و تووریان دووسەیلمان هیچ وە دەس نەهاوردیمنە، خوازیمن بزانیمن ئی ئنسانە ئەرا چنە وەل فکرەیل بیمار و ئایمەیل خێر وە رێ نەهاتگ خوڵك خوەشە و لە وەراوەر ئەوانەی ڕی و ڕەوەن خاس نیشانی دەن یاخیە؟ کوردەیل ئنسانەیل ئازا و دانا و رووشنهویر و دڵسووز و خاك دووس و نیشتمانپەرەس دیرن هەمیش ئیمە کەسوکار و کەسەیل بناس و هاوکار و هاوماڵ نادان و بی باوەڕ و هاوزوانەیل خاك فرووشیش دیریمن! جوور باقی مللەتەیل رووژەیل سەروەری و باسەیل تیەڵ تاریخمان پڕ لە نەهامەتیە، وەلی لاین خراو ئی باسەیل باڵا دەسە! لە خاسیەیل نایشیمن بی ئەوە ك بزانیمن یانە هاوپشتەی یەکن و بەس و پەیوەس ژیانن !

برا و خوەیشگ هاوزوانم؛ هویر و نویسانن و دەنگ ئەڵاوردن و نوورستن و هاتن و چگن و ئەڵس و بنیش ئنسانەیل وەل یەکا ئاشتەو ئەکا، دیارە ئەوانە تویەنن دەرد و ڕازەیل تەنیایی خوەیان چارەسەر بکەن ك بینەسە مللەت و چەوەڕێ ئەوە ناکەن کە بوونە حکوومەت! چوین حکوومەتەیل هەمیش تاکمەجارێگ تەنیان و دویرن لە مللەت خوەیان.

بی ئەوە ك لە یە ترس داشتویمن ئی سەرباسە و ئی گووڤارە چەن کەس خوەنیدێ، وە دەنگ بەرز و بڵن هویرەیلمان و باوەڕەیلمان ئەرادان خوەنیمن تا بزانن لە هەر شمارەێگ گوڵ سوو فکرەیل سەوز خاوەن هویرەیلمان چەنە بەرزی کەوەر کویە و سەنگینی پەڕاو و بێستوین و ڕێ دڕ و دریژ جەوەڵ حەمرین تاریخ وە کووڵ وشە و کەلمات وە خەڵات ئەرادان هاوردنە ئایا یە بەس نیە ئەرای ئاشتەو بوین؟!

سەر نویسەر

عەلی حوسێن فەیلی نوێنەر کوردەیل فەیلی لە پەرلەمان هەرێم کوردستان:

ئەگەر کوردەیل فەیلی (٢٠) ئایەتوڵڵای گەورا بیاشتان لە ناو مەرجەعیەت ئەرا کورد دەسکەفت بوی

دیداریگ ڕیزدار (عەلی حسێن فەیلی) نوێنەر کوردەیل فەیلی لە پەرلەمان کوردستان وەل رووژنامەی (رووداو) لەهەولێر (ژمارە ٩٠ بەروار ٢١ کانوون یەکم ٢٠٠٩)

ت : گوڵ سوو

زیاتر لە(١٠٠) خیزان فەیلی لەشوون دەرکردنیان لەئیران تیەنەوە ئەرا عیراق و لە ئۆردگای (بەختیاری)یش لە خانەقی کەفنە بارووەزع نالەباریگەوە، ئمجا لە بان داوای کاك عەلی حسێن فەیلی لوجنەیگ لە پەرلەمان کوردستان سەردانیان ئەکا.

١١٠ خیزان فەیلی ك زویتر لە هەردوگ ئۆردگای (ئەزنا وجەهروم) ئیران نیشتەجی بوین، لە شوون داخستن هەردوگ ئۆردگاگە کلەوکریەن ئەرا عیراق و لە ئۆردگای بەختیاری نیشتەجی کریەن، ئەوان ئیسە لە ناو خەرگ وارانا و لە بارووەزعیگ فرە سەخت ژیەن.

عەلی حسێن فەیلی، گلەیی لە هەردوگ حکوومەت عیراق و کوردستان ئەکا، ك تا ئیسە خوەیان نەکردنەسە خاوەن ئەو مەردمە و ئویشیگ: شمارەی ئەو خیزانەیل دەرکریاگە لە هەردوگ ئۆردگای ناوبریاگ لە (١١٠) خیزان زیاترە، وەلی قەیریگ لەلیان چینەسە بەغدا. لە باوەت بارووەزع ژیان ئەو خیزانەیلەوە، نوێنەر کوردەیل فەیلی لە پەرلەمان کوردستان ئاشکرای ئەوە کردگە ك ناو ئەو ئۆردگا لەتی نیشتەجی کریانە (بەختیاری)ە، وەلی بەدبەخترین مەردم گرتەسە خوەی و کیشەگەیانیش فرە لەوە گەوراترە ك وە چەن بەتوویگ چارەسەر بکریەیگ.

لە دریژەی قسەیلی کاك عەلی حسێن فەیلی ئویشیگ: ئەرا یەکمجار لە سەردەم بەعس لە ساڵ (١٩٧٠) ئەحمەد حەسەن بەکر و دویاخریش لە نیسان ساڵ (١٩٨٠) لە بان دەس سەدام حسێن وە مەهانەی ئەوە ك فەیلیەیل عیراقی نین و ئیرانین، لە عیراق دەرکریان و شمارەی ئەو کەسەیلە ك لە پرووسەی ٤ نیسان ساڵ ١٩٨٠ شوناسنامەی عیراقی لە لیان سەنریاوە و ئاوارەی ئیران کریان، وە گوورەی ئامار یا ئحسای مانگ قرمز (صلیب الاحمر) (٤٨٠) هەزار کەس بویە. ئی بریار یا قەرارە دەرهەق وە فەیلیەیل زیاتر لەوە ك بریاریگ شوناسنامەیی بووگ، پەیوەندی وە بارووەزع بازرگانی یا توجاری و ئابووری بەغداوە داشت، ئمجا ئەرا ئەوەك ئابووریەگەی لە دەس کورد دەرکەن جویر ئەوەك ناوبریاگ ئشارەت وەپی کردگە، لە شوون کووچکردن یەهوودیەیل لە عیراق ك ئابووری عیراق لەوەر دەسیان بوی، کوردەیل فەیلی شوونیان گرتن و لە روی بازرگانیەوە بوینە یەهوودیەیل تازەی بەغدا و داستان ئەوان مینیگە وە سەرهات ئەرمەنیەیل ناو ئمپراتۆریەت عوسمانی ك لەوەر هووکار ئابووری کوشت وبر کریان و لە مەرز ئمپراتۆریەت عوسمانی دەرکریان. لە شوون راپەرین ساڵ ١٩٩١ شمارەیگ لە خیزانەیل فەیلی ك پەیوەندی وەل جموجویل سیاسی کوردا داشتن هاتنەوە ئەرا کوردستان و شمارەیگیانیش لە شوون پرووسەی ئازادی عیراق گلەوخواردن، وەلی بەش فرەی ئەو خیزانەیلە ك پەیوەندی سیاسی نەیاشتنە لە ئیران مەندنەوە و لە هەردوگ ئۆردگای ناوبریاگ ك کویەنترین ئۆردگای رووژهەڵات ناوراسن لە شوون ئۆردگایەیل فلستینی نیشتەجی بوین و نزیکەی (٣٠) ساڵ لەورا بردنەسەر.

عەلی حسێن فەیلی ئویشیگ: هووکار سەرەکی گلەونەخواردن خیزانەیل فەیلی ئەرا عیراق ئەوە بوی ك راسە لە ساڵ ١٩٩١ کوردستان ئازاد کریا، وەلی ئەو ناوچەیلە ك کوردەیل فەیلی لەتیان نیشتەجان هیمان هەر لەژیر دەسلاّت رژیم بەعس بوین، هەر لەوەر ئەوەیش نەهاتنەوە.

ناوبریاگ، ئشارەت وە ئەوەیش ئەکا ك لە شوون راپەرین، فرەیگ لەو مەردمە ك لە قوناغەیل جیاجیا لە ئیران گلەوخواردنە تا رادەیگ قەرەبوو یا تەعویز کریانە، وەلی فەیلیەیل نەك هەر لەوەیش بیبەش بوین، بگر ك لە کەمپەیل ئیران تیەنەوە ئەرا عیراق دوارە چنە ناو کەمپ.

لە سەرەتای ئمساڵ نوری مالکی سەرۆك وەزیرەیل عیراق بانگەواز کرد ئەرا فەیلیەیل بانە دویاوە ئەرا عیراق، چوینکە هەق گشتلایگ لە دەستوور جیگیر کریاگە و دی لە عیراق جیاوازی رەگەزی و مەزەوی نەمەندگە، ئەویش لە شوون ئەوە هات ك زوورم فەیلیەیل پشتگیری خوەیان ئەرا لیست نوری مالکی نیشاندان لە هەڵوژاردنەیل ئەنجوومەن پاریزگایەیل. هەر لەوەر ئەوەیش حکوومەت عیراق هەوڵەیل خوەی خستەکار ئەرا هاوردنەوەی پەنابەرەیل لەئیران. لە هەمان وەخت کوردەیل فەیلی وە تایبەتیش لە شوون ساڵ (٢٠٠٣)ەوەلە هەڵوژاردنەیل ئنتمای مەزەوییان کەفتەسە نوای ئنتمای نەتەوەیی.

> **وەك کوردیگ حەز کەم گشت کورد لە ژیر یەك چەتر بوون، وەلی هەر فەیلییگیش بچووگە ناو لیستیگ غەیرە کوردە وەخیانەت نیە، چوینکە هویچ وەختیگ ئنکار یا حاشا لە شوناسنامەی خوەی ناکا**

ناوبریاگ ئویشیگ: ئەیە کیشەیگ دولایە نیە، یەکمیان ئەوەسە ك فەیلیەیل هانە دەیشت مەرز دەسلاّت کوردستان و حکوومەت کوردستان نەتویەنستگە وەك خواستیگ ئەهەمیەت وەپییان بەیگ و لایەن دویمیش ئەوەسە ك نەوەی کویەن فەیلیەیل ك بەشداری خاسیگ کردنە لە جموجویل کوردایەتی چەوەری کردنە حکوومەت ئارەزووەیلیان باریگەدی وەلی ناتەسەدی.

وە باوەر ئەو پەرلەمانتار کوردە، واقع تازەیگ دروس بویە، نەوەیگ تازە رەسیە ك لە ئاوارەیی گەورا بویەو لەیکەوداین و دیدیان جیاوازە لە نەوەی وەرین، ئمجا جویر ئەوەك ئشارەت کردگە، رژیم بەعس فرە وەزیرەکانە دیموگرافیای ئنسانی و قورسایی ئابووری فەیلیەیل لە بەغدا و ناوچەیل تر لە بار برد ك گشت ئەیانە خاڵ بتەویگ بوین لە جموجویل سیاسی و نەتەوەیی کورد لەعیراق. حکوومەت هەریم کوردستان نەك هەر لە فەیلیەیل داوریاگە، بەڵکوو وەل گشت عیراقا تویش ئی داوریانە بویە و دیواریگ لە دەور خوەی دروسکردگە، حکوومەت هەریم کوردستان هویچ سیاسەتیگ ئەرا فەیلیەیل و کوردەیل دەیشت مەرز هەریم کوردستان وەپی نیە ك وە جووریگ وەل ئاست داواکاری و خواستەیل ئەوانا بگونجیەیگ، ئەوان پشتگووش خریانە و مادام پشتگووش خریان دی ئەرا بایەسە گلەیی لەلیان بکریەیگ ك وەل کام خەت سیاسی یا مەزەویا لە عیراق هاوسووزی دیرن؟ مەزەو شیعە یەکیگە لەموهمترین فاکتەرەیل مەندنەوەی روح نەتەوەیی لای کوردەیل فەیلی ك لە دەیشت مەرزەیل هەرێم کوردستان و لەناوچەیل ناوراس و باشوور عیراق ژیەن، ئەگەر شیعە نەویاتایم شایەت حاڵ و رووژمان وەك سابئەی مەندائی و کەمینەیل تر بویاتاگ.

عەلی حسێن فەیلی ئەندام پەرلەمان کوردستان وەی شیوە باس لە فاکتەر مەزەو ئەکا ئەرا مەندنەوەی روح نەتەوەیی لە

ناو فەیلیەیل ك کیشەی فەیلیەیل لە ناو عیراق کیشەی رژیم بویە وەلیانا و کیشە لە بان ئاست کوومەلایەتی نەویە، وەو مەعنا ك لەو ناوچەیلە لەتی نیشتەجی بوینە وەل نەتەوەیل ترا هویچ کیشەیگ نەیاشتنە و ئەویش لە روی هاوسووزی مەزەویەوە بویە ك شیعە بوینە. شیعەیل هویچ وەختیگ هەول تەعریب نەتەوەیل ناو ئەو مەزەوە نەیانە، هووکار سەرەکییش ئەوەسە ك بەش فرەی مەرجەعیەت شیعە لە عیراق عەرەب نەویەتا وەباوەر وە تەعریب بیاشتوون. مەعنای ئەوەسە شیعە بوین فەیلیەیل نیەوگ لە یەکەو بدریەیگ وە مەترسی ئەرا بان شوناسنامەی نەتەوەیی.

وە باوەر ئەو پەرلەمانتارە، ئەگەر کوردەیل فەیلی (٢٠) ئایەتوللای گەورا بیاشتان لە ناو مەرجەعیەت ئەرا کورد دەسکەفت بوی. هەر لەو روییشەوە وەپی لەیواسە چگن کوردەیل فەیلی ئەرا ناو لیستەیل تر خیانەت نیە جویر ئەوەك کەسەیلیگ ئەوانە وە ئەوە تومەتبار کەن. ئمجا وەك کوردیگ حەز کەم گشت کورد لە ژیر یەك چەتر بوون، وەلی هەر فەیلییگیش بچووگە ناو لیستیگ غەیرە کوردە وەخیانەت نیە، چوینکە هویچ وەختیگ ئنکار یا حاشا لە شوناسنامەی خوەی ناکا.

لە دویای (٢٠٠٣)ەوە، وە سەبەب دەنگ نەهاوردن لیستەیل کوردستانی لە بەغدا، کوردەیل فەیلی وەزالبوین هس مەزەوی لە بان هس کورد بوینیان، عەلی حسێن فەیلی پرسیگ: پەیمانەیل ئنتمای نەتەوەیی چەن؟ ئایا ئەو ژینگە یا بیئە ك فەیلەیەیل لە باشوور و ناوراس عیراق لەتی ژیەن ژینگەیگ کوردیەو پەروەردە و رووشنهویری وەزوان کوردیە؟ ئایا بەرژەوەندیەیل بەنن وە ئەوەك وەل کوردا بوون؟ وە دلنیاییەوە نەخەیر. وەلی لە دەروین خوەیان هەر کوردن و هویچ کوردیگ فەیلی نیە بویشیگ من کورد نیم، جیاواز لە قەیریگ پیکهاتەی تر کورد لەیرا و لە پارچەیل تر کوردستان. وەل ئەوەیشا ئویشیگ: سەرشماری سال ١٩٨٧ ئەوە دەرخست ك (١) ملیۆن و (١٣٧) هەزار کورد لە بەغدا بویە، وەلی ئەگەر ئەو شمارە ئەرا ئەوە بووگ ك ئەوەك دەنگ وە کورد نەیاگە کورد نیە، ئەوە دید و نوورستن غەلەتیگە.

سەرکردایەتی سیاسی کوردستان و گەمەیل سیاسی

سڤان هالو

وە دریژایی تاریخ سیاسی عیراق، جموجویل رزگاریخواز مللەت کوردستان لە گشت قوناغەیل روی وەروی دوشمنەیلی بویەسەوە و رژیمەیل ئی ولاتە وە شیوەیگ گشتی لە دژ داواکاریەیل مللەت کوردستان لە سەنگەر بوینە، سەرچەوەی سەنگەر گرتنیانیش چووگەوە ئەرا هویرەوکردن سیاسەتمەدارەیل وە شیوەیگ رەگەزپەرسانە،

لە وەر ئەوە فرە جار لاپەرەیل تاریخ سیاسی عیراق ئەو راسیە ئەرامان ئاشکرا کەن ك هویچ وەختیگ رژیمەیل عیراق ئامادەی قەبوولکردن کورد نەوینەو لە هەمان وەخت وە هویچ شیوەیگ نەتویەنستنە هەقەیل کورد لەوەرچەو بگرن، هەر لەوەر ئەوە لە سەدەیل گوزەیشتەوە تا رووژ ئمروو سیاسەتمەدارەیل ناو دەسلات سیاسی ئی ولاتە وەردەوام خەریك نەخشەو پیلان داناین بوینەو خەریکن ئەرا ئەوەن ك نەیلن کورد وە هەقەیل رەوای خوەی شاد بووگ تا هەر ئەوان وەردەوام بوون لە حوکمرانیکردن لە بان مللەت کوردستان و مەسەلەی رەوای مللەتەگەمان ك قوناغ خاسیگ وەرەو نوا بریەو توان بووەنەی دویاوە ئەرا خال سفر .

ئەگەر بایگ و بچیمنە دویاوە ئەرا سەدەی وەرین، دوینیم دەیەها گەمەی سیاسی دژ یا زەز کورد و کوردستان وە گشتی وە بەلگەوە تۆمار کریانە، ئەرا نموونە: چەسپانن و فەرزکردن پەیمان لۆزان لە بان پەیمان سیڤەر و دویای ئەوەیش ریککەفتننامەی شووم جەزایر سال ١٩٧٥ و چەنەها گەمەی سیاسی تر ك گشتیان وەزەرەد مسەلەی رەوای کورد و کوردستان کووتایی وەپیهات، گشت ئەیانە لە ئەنجام قەبوول نەکردن کورد و هەقەیل رەوای بویە.

ئمجا جویر ئەوەگ ئشارەت وەپی کردیم سەرچەوەگەیشی ئەقلیەتیگ رەگەزپەرسیە و چووگەوە ئەرا هویر ناسیۆنالیزم پەرەسەندگ لە ناوچەی رووژهەلات ناوراس و بیجگە ئەوەیش بالادەسی بویەسە کلتووریگ و چیەسە ناو ئەقل سیاسەتمەدارەیل ناوچەگە و عیراقیش وەك دەولەت؛ نەخش و دەوریگ کاریگەر داشتیە لەجی وەجیکردن ئی ئەقلیەتە لەبان کوومەلگای عیراق وە گشتی و تا ئیسەیش نەتویەنستنە دەسوەردار ئەو ئەقلیەتەبوون و بتویەنن وە گوورەی لۆژیك یا مەنتق ئی سەردەمە هویرەو بکەن، لەوەر ئەوە پیلان لە شوون پیلان دروسکەن دژ یا زەز هەقەیل مللەت کوردستان و نیەتویەنن داواکاریەیل ئسپات بکەن و ئەو چشتیشە ك ئمروو ئسپاتی کردنە ئەوەسە ك عیراق ئمروو جیاوازی دیریگ وەل عیراق دویەکەیا، چوینکە لە عیراق ئمروو کورد بەشداری کارا یا فەعالیگ دیریگ و لایەنیگ گرنگ یا موهم دەولەت ئیسەی عیراق پیك تیەریگ، وەل ئەوەیشا لە عیراق ئمروو دەستووریگ هەمیشەیی هەس و تەوافق سیاسی لە بان بنەمای دەستوور هەمیشەیی عیراق کریاگە لە ناونی پیکهاتەیل سیاسی ئی ولاتەوە کورد و عەرەب سونی و عەرەب شیعە و کەمایەتی یا ئەقەلیات تر، عیراق ئمروو مەحالە ریرەو خوەی بگریگ و پرووسەی سیاسی ئی ولاتەپەکی کەفیگ و پیکهاتەیل عەرەبی و ئەمریکا و هاوپەیمانەیلیش تەواو رەسینەسە ئەو باوەرە لەی باوەتەوە.

مەعنای ئەوەسە نەخش و دەور کورد گرنگ یا موهمە و بەشداری نەکردن کورد لە پرووسەی سیاسی بووگە سەبەب گیر و گرفت ئەرا بارووەزع سیاسی و ئەمنی لە عیراق و نائارامی و ناسەقامگیری سیاسی و سەرتاپای ئی ولاتە گریگەوە، لەوەر ئەوە سەرکردایەتی سیاسی هەریم کوردستان وەك هەقیگ دەستووری و سروشتی تویەنیگ فرەجار فشار بخەیگە بان پیکهاتەیل سیاسی عیراق ئەرا ئسپاتکردن هەقەیل مللەت کوردستان، بیگومان لە یەیش دریغی نەکردنە وە گوورەی دانیشتن و گفتوگووکردن وەل لایەنەیل عیراقا.

لە وەخت ئەنجامداین دیدار و دانیشتنەیل ك لەناونی دو یا چەن لایەنیگ ئەنجام دریەیگ هویچکام لەو لایەنەیلە نیەتویەنن وە تەواوی ئامانجەیلیان بارنەدی، چوینکە هەر یەکیگ ئەرا ئەواکەی تر وە چەواشەوە بایەسە لە قەیریگ لە هەقەیل خوەی دەس هەلگریگ تا بتویەنن بگونجیەن، لەوەر ئەوە سەرکردایەتی سیاسی هەریم کوردستانیش وە دلنیاییەوە نەتویەنستگە گشت داواکاریەیل مللەت کوردستان دەسەوەر بکا، وەلی ئەوەگ کریەیگەدی لەی بارووەزع سیاسی سەختە لە عیراق چشت کەمیگ نیەو نیەوگ وە کەم تەماشایان بکەیم، لەوەر ئەوە تویەنیم بویشیم ئیرادەی سیاسی مللەت کوردستان تا رادەیگ سەرکەفتن خاسیگ هاوردیەسەدەس.

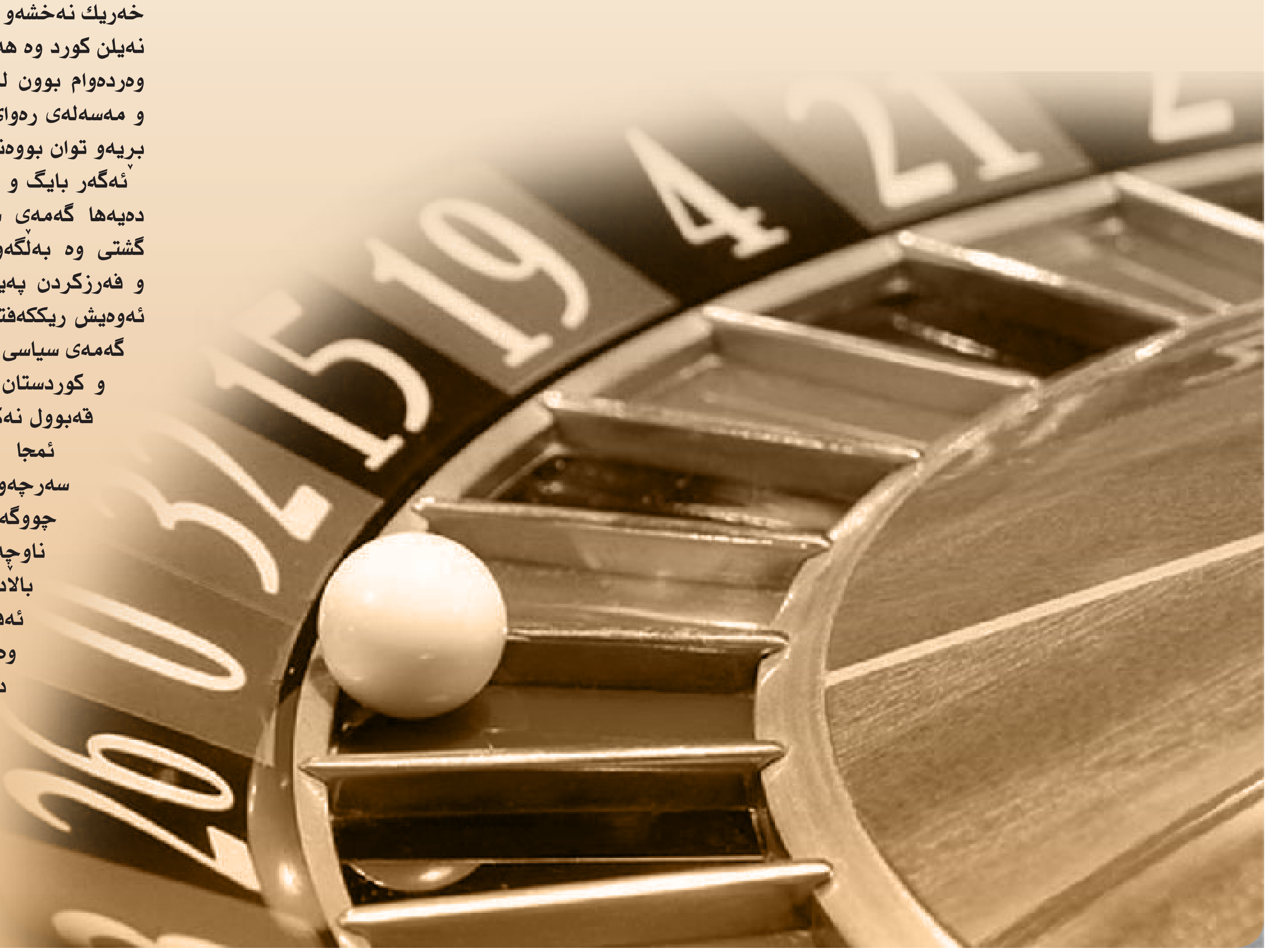

ئنتقامیگ سیاسی ك باجێ مەردم دەنەو

کەیوان کەڵهور

هەر ئەو جوورە ك زانیم شەڕ گەورای ناوەین دو زووردار خوەرهەڵات ناوڕاس(ئیران و عیراق) هەشت ساڵ وە دی هات و بایس خەراوی فرەی بوی و دویدیشێ وە تەمامی چێیە چەو مەردم بەدبەخت ئەی دو وڵاتە، ئەرا ئاشکار کردن بەشێ لەی مەرارەت و مەینەتە ك وە سەبەب نەزانی سیاسەتکەرەیل و ئینتقامێگ ك سیاسەتکەرەیل ئیران دویای شەڕ، ك کیشا وە ئاشتی، لە مەردم عیراق گرتن، ئشارەی کەیم و تویەنیم بویشیمن بەش نەوەتیای لە بازیەیل سیاسیە ك ئەو زەمانە هاتیەسە مەیدان سیاسی و یاریی بویە ك لە ئەنجامی مەردم جەمگای(کوومەڵگای) عیراق هیمان هانە ژێر تاوانی و تاوانی دەنەو!؟.

پیشت قەبوول کردن مادەی ٥٩٨ لە تەرەف هەر دو دەوڵەت ئیران و عیراق، رەوشی نیمە و ناتەمام نە شەڕ و نە ئاشتی وە دی هات. لە ئەو سەردەمە سەدام ك خوەی وە(سەردارقادسیە) زانی ژێر وە ژێرەو وەل دەوڵەتوەدەسەیل ئیرانا نیشتن و ئەرا پڕکردن جی ئەو هەمگە خەسارەتە ك وە هەر دو لا رەسوی، پیلانێگ تازە کیشان. ئەی پیلانە ئەگەر کەمی زیرەکی لە تەرەف لایان عیراقیە و بویاتا نەبایەس قەبووڵی بکردان وەلی ئەو جوورە ك تاریخ گەوای دەید دیکتاتۆرەیل لەبە مەسن و سەرخوەش لە زوور خوەیان، هەمیشە خەتایلێ کەن ك مناڵی وە مناڵی خوەیەو نیەکەیدەی و وەختی نووریدە پی لە لای خوەد ئویشی چەنێگ ناشی بوینە وانەگ ئەی کارە کردنە!. عیراق و ئیران لەو سەردەمە هەرچێ داشتن و نەیاشتن کردنەی خەرج شەڕ وەل یەکا و دانەی وە چەك و تەقەمەنی و ڕشاننەی بان سەر مەردم، خوەزەو وە یەیشەو بمینیاتان!. ئمجا دەس کردنە قەرز و قویلە کردن و چێن وام سەنن، چ لە دەوڵەتەیل ترەك و چ لە سنوق پویل جەهانی (IMF) و دانەی چەك و تەقەمەنی!. لە وەخت شەڕەگەی عیراق و ئیران چوین بازێگ لەی دەوڵەتەیل عەرەبیە، چ ئاشکار و چ وە دزی، کوومەك وە عیراق کردن؛ یە خوەی کینەی بوی ئەرا ئیران و چوین ئەو وەختە ئیران دەسێ وە پێیان نەرەسی ئەرا وەخت خوەی هیشتویگەی و مق بردویدەو دڵ ئەرایان. ئەی وەختیشە و فورسەتە سەدام خوەی دو دەسی پێشکەشی کردە ئیران و دەسڵاتوەدەسەیل ئیرانیش لەی وەختە سوود خوەیان وەرگرتن. ئمجا ئەی وەختە و فورسەتە چەوی؟ دویای ئاشتی ناوەین ئیران و عیراق پەیمانەیل تازەی ناوەین ئیران و عیراق بەسیا؛ ناو ئەو پەیمانەیلە ك هیمان وە ئاشتی تەمام نەرەسوین ئاڵشت وئووڵشت کردن نەیارەیل(دوژمن) یەکتر بوی!. دەوڵەت ئەو وەخت عیراقە (موجاهدین خەلق) ك نەیار ئیران بوین وە قەوڵ و قەرار پیشتیوانی گووڵیان دا و کلیان کرد وەرەو ناو ئیران ك تا نزیکەیل کرماشان چێن و لەورە کەفتنە چەنبەر(محاصرە) ئیران و گورز نابوودی ئیران دا لە لێیان ك هیمان ئەو ڕەنگ راس نیەنیشن و لەی لایشەو ئیران سوپای بەدر نارد ئەرا ناو عیراق و سەدامیش فریو یە خوارد ك تەمامیان کەید، سەدامیش نوایان واز کرد ك تا نزیکەیل دیالە(بعقوبە) هاتن و لەورە فرە لێیان کوشت وەلی داوی(کووتایی) وە نەیارەیل خوەی ناورد و لە ئەی زووران سیاسیە هەم هەردو دەس ئیران ئەو بان بوی. ئەرا؟ چوین: سەدام یە نەخوەنسوی ك ئەی نەیارەیلیە وەل دەوڵەتدارەیل ئیرانا، هاوبەشی ئایدیۆلۆژی مەزەوی درێرن!. دویم گام لە باوەت وازکردن ڕێ "کەربەلا و نەجەف" ئەرا زیارەت کردن ئیمامەیل شیعە مەزەو بوی ك لە چەن لاوەو ئەرا عیراق و دەوڵەت بەعس بار دارایی و بازرگانی خاسێگ داشت هەرچەن ئەی تەوافق لە سەر ڕێ کەربەلا کەفتەو پێشت شەڕ کوەیت وەلی ئەوگ ئەساسە نیشتن ئەی دو دوژمن وە دووس بوی و پیلانەیل ناوبەینیان شەرتە و ئەی گامەیلە کاری کرد تا دەوڵەت عیراق وە ئیران نزیکەو بوودن و جی باوەڕی(متمانە) ئەرا بەعسیەیل دروس بوی تا وە دەوڵەت ئیران فرە وازتر و وە قووەترە باوەڕ بکەن. ئمجا گام ترەك وەل ئیران ئەڵگرتن، ك تویەنیم بویشیم ئیران وە زیرەکیەو تواس وە ئارەزوو خوەی برەسید. ئینگە وەخت یە هات ك لەی بازی تازە وە دەس بەعسیەیل و سەدام لە دو باڵەو ئینتقام خوەی بگرێد. ئەوەگ وە سەر دەوڵەت بەعس و سەدام هاورد یە بوی ك وە دەلیل هاوکاری کردن دەوڵەت کویت وەل سەداما و لە لای تریشەو داشتن کیشە(مشاکل) وەل دەوڵەت کوەیتا لە سەر دویرگە (جزیرە) لە دویرگەی فارس و ناوەینەیل سنوور ئاوی ئیران و کوەیت، ئمجا فورسەت هەڵکەفت تا ئیران وە دەس دەوڵەتی عەربیەو (عیراق) ئەرا ئینتقام گرتن خوەی لە کوەیت ئیستفادە بکەیگن وە قەوڵ خوەمان:(دار بایەت لە خوەی ماوش بەیدن) وە ماوش لە سەدام خاسترەك نەکەفتە دەسیان و ئەی ماوشە وە قەوڵ و قەرار یەگ هەردو دەوڵەت ئیران و عیراق بوونە خاون خوەرهەڵات ناوڕاس و دروشم(شعار) هەردو دەوڵەتیش نابوودی ئسرائیل بوی و دەوڵەتەیل ترەك عەرەبیش کەژدار و بیمار وەل ئسرائیلا تا کەن و نیەتویەنن چارەی مەردم فیلستین بکەن، وە ئەی قەوڵ و قەرارەو ئیران تویەنس سابوون بخەیدە ژێر پای سەدام!. ئمجا سەدامیش وەختێ دی ئەی جوور پشتیوانی دێرێد، دی ئەو ڕاو نەوساو وە ئەرا چارەکردن کیشەیل ناو وڵات و بی دەنگ کردن جەم(کوومەڵەی) نارازیەیل لە عیراق، وە تەمام قووەتەو پەلامار کوەیت دا و کوەیت گرت. وەختی سەدام کوەیت گرت دەنگ تەمام دەوڵەتەیل دونیا درات وە لە گیشتی موهیمتر یە بوی ك هساو نەکردوین ئەمریکا هاوپەیمان ستراتیژیك وەل کوەیتا بوی و لە شوون فورسەتی بوی تا بوین خوەی لە دویرگەی فارس پر ڕەنگترەو بکەیدن و ئەی حەرەکەتە بایس بوی ئەی دەسپیچگە بکەفیدە دەس ئەمریکا. ئەمریکای ك وەخت خوەی هاوپەیمان سەدام بوی، دی ئەو پەیمانەیلە وە دەرد نیەخوەید و ئەی دەس پەروەردەیە ك خوەی مختێ(ئەدب) دایە پا لە وەر خوەی دریژترەك کردیە و زەنگ خەتەر ئەرای زریا و حس وە خەتەرەگە کرد و دەس کردە دەخالەت کردن و دەس هاورد ناو ئەی ماملە. لە لای تریشەو چوین قەرزدار دەوڵەتەیل دویرگەگە بوی وەخت وە هات ك هەم جی پای خوەی لە دویرگەگە قایمەو بکەید و هەم لەی ئاو لیخنە ماسی بگرید و هەم قەرزەیل خوەی پاکەو بکەید هەمیش وەل هاتن لەشکر(جەیش)ە دی خەرج و باجیان بکەفیدە مل دەوڵەتەیل دویرگە وەی کارە خوەی بایس بوی ئەمریکا وە پك پەتی بایدەو ناو دویرگە(کوور لە خودا چە تواس دو چەو ئازا). هەر چەن ئیران ئەرا ئینتقام خوەی ئەی کارە کرد وەلی نە ئیران و نە سەدام لە بان هاتن ئمریکا هەساو خاس نەکردوین یا شایەت دەس وەل ئەمریکا داشتن ك لەیوا بکەن تا ئەمریکایش بارنەو ناو باس و یا دەسڵاتدارەیل ئەو وەختەی ئیران وە دەلیل هاوپەیمانی سەدام وەل ئەمریکایا ئەی چیشتە نەخوەنسوین و سەدامیش وەی هاوپەیمانی وەل ئەمریکای ناز کردیە و ئەی ئەگەر (ئیحتمال)ە فرە نزیکە وە راسی چوین هەتا وەختیگ سەدام بردن دار(سیدارە) بەن وەت: "بایەت ئیشتبای(غەڵەتی)بوید بچن ئەمریکییەل ئەرام بچرن"؟!. سەدام وەختی ئەی کارە کرد دی(پەچیە چەلە)، هاوپەیمانێ ك ئیران بوی و خسویدەی ناو ئەی جوورە مەرارەتێ و شەڕێ، ئەو جوواو نات لە بانێ و پای خوەی کیشاوەو. ئمجا دەس کردە مووشەك(سارووخ) خسن ئەرا ئسرائیل وەلی هەم فایدەی نەیاشت و ئیران هە بیدەنگوی!. سەدام ئەو وەختە سەرێ دا لە ئەڵهەیەو ئەوسا زانس ك ئیران چوین شیرێ کردیە تا ئینتقام خوەی لە کوەیت بسنیگ وەلی دی دێر بوی و کار لە کارترازیاوی!. ئەمریکا وە تەمام قووەتەو کوتا سەر لەشکر عیراق و لە کوەیت دەری کرد.

ئمجا عیراق ك لە ئەمان نەوی و تەمامی داك و دار و چێشتەیل ئەرتشێ کەفتە خەتەر؛ تەیارەیل و کەشتیەل خوەی وەرەو ئیران رانی، ئیرانیش تەیارەخانەیل خوەی و ئسکلەیل دەریایی خوەی وە ڕوی تەیارەیل و کەشتیەیل شەڕ عیراق واز کرد تا بنیشنەو. ئمجا وەختیگ نیشتنەو تەمامیان گرت و لە جی غەرامەی شەڕناوەین خوەی و عیراق بردەی!. یەیش چوو ئاخر بوی ك دا لە سەدام، و ئیران وە یەی تیر دا لە دونیشان هەم کوەیت کوتا و هەم سەدام و دار دەسەی بەعس ناگە بیل و دونیا کردە دژمنیان و جقەی(جەرەقەی) نابودییان رووشن کرد. یە سیاسەتی بویە ك ئیران و سەدام پیادەی کردن و ئیران کەم تا فرە وە مەرام خوەی رەسی و سەدام ك خوەی وە سەردار قادسیە ناو ناوی تا پووق مل چێیەو ناو ئەی وازیە و ئەی غەڵەتی سەدام کرد بایس بوی تاوان مەردم جەمگای عیراق بەنەو، هیمانیش مەردم عیراق چوو ئەی نەزانمکاری ئەی غەڵەتە خوەن و هیمانیش وەردەوامە...

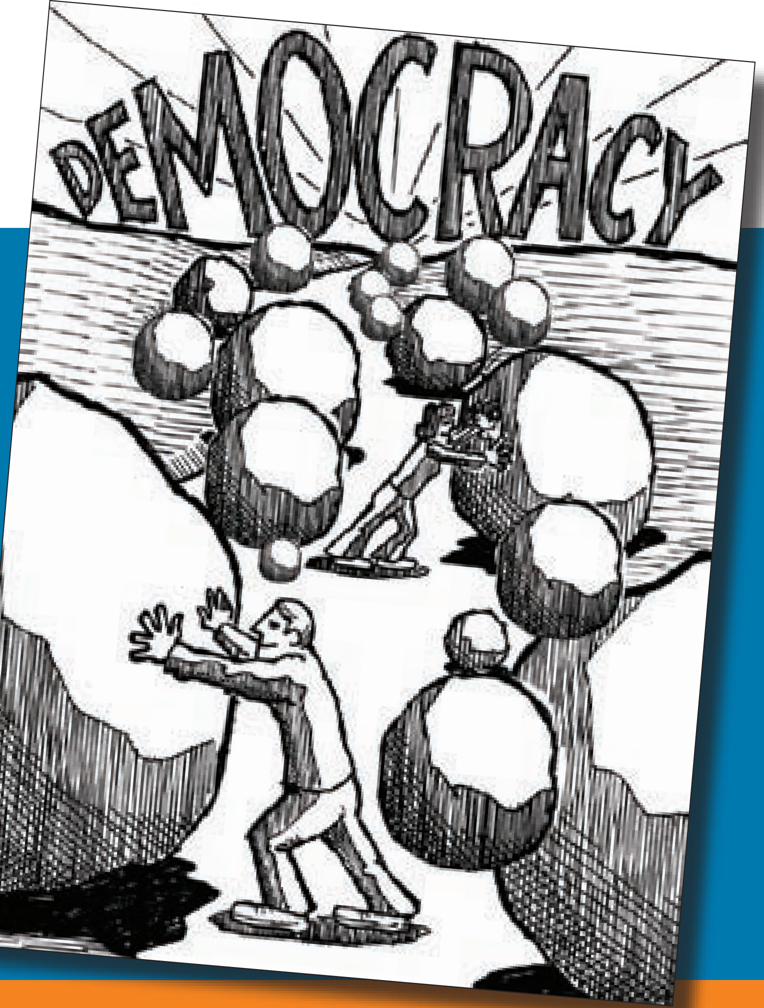

دیموکراتی بەغدا.. یا بەغدای دیموکراتی؟

سوورە مەرگەیی

بیجگە ئەوەیش لە هەر پەیمانەیگ جوگرافی پیرووزی ئایدیۆلۆژیا باڵ بکیشیگە بان لایەنەیل سیاسی و ئابووری و کوومەڵایەتی کوومەڵگا دی ئەو دیموکراتیەوە ك هەرەشەیگ دوینریەیگ و مەترسی دیریگ لە قەبوولکردن یەکتری و پەیوەندیەیل سیاسی و کوومەڵایەتی لە ناو ئەو کوومەڵگا و لە هەمان وەخت وە بنەمایەیل هیز و خود چەسپانن تەکرەوی دیاری کریەیگ، بیجگە ئەوەیش نەخشەی سیاسی عیراق وە هیز و جەنگکردن کیشیاگە، هەر لەوەر ئەوەیش تاریخ سیاسی عیراق وەك دەوڵەت لە سەرەتای دروسبوینیەوە تا رووژ ئمروو لە داستانیگ تراژیدی و ترسناك زیاتر هویچ تر نیە. ئەو نیمچە دیموکراتی ئمروویشە سروشتی و تەواویگ نیەو هیزیگ دایمەزرانگە ك ئەمریکاسە و هەر ئەویش چەودیری مقەیەتیکردنی ئەکا، ئمجا وە گشت ئەو پەیمانە یا قیاسەیلە نیەوگ دڵمان وە ئەوە خوەش بکەیم ك عیراق ئەو زەویە بووگ و دیموکراتی بتویەنیگ لەتی وە جوانی سەوز و گەشە بکا، هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە دیموکراتی بەغدا لە بەغدای دیموکراتی جیاوە بکەیم. پەیمانەیل دیموکراتی بەغدا جووراوجوورن و گشت لایەنن، لەتی کلتوورەیل دینی و مەزەوی هەوڵ زاڵبوین دەن لە بانی. پیکهاتەی عیراق لە روی دینیەوە فرەدین و مەزەوە، لە روی نەتەوایەتییشەوە فرە نەتەوەس، دەسڵاتداریتی دەیەها ساڵەی سونی لە روی وە یەکەو هەڵکردن مەزەویە وە تاریخ خراویگ وەل شیعەیا داشتگە، ئەوەیش وە جووریگ شیعەیل رخەو بردگە ك ئیسە دیموکراتیبوین تەنیا لە هیز زوورمینە دوینن و توان کەڵگ لەو زوورمینەی خوەیانە وەربگرن و لە هەمان وەختیش وە پەرداخ دیموکراتیەوە تیەڵترین ژەهر بکەنە قورگ سونیەیلا، لەولایشەوە سونی وە کلتوور تەکرەوی و پاوەنکردن دەسڵات پەروەردە کریاگە و هویر هاتنەوەی ئەرا دەسڵات هیمان لەسەری دەرنەچیە، دی وەو شیوە دیموکراتی بویەسە خوسە و کینەت لایەنیگ وەرانوەر ئەواکەی تر و چەوساننەوەی کوردیش وەك نەتەوەپا ناسە قوناغەیل قرکردن و جینۆساید، ئەویش راسییگ لای کورد دروسکردگە ك ئەرا دوبارە نەوین مەترسیەیل جینۆساید لە شوون جیابوینەوەو دامەزرانن دەوڵەت کوردی دیموکراتییگ راسەقینەس نەك دیموکراتییگ ك فەلسەفەی ئایدیۆلۆژیای وشك و بوغز وکینەت لە دڵ خوەیان جەریەو بیەن، ئەو دیموکراتییشە لای عەرەبەیل سونی و شیعەیش رەتەو کریەیگ، لەوەر ئەوە تویەنیم بویشیم بیجگە کورد، پیکهاتەیل تر دینی و مەزەوی لە عیراق لە دید پیرووزی و چەسپانن بەرژەوەندی مەزەویەوە تەماشای دیموکراتی کەن.

> دیموکراتی هویچ وەختیگ لە خاکیگ سەوز نیەوگ ئەگەر دەمارگیری یا تەعصوب نەتەوەیی و هویر سیاسی لەتی باڵادەس بووگ، یا جیاوازیەیل دینی و مەزەوی یەکتری رەتەو بکەن و سووکایەتی وە چشتەیل پیرووز یەکتری و بگەردنە شوون دەرفەتیگ ئەرا لاوردن یەکتری،

دان گارانتی ئەمریکا وە کورد، ئوسامە نوجێفی ترسنێگ

تەیار عادل

ئەرا لە دەس دەراوردن گارانتیەیلی ك ئەمریکا داسەکورد چوین هاو پە یمانێگ خوەی، ئوسامەنوجێفی سەرداڵ بەرەی گردەوبوین نیشتمانی عیراق و یەکم مەسئوول لیست حەدبا ك وەرج لە ماوەیگ لەبەغدا کۆنگرەیگ رووژنامەوانی بەسی و لەناو ئەی کۆووەوبوینە وەئاشکارا هەمڵەی کردە سەر ئەو خاڵەیلگارانتیەك ئەمریکا داس وەکورد لەعیراق.

ئوسامەنوجێفی ترسێگ فرەلەلای دروس بویەسەبارەت وەئەی گارانتەیلەك ئەمریکا داسەیکورد وەتایبەتیش لەقۆناخی وەرجلەپەسەن کردن یاسایل ئەڵوژانن. وەپەی ئاگای و خەورەیل، ئوسامەنوجێفی لەئەی کۆنگرەی رووژنامەوانی وەئاشکەرا هەڵمەت بردەسەر لایانەدروسکەریل قەومی و مەزهەبی عیراق لەناو پەرلەمان، ك لەکورد و شیعەیل دروس بویەو چوی پیلانێگ وەسف کرد لەوەرایوەر خوەیان تا جوی یاسای ئەڵوژانن پەسەنیان کردگەو یەیشەجیا لەوەسەك کورد هەلەسەرەتای ئەی باسەدەنگ وەیاسای ئەڵوژانن نەیا تا ئەمریکا وەئاشکەرا هاتەو ناو ئەی بابەتەو کورد وەئەریەیل و قەوڵ خوەی رازی کرد.

نوجێفی و هاومهرامەیلێ هویچ چەوەری یەنەکردوین ك هاوکێشەی سیاسیەگەوەیشێوەوەکوتایی باید وٚ لەیوا ئەرا خوەیان ناوین ك گەوا بوی بەشداری ئەڵوژانن نەکەن و شمارەێ کورسی پارێزگای مووسل و ناوچەیل ترەك ك مەردمان خوەیان لەناوی هە سێ کورسی فرەوە بکەن وەلی ئەی فیت و فەنە ئەوانە سەرنەگرت و هەر ئەرا یەیش ئیسەلەقسیەیل خوەیان پا کیشانەسەوەو بەشداری لەئەڵوژاننیش کەن، یەجیا لەوەگ لەی قۆناخەلیست حەدبا شکەس خواردگە و لەوەریەوبردن شار مووسڵ و تا ئینگەیش نەتوانیە١٪ ئەو قەوڵەیلەك وەرجلەئەڵوژانن ئەنجوومەن پارێزگایل وەمەردم ئەو شارەدانەجێوەجی بکەن و بارنەجی هەر ئەو جوورەگ زانیەید ك رەوش ئەمنی لەو شارەرووژ وەرووژ وەرەوخەراوی چووت و تا ئیسەیش کێشەی تیرۆر چارەسەر نەکریا، شکەس خواردن حەدبا وەخاڵ یەکمەو سەرکیشەئەرا وەئەڵگەردیگەو ك ئەی لیستەتویش گەناتەی ئیداریش بوییەو جۆرێگ لەرۆتین پەیدا بوییەلەئیدارە کردن ئەی شارە، ئەرا یەیشەلەئەی قۆناخەئەسیل نوجێفی و ئوسامەبرای توان لەپەنای مەزەوەو دووارەخوەیان وەکورسیدەسڵاتەبوەسن و قایمەو بکەن ئینگەیش ئەڵسانەو بانگ دیفاع کردن لەهەق سونیەیل عیراق کەن ئەرا یە بایەدمەردم لەئەی پیلانەك رشیاس هوشیار بوون و ئاقڵانەدەنگ بەن.

ئەوەیش وەلای منەو ئاشکارەك لەئەی دەورەی(خول) ئەڵوژاننەحەدبا شکەس خوەید و ئەو دەنگەیلەك لەئەڵوژانن ئەنجوومەنی پارێزگا وەدەس هاوردویگ لەدەسی دەید چوین ك خەڵك مووسل و گێشتی ناوچەگان ترەك عیراقیش شارەزا و ئاگای لەکارەیلیان دێرن.

کورد بووگە سەنتەر لە عیراق ئایندە؟

مەریوان تەوفیق

موهمترین مەسەلە ئەرا قسەکردن لە شوون پەسەنکردن قانوون هەڵوژاردنەیل و دابەشکردن نسبەی کورسیەیل، ئەویش باسکردنە لەو پایەی کوردە لە چوار ساڵ گوزەیشت ك لە عیراق داشتەسەی و ئەو پایەك کەفیگە پی لە عیراق ئایندە، ئایا کورد تویەنیگ جاریگ تر هەمان پایەی چوار ساڵ گوزەیشتە داشتووگ؟ ئایا تویەنیگ بووگە سەنتەر لە عیراق ئایندە، وە تایبەت ك شمارەی کورسیەیل هەرێم دیاریکریاگە؟. وە گوورەی ئاخرین پیشنیار نەتەوەیل یەکگرتگ رێژە یا نسبەی کورسی ئەرا پاریزگایەیل هەرێم کوردستان وەی شیوەدیاری کریا (هەولێر ١٤کورسی، سلێمانی ١٧کورسی، دهۆك ١٠کورسی) و (٢) کورسییش وەك قەرەبوو لەو (١٥) کورسیە ك ئەرا قەرەبووکردن دانریانە دریا کورد، ئمجا هەرچەنی رەخنە لەو شمارە گیریا و لە هەمان وەخت وەکەم زانریا، وەلی دویاخر قەبوولکریا، وە گوورەی ئەوەیش شمارەی کورسیەیل لە هەرسێ پاریزگای هەرێم وەل ئەو دو کورسی قەرەبوو یا تەعویزیە رەسیگە (٤٣) کورسی. لە هەڵوژاردن ساڵ ٢٠٠٥ ئەرا ئەنجوومەن نوێنەرەیل، کورد تویەنست دویم لیست هەڵوژاردن بووگ وە دەسکەفت (٥٨) کورسی لەجەم (٢٧٥) کورسی، وەلی لەی هەڵوژاردنە نسبەی کورسیەیل زیای کردگە ئەرا (٣٢٥) کورسی وە گوورەی ئەوە ك شمارەی مەردم زیای کردگە ئەرا (٣) ملیۆن و (٣٠٠) هەزار وە گوورەی ئامار وەزارەت بازرگانی. ئمجا چاودێرەیل سیاسی ئویشن ئەگەر کورد نەتویەنیگ لە ٢١,٩٪ دەنگەیل باریگەدەس، ئەوە لە لیست دویمەوە بووگە لیست سێیم و سەنگ خوەی کەمەو کەیگ و نیەتویەنیگ هەمان پایەی گوزەیشت خوەی داشتووگ لە حکوومەت ئایندەی عیراق. هاوپەیمانی کوردستان لە هەڵوژاردن ٢٠٠٥ ك پیکهاتویگ لە (١٢) حزب و لایەن، تویەنست (٥٣) کورسی باریگەدەس، وەی شیوە (لە کوو ١٣ کورسی لە هەولیر ١٢ کورسی و لە کوو ١٥ کورسی سلێمانی ١٣ کورسی و لە کوو ٧ کورسی دهۆك ٦ کورسی و ، لە کوو ١٩ی نەینەوا ٤ کورسی و لە کوو٩ کەرکووك ٥ کورسی و لە کوو ١٠ی دیالە٢ کورسی و لە بەغدایش ١ کورسی) پیکهاتوین، وەل ئەوەیشا هاوپەیمانی کوردستان ٢ ملیۆن و ٦٤٢ هەزار و ١٧٢ دەنگ هاوردگە و دویم لیست پەرلەمان عیراق بوی، لە جەم ٤٥ کورسی قەرەبوو یا تەعویزی ك لە٢٠٠٥ ئەرا دەنگدەرەیل دەیشت و دەنگ تایبەت هیزەیل ئەمنی و نەخوەشەیل و زندانیەیل و دنگدەر پاریزگایەیل دانریاویگ (١٠) کورسی کەفتەپی، وە ئەوەیش شمارەی کورسیەیل بویە (٥٣) کورسی، وەل ئەوەیشا یەکگرتگ ئسلامی لە پاریزگای سلێمانی ٢ کورسی، لە هەولێر ١ کورسی، لەدهۆك ١ کورسی و بیجگە ئەوەیش کورسییگ قەرەبوو یا تەعویزی وەرگرت و گشت کورسیەیل لە پەرلەمان عیراق رەسیە (٥) کورسی. وەگوورەی ئەوەیش کورد بویە خاوەن (٥٨) کورسی لە پەرلەمان عیراق و دەور کاریگەریگ ئەرا خوەی دەسەوەر کرد و تویەنست وەك هێز دویم بەشداریگ کاریگەر حکوومەت و پەرلەمان بووگ.لە شوون ئەوە ك قانوون هەڵوژاردن پەسەن کریا، شمارەی کورسیەیل لە(٢٧٥) کورسیەوە بویە (٣٢٥) کورسی، وە گوورەی ئەوەیش بایەسە کورد لەی هەڵوژاردنە ٦٨ کورسی باریگە دەس و دی ئەو وەختە تویەنیگ نسبەی ٢١,٩٪ باری وە گیر. ئمجا وە گوورەی مەزەنەو پیشبینی چاودێرەیل دابەشکردن کورسیەیل وەشیوەی گونجیاگیگە وەل پاریزگایەیلا و ئەویش تا رادەیگ گونجیاگە و کورد زەرەدمەن نیەوگ و تویەنیگ هەمان نسبەی دەنگەیل گوزەیشتەی باریگەدەس و هەمان پایەی گوزەیشتەی داشتووگ لە حکوومەت ئایندە و تویەنیگ جاریگتر بووگەوە سەنتەر.

نەخش ریکخریاوەیل کوومەڵگای مەدەنی لە هێرشەیل هەڵوژاردنی

کاترین میخائیل

هەڵوژاردنەیل یەکیگ لەبنەوایل سەرەکی پرووسەی دیمۆکراتی لەوڵاتیگەو گرنگی نەخش یا دەور ریکخریاوەیل کوومەڵگای مەدەنی ها لەیرا ك لە ڕیگەی ئاشکراکردن گرنگی بەشداری لەهەڵوژاردنەیل بوونەبایس ك هاووڵاتیەیل زیاتریگ لەهەڵوژاردنەیل بەشداری بکەن و هەمیش لە ریگەی ئاشکرا کردن بەرنامەیل هەر فرامسیۆن یا کوتلەیگ بوونەبایس زیایەو بوین ئامادەیی هاووڵاتیەیل تا بزانن کام فراکسیۆن یا کوتلەهەڵوژنن. کوومەڵگای مەدەنییش لەعیراق وجوود دیریگ و نوێنەر یا نمایندەی ریکخریاوەیل سەندیکایی و کاریەوە جووریگ تویەنیم بویشیم هەر کار و پیشەیگ دەزگای رەسمی ناحکوومەتیگ دیریگ . ژنەیل ریکخریاو خوەیان دیرن، و خوێندکارەیل یا تەلەبەیل و جایڵ جوانەیل و لایەنەیل ترەك کوومەڵگا هەر کامیان ریکخریاو تایبەت وەخوەیان دیرن. هاووڵاتی عیراقی رێکخریاویگ دیریگ ك جوور ریکخریاو مەدەنییگەك بریگ لەلاین کارەیل بەرزیگ ئەنجام دەن و کادرەیل پسپۆریگ لەبوار یا مەجال کاریان دیرن، جوور گەشتیارەیل ك کوومەڵەی گەشتیارەیل دیرن و لە ڕیگەی ئەی کوومەڵەنیازەیل و کیشەیل و داخوازیەیلیان ئاشکرا کەن وەهەر هاووڵاتیگ توایگ لەچەن کوومەڵەبەشداری بکەیگ ئەی ریك خریاوەیلەهانەبەرژوەندی تایبەت و گشتی. وەلی لە شوون ڕمیان دەسڵات بەعس ئەی رێکخریاوەیلەلە ریگەی ڕاس خوەی دەرچی و بوینەنوێنەریگ ئەرا پارتەیل و لە کارەیل سەرەکی خوەی دویرەو کەفت، وەی خاترەئیمنەلەسەرکردەیل ئەی ریکخریاوەیلەداوا کەیم ك نەیلن دەسخستن یا دەخالەتەیل حزبی لەی ریکخریاوەیلەئەنجام بگریگ.، ئیمنەلەی وەختەلە جیوەجی کردن هەڵوژاردنەیل قانوونیگ لەولات نزیکەو بویمنە، وەی خاترەئەی ریکخریاوەیلەبایەد گرنگی یا ئەهەمیەت بیەنەبەرنامەو کارەیل هەر لیستیگ.؛ لەیرا ئەرای نموونەتویەنیم ئشارەت بکەیمنەکارکەرەیل کەرت یا قەتاع نەفتی ك لەهەر هویر و باوەڕ حزبیگ دویری گرتنەو لەلیستیگ پشتگیری کەن ك بەرژوەندیەیلیان سەربخەیگ و ژیان خاستریگ ئەرایان زامن بکەیگ . گشت ئەی رێکخراوەیلەنەخش یا دەور گرنگیگ لەمێژوو یا تاریخ عیراق داشتنە. و لەی وەختەشمارەی فرەیگ لەریکخریاوەیل کوومەڵگای مەدەنی تویەنیگ کاریگەری بنەیگەبان لایەن گەورایگ لەکوومەڵگاو گشت ئەی کارەیلەدەسمییەت دەیگ ئەرا چەسپانن و بتەو کردن دیموکراتی لەعیراق.

دیاردەی حزبیاتی لە عیراق تازە

مهند حبيب

وە هویچ دەیلیلیگ نیەتوەنیم دیاردەی حزبیاتی لە عیراق لاوەیم ئەوەیش وە خاتر بنەوایل ژیاری و کوومەڵایەتییگ وەل دامەزرانن سستەم سیاسی لە رووژهەڵات ناوراس پیشکەفتن وە تایبەت ئەو وڵاتەیل عەرەبیە ك لە شوون رمیان دەسڵات دیکتاتۆری سەروەریان وەدەس هاوردن. ئیمنە بایەد وەی راسیە ئشارەت بکەیم ك حزبەیل عیراقی وە خاتر سستەم دامەزرانیان و مێژوو یا تاریخیان و ئەدەبیات و کارەیلیان نیەتویەنن لە رێگەی ئاشکرای پارتەیل جەهان عەرەبی و کەش و هەوای سیاسی ك لەتی وەدی هاتن و پیشکەفتن جیاوە بوون و ریگەیگ تر بگرنەوەر و لەیەکەودەرەیل گرنگی فرەیگ دەنە پارتەیلیگ لە ئەی وڵاتەیلە ك لە ژیر دەسڵاتداری دیکتاتۆری بوینە دامەزریانە. وەی خاترە سروشتی یا تەبیعیە وەختیگ تەقالا کەیم لە باوەت دیاردەی حزبیاتی لە عیراق بخوەنیم لە بان قوناغ یا مەرحەلەی دویای ساڵ ٢٠٠٣ ك دەسڵات بەعس رمیا و تەرکیز کەیم ئەوەیش وەو خاترەك وەرجلە ساڵ ٢٠٠٣ عیراق شمارەی حزبەیل وەئەی ئەندازە ك لە ئمروو دوینیمنەی فرەنەوی وە جووریگ لەی رووژەیلە هەر کەسیگ توایگ پارتێگ دامەزرنیگ وە سەختی تویەنیگ ناویگ ئەرای بوینیگەو و دوینیگ ك ئەو ناوە ك هەڵوژانیەسەی، وەرجلە خوەی لە لایەن کەسیگ تر هەڵوژریاس و وەکار بریاس. لەیراسە ك تویەنیم بویشیم هاووڵاتی دیدگایل خوەی وە رەحەتی گوێرنیگ و تویەنیگ نوێنەرەیل خوەی لە پەرلەمان ئاڵشتەو بکەیگ.

ئیمنە تویەنیم ئشارەت بکەیمنە شمارەیگ لە تایبەتمەندەیل پارتەیل و باڵ یا تەیارەیل لەعیراق لە شوون ساڵ ٢٠٠٣ ك وەی جوورەن :

١- جووروەجووری و فرەیی پارتەیل وباڵ یا تەیارەیل

٢- باوەر نەیاشتن هاووڵاتیەیل عیراقی وەی پارتەیلەو لەدەس داین بنەوای مەردمی

٣- پەیوەندی برێگ لەی پارتەیلەوەل وڵاتەیل خارجی ك لەئەی پارتەیلەپشتگیری کەن.

٤- دیاری نەکردن قانوونیگ ئەرا رێکخستن شکڵ وشیوە و کار ئەی پارتەیلە.

٥- یەکی بەرنامەیل و رێکخریاوەیل داخلی و جیاوازی برێگ لەی پارتەیلە تەنیا لە ناویان.

٦- جیاوبوینەوەیل داخلی ئەی پارتەیلەو وەدی هاتن پارتەیل تازە

٧- سەرنەکەفتن زوورمی ئەی پارتەیلە لە ئامانجەیلیان.

لیست واز و بەسیای لە ئەڵوژانن نوێنەرەیل

فەرید ئەسەسەرد

لەئەی زەمانەی ئینگەك فرە لە وڵاتەیل ئەوروپا، لە ئەڵوژاننیان کار وەل یست بەسیای کەن، لە عیراق ك وە گێشتی هیمان وە دا ساڵ وە سەر دیموکراسیەگەیا نەچێیەو هیمان هاووڵاتیەیلی وەتەمامی شارەزا لە کاروبار دەنگدان و چوین ئەڵوژانن و بانگەوازی کردن ئەڵوژانن نەیرن، ئەوەیش لەو رونیننەو ك واز بوین پەروازێگ (پرانتز) فرەتر ئازادی ئەرا هاووڵاتی لەئەڵوژانن نوێنەر (نمایەندە)ی خوەی دابەش کەید. یەرەد و ئینکار نیەکریەید ك ئەی قسیە راسە، وەلی یەتەمامی راسیەگە نیە و لە برێگ روییەو لیست واز نیەودە هەوڵدەر ئەرا سازدان قەوارەی گەورا، چوین لە لیستەیل هاوبەش وە ریزەکردن ناوەیل و رێککەفتن لایانەیل لە سەر بەش کردن کورسییەیل دی هویچ قیمەت و بەهایگێ نیەمنیەید. وەی جوورەگ ئیسە لیست واز پەیروەی کەید، لەناو ئەڵوژانن یەی کەس و ئەڵوژانن وەجەم، هەر یەیشە بایس بووتلە ناوەین وە جیا بەشدار بوین لە ئەڵوژانن و دروس کردن و پێکهاورد لیست هاوبەش فەرق و جیاوازی فرەی نەمنیەی. فەرەی هەوڵدان ئەرا دروس کردن و پیکانن لیست هاوبەش زیای ترەکێ چوودەو سەر مادەی ٧٦ دەستوور ك پۆست سەرداڵ (رەئیس) وەزیران وە ئەڵویژیای گەوراترین قەوارە وەخشیەی و لە بەشەوکردن وەزارەتەیلیش وە دڵنیایی تەمامەو قەوارە گەوریەلەگە فێشترین کەفێدە چنگیان. کێشەگەها لە یە گ لیست واز فورسەت و دەرفەت بەشکردن کورسیەیل وەسەر لایەنە دروس کەرەو پێکهاوردگەیل وە شێوەێگ یەکسان یا خوو وەو جوورەگ لایانەیل ك وەجلە ئەڵوژانن لەسەری رێککەفتنە نیە رەخسێگ و نیەچوود، چوین لە وەخت دەنگدان لایەنگرەیل هەر گرووپێگ دەنگ وە ئەڵویژای خوەیان دەن و وە پەی ئەو دەنگەیلە ك ئەڵوژیایل لایانەیل وەدەس تیەرن، لایانەگە کورسی وە دەس تیەرێد. ئەگەر چە ئەی شێوە مومکنە بووتە سەبەب یەگ گرووپەیل بویچگ بانەو بان و لەبان دەسی و هەژمونی گرووپ گەورایل جی بگرن، وەلی لە هەمان وەختیش ئەگەر یەهەس ك گرووپە گەورایلەگە زوورم و فرەی کورسیەیل ئەرا خوەیان قۆرخ بکەن و گرووپە بویچگەیل نەتویەنن، هەکەم کەمەگەی لە ئەو جوورەگ تواسن و هەوڵ ئەرای دانە، ئەرایان بووت و گیریان بکەفێد، لەو شمارەێگ ها لە نەزەریان و توان ئەڵوژانرەیلیان برەسنە ناو ئەنجوومەن نۆینەرەیل. وەلی لەو رویەو ك ئەی ئەزموونە هیمان دەس وەپی نەکریاس و هیمانیش لایانەیل وەخاسی سەرووەری خاسی و خەراوی ئەی کارەنیەزانن، ئەوەگ بایسیانە لە هویردەیل ئەی کار و باس نەدانەسە یەکا و خاس شییەو نەکردنە. توینریەیگ هە لە ئیسەو پێشبینی ئەوە بکریەید ك لیستێ گەورا جوی لیست هاوپەیمانی کوردسان نیەتویەنید وە قەد ساڵ ٢٠٠٥ هاوسەنگی لەبەشکردنی کورسییەیل وە یەکسانی وە سەر دو گرووپە سەرکیەیل و وەپەی رێککەفتن وە سەر لایانە هاوپەیمانەیل ترەك بپارێزێ و کریەید مەجلس نوێنەرەیل ئایندە شمارەێگ کەمتر نوێنەر یا پەرلەمانتار سەرووەخوەی لەناو خوەیبگرێد. لەی ئەڵوژاننەهەرێم هە کەمەگەی چوار لیست جیا وەخوەی دوینێد، وەلی چوار ساڵی ئایەندەکریەید شمارەی لیستەیل فرە کەمەو بووت و کریەدیش کەمترین شمارەی لیستی هاوبەش لەناوەین لایانە سیاسیەیل پێك باید و پا بگرێد، چوین ك لیست واز ئەنگیزەو شەوق یەکگرتن کوشیەید و هویچ دەرفەت و فورسەتێگ ئەرا یەکپارچەگی دەنگدان نیەیلید و لایان پێکهاوردگەیل ناو لیست هاوبەشەیل هان یە دەن دو چێشت پێش بخەن و رقابەت بکەن و لەوەر بگرن: یەکیگیان وەل لیستەرەقیبەگان(رکابەرکان) ترەك و ئەو ترەکیش وەل لایان پێکەاوردەیل ناو لیست هاوبەشەیلیان. وەی جووەر، لیست واز زوورمێ وەکەلك لیستەاوبەشکان نیەتیەد و زیایتر وەکلك ئەو لیسەتەیل تیەید ك وەجیا، وەپەی یەکگرتن وەل گروپی ترەکا، چن ئەرا ئەڵوژانن. ئیەیش وەئەی مانا تەید ك کریەید لەئایەندەلایانەیل گێشتیان وەجیا بچن ئەرا ئەڵوژانن و لیست هاوبەش وەل یەکا دروس نەکەن و پێك نارن.

شان وەشان لەیەکەودواینەیل پەرلەمان و تونەوکردن هەوڵەیل حکوومەت ئەرا نواگرتن لەرویدواین کردەوەی تیرۆرستی لەلایەن نەیارەیل پرووسەی سیاسیەوە، وەرای چەودیرەیل عیراق تا نزیکەو بووگ لە هەڵوژاردن بایەسەچەوەری رووژ خویناوی تر بکا، وەلی پرسیارەگەلەیرا ئەوەسەك حکوومەت عیراق تا چەنیگ تویەنیگ مقەیەتی لەهەییەت خوەی و هاوردنەوەی متمانەبکەیگ ئەرا سوپاگەی، یەیش لە وەختیگ ئەو متمانەرووژ وەرووژ لەلای هاووڵاتیەیل کەمترەو بووگ؟.

کورد
لە (ئادار) سەرکەفیگ

هەڵگورد جەلال

مەسەلەی خاوبوین یا خاسبوین دوسیە یا مەلەف ئەمنی، بووگە یەکێگ لە هووکارەیل گرنگ یاموهم و کارا یا فەعال دعایە کردن هەڵوژاردنەیل مانگ (ئادار) لەدو لاوە، لە لایگەوە بووگە مایەی رەخنەی تون لە بان حکوومەت عیراق وە گشتی و خود نوری مالکی وە تایبەت، چوینکە خوەی بیجگە ئەوە ك سەرۆك حکوومەتە، وەل ئەوەیشا فەرماندەی باڵای هیزەیل چەکدار عیراقە و پشتی قایمە وەدەنگ زوورمینەی ئەندامەیل شیعەی پەرلەمان عیراقی، لەلایگ تریشەوە قەیریگ لە لیست و قەوارە و پیکهاتەیل وە مەبەس نەفوەرگرتن و هاوردنەدەس دەنگ هاوڵاتیەیل یا کەمەوکردن دەنگ لیستەیل بەشدار لە حکوومەت، مالکی و وەزیرەیل ئەمنییش داوایان رکیاگە ئەرا پەرلەمان و پرس و پرسکاری وەلیانا کریاگە. هەر چوینیگ بووگ خراوبوین باروەزع ئەمنی بووگە هەرەشە لەوەردەم گامناین عیراق وەرەو ئایندەیگ خاستر و گشت پرووسەی سیاسی و دیموکراسی و قانوونی عیراق خەیگە وەردەم مەترسی فەوتیان و گرفت گەورایگیش خەیگە وەردەم هەڵوژاردنەیل ئایندە.

سەرکەفتن پرووسەی سیاسی لە عیراق وە قانجاز ئەمریکا شکیەیگەوە، یەیش وەو مەعنا ستراتیجیەت بڕیار دریاگ ئەمریکا ئەرا مامڵەکردن وەل عیراق و جی وەجیکردن بەندەیل ریککەفتن ئەمنیەگە وەك خوەی جی وەجی بووگ و بیجگە ئەوەیش باروەزع ئاسایش و ئارامی عیراق کۆنترۆڵ بووگ و عیراقیەیلیش وەرپرسیارێتی یا مەسئوولیەت تەواو ئەرایان تیەیگەوە، بیگومان یەیش بووگە دەسکەفتیگ سیاسی و ئەمنی سەربازی ئەرا ئەمریکاو دی رەخنەی شکەست ستراتیجی لە عیراق روی وەروی نیەوگەوە، وەل ئەوەیشا سەردانەگەی وەزیر وەرگری یا دیفاع ئەمریکایش ئەرا عیراق بەشیگ بوی لە و هەوڵەیلە و هەر وەو خاتریشە دویر و نزیك ئەمریکا دەور داشت لەنزیکەو کردن لایەنەیل سیاسی ئەرا پەسەنکردن قانوون هەڵوژاردنەیل و گامناین وەرەو ئەنجامداین هەڵوژاردن و دەسوەدەسکردن دەسڵات و چەسپانن پایەیل کوومەڵگایگ دیموکراتی و قانوونی.

ئمجا ئەگەر عیراق لەی ئەرك یا واجبیە سەرکەفتگ بووگ، ئەوە ئەمریکا دەسوازتر بووگ وەرانوەر وە ئەفغانستان و روی وەروی بوینە وەی قاعیدە و تاڵیبان و مەرزناین ئەرا گەناتەکاری حکوومەت ئەفغان.

ئەرا یەیش ئۆباما هەوەجەوە کورد دیریگ ئەرا وەریەوبردن قانوون هەڵوژاردن عیراق و ئەگەر یا ئحتمال دامەزرانن حکوومەتیگ عیراقی تازە، تا دویاخر ئەمریکا بتویەنیگ لەشکر زیاتر رەوانەی ئەفغانستان بکا. لە راسی ماوەی خشتە یا جەدوە لە وەختیەگەی ئۆباما کەمە، چوینکە دویاخستن خودکیشاننەوەی هیزەیل ئەمریکا لە عیراق مەعنای دویاخستن ستراتیجیەت ئۆباماس لە ئەفغانستان.

هەر یەکیگ لە پیکهاتەیل عیراق تواسیان داناین قانوون هەڵوژاردنەیل وە جووریگ بووگ ك لە قانجاز خوەیان بووگ، یەیش هەقیگ سیاسی و قانوونی خوەیانە، وەلی وەو مەرجەوە دەسهاوردن دەسکەفت و هەق زیاتر لە لایەن هەر پیکهاتەیگەوە لەبان هساو دەسکەفت و هەق و بەرژەوەندی پیکهاتەیل تر نەوگ، یەیش پەیوەندی وەو ئەقلیەت سیاسیە دیریگ ك لە لایەن حوکمرانەیل کویەن و ئیسەی عیراقەوە پیادە کریاگە، وە تایبەت وەرانوەر کورد وەك نەتەوە و مەسیحیش وەك دین، ئیسەیش سونیەیل لەلایەن زوورمینەی شیعەوە. ئمجا بیجگە ئەوەیش جەنگ پیکهاتەیل لە پەرلەمان خوەی لە خوەی ئشارەت خاسیگە لە هەوڵداین وەرە و قوناغیگ خاستر و ئەرا وڵاتیگ ك لەتی هەق گشت کەسیگ وەك یەك دەسەوەر بکریەیگ و قانوون پەیرەو بکریەیگ.

له شوون رمیان سەدام دیکتاتۆر له ٩ / ٤ / ٢٠٠٩ تونترین پەلامار عەرەبەیل شۆڤێنی موسڵ ئەرا بان کورد موسڵ دەسکردەپی ك کوشتن و تالانکردن و ئاواره بوین هەزارەها کورد لەلی کەفتەوە و پەرلەمان عیراقیش لەلی بیدەنگ بوی. ئی تون تیژیه دژ وه کورد ترس گەورایگ له ناو کورد موسڵ پەخشەو کرد ك له ئەنجامیش وه زەرەد کورد تەواو بوی

موسڵ و کەرکووك لەناونی ماف کورد و هویر شۆڤینیەیل

سەعید مەموزینی

کەرکووك و موسڵ دو شار گرنگ یا موهمن ئەرا عیراق وه گشتی و کوردستان وه تایبەت و کاریگەری دیرن لەبان یەکتری، حکوومەتەیل یەك له شوون عیراق له هەردوگ شارەگه سیاسەت تەعریب پەیرەو کردگه، دیاره تەعریب لەو شوونەیله جیوەجی کریاگه ئەرا کوشاننەوەی شوونەوار کورد و کوردستان ك ئی سیاسەت تەعریبه ئەنجام هویر شۆڤێنیه ك سەدام و بەعس و له وەرجه ئەوانیش پیلان سیه ئەرای دانان و ئمروویش له شوونەیل فرەیگ هەمان هویر شۆڤێنی بەعس مەندگه و پیلان تەعریب هەر مەندگه له مەغزیان و ئەگەر ئەرایان بکریەیگ هەتا له مەرز حاجی ئومەرانیش سیاسەت سیەی تەعریب ئەنجام دەن و گشت هەوڵەیلیان وه ئاشکرا دیاره، وەل ئەوەیشا توان ئەو بەش دەستووره ك له قانجاز کورده ئالشتی بکەن و بوونه دیکتاتۆریگ وه تەنیاو بالادەس بوون و کورد بخەنه ژیر دەس خوەیان وەك سەردەم رژیم بەعس رمیاگ و خوەیان لەوه گیل کەن ك سەردەم رژیم بەعس نەمەند و کورد لەسەردەم دکتاتۆری بەعس نەچیاگه ژیر بریار دکتاتۆریەت و ئمروویش له کەش دیموکراسی و عیراق تازه هەر ئەو چشته قەبوول نیەکەیگ، چوینکه هووشیاری سیاسی له ناو گشت مەردم عیراق و کوردستان پەخشەوکریاگه و هەر خود ئی کەشه جووریگه له پەروەردەی دیموکراسی و دەسەوەرکردن هەقەیل ئادەمیزاد. له باوەت کەرکووکەوە گشت چشتیگ پاك و ئاشکراس جویر ئەوه ك باوگ روحی نەتەوەی کورد مستەفا بارزانی وتگه: کەرکووك دڵ کوردستانه، کەس نیەتویەنیگ ئی شاره له کوردستان جیاوه بکەیگ، له باوەت (موسڵ)یش هەمان چشت، چوینکه له دەسداین موسڵ کاریگەری خراویگ دیریگ له بان گشت کوردستان، وه تایبەت لای چەپ شار موسڵ کوردستانه و دریژەی خاك بادینانه، چوینکه وەختیگ دەس له موسڵ هەڵبگریم گشت پەلاماریگ کریەیگه بان کەرکووك و له وەختیگیش باس موسڵ بکریەیگ نەعرەتەی شۆڤێنیەیل فراوانترەو بووگ، یەیش بایەسه وه ئەقڵیگ دبلۆماسی و شارەزایی فرەیگەوە بکریەیگ، چوینکه موسڵ ئەرا عەرەب شۆڤێنی فره هسیاره و له هەمان وەخت وه پایتەخت و دڵ عەرەب سونی زاننەی و عەرەبەیل شۆڤێنی ئویشن: موسڵ نیه خەیمنه دەس کوردەیل. لەوەر ئەوه له شوون رمیان سەدام دیکتاتۆر له ٩ / ٤ / ٢٠٠٩ تونترین پەلامار عەرەبەیل شۆڤێنی موسڵ ئەرا بان کورد موسڵ دەسکردەپی ك کوشتن و تالانکردن و ئاواره بوین هەزارەها کورد لەلی کەفتەوە و پەرلەمان عیراقیش لەلی بیدەنگ بوی. ئی تون تیژیه دژ وه کورد ترس گەورایگ له ناو کورد موسڵ پەخشەو کرد ك له ئەنجامیش وه زەرەد کورد تەواو بوی، ئمجا ئەوانه ك له موسڵ مەندنەوە وەك کورد فرەیگ له لیان نەویرستن بچنه نزیك هەڵوژاردنەیل، یا ناچار بوین وەل شۆڤێنەیلا له موسڵ رێك بکەفن ك وه قانجاز شۆڤێنیەیل تەواو بووگ وەلی له کەرکووك وه چەواشه بوی، کوردەیل کەرکووك یەکگرتگ تر و شوونەیل کوردنشینی دیارن، له موسڵ کورد و عەرەب تیکەڵن و لەو شوونەیل کوردنشینیشه عەرەب شۆڤێنی بالادەسن وه حوکم ئەوه ك هەیشتا ساڵ زیاتر دەسڵات وه دەسیانەوە بویه و هەمیشه چەو له کورد قرمزه و کردنه، ك یەیش ترسیگه و میراتی ئەرا کورد مەندەسەوە، ك له سەردەم رژیم بەعس کورد ناچار کریا بووگه بەعسی و جەیش ناشەعبی و جاش ئەرا ئەوه ك بایگه مقەیەتیکردن له شار موسڵ دویر له ئاسایش، کورد زەرەدەیل فرەیگ لەلی کەفتگه ك تا ئیسه وەردەوامه و بایەسه چارەسەریگ ئەرای بوینیگەوە، چوینکه بەش گەورایگ له نەتەوەی کوردن، هەرچەنی وه چەواشەی کەرکووك مەردم فرەیگ دژ شوورشەیل کوردی له وەختیگ خیانەت کردن و هەیواین دی ئەو خوسەو کینەته تا ئمروو دژ شوورش کوردی وەردەوامه و توان وەر خوەر وه ویژنگ بگرن و خوەیان له راسیەیل گیل کەن و توان جیا له مللەت خوەیان بژیەن و ئەوەك دژ نەتەوەگەی کار بکەیگ هویچ قیمەتیگی لەلای دووس و دوشمن نیەمینیگ و لەوەر خاتر مەردمیش دژ خوەی کار ئەکا.

وەلی له ناو گشت مللەتەیل مەردمانیگ هەن خیانەتکار و حەز کەن مللەت خوەیان بفرووشن، ئمجا ئیرادەی مللەت له بان هێز باتڵ بەعس سەرکەفت و نەتەوەی کوردیش له باشوور کوردستان دەس له وژەیگ خاك خوەی هەڵنیەگریگ له کەرکووك و موسڵ، وەلی کورد وه هویر ئازاد و دیموکراسیەوە داوای هەق رەوای خوەی ئەکا و بایەسه ئی دو شاره بوونه نموونەی برایەتی و ژیان هاوبەش و ئاشتیانه.

نائومیدی و هەس کردن وەبی تاقەتی

کازم زرار

نائومیدی و بیتاقەتی لە جومڵەی یەکیگ لەبیماریەیل وکیشەیل دەروینی شمارە کریەی ك لەقوناغەیل ژیان تویش ئایم تیەی؛ نیگەرانی و دویرگردن وگووشەگیری و نەمان پەیوەندی کوومەڵایەتی و نائارامی دەروینی و بیزار بوین لە ژیان ئایمەگە خەنەباریگ دەروینی شیویاگ وە هس کردن وە ترس و نائومیدی و بەعزی جار ئایمەگە لەیوا لە خوەی بیزار کەن ك دەس بەیگە خوەی کوشتن.

ئایم شایەد لەفەرەقوناغەیل ژیان خوەی تویش نائومیدی وە پلەی جیاواز و جووراوجوور بایگ وەلی بریگ کەس تویەنن وە گردنەوەر ری گونجیاگ و چوینیەتی مامەڵەت زیرەکانەوەل هەلوێستەیلیان لەوەراوەر ئەو حالەتەیلەبووسیەن و بارەدەروینیەگەیان بارنەو ئەرا حاڵەتەسروشتیەگەی؛ وەلی بریگتر وە شیوەی نە خوەشی تویش ئەو بار دەروینیەتیەن و کەسایەتی و تەندروستی دەروینییان کەفیگەخەتەر ئەگەر بایگ و سەردان پزشك تایبەت وە بیماریەیل دەروینی نەکەن و چارەسەرخوەیان نەکەن. ⋆هووکار یا سەبەبەیل تویش بوین وە نائومیدی و بی تاقەتی چەسە؟

- شکست خواردن لە کار یا پرووژەیگ و مامەڵەت کردن نادروست باوگ و داڵگەیل وەل منالەیلیان و ئازاردایـن جەستەییان و کاڵین ترس ودڵنیگەرانی لەدەروین منالەیل و ناتەوانی ئایم لەوەراوەر بەعزی گرفتەیل ك تویشی تیەن و هەمیش ترس لە رویدان کیشەو هەس نەکردن وە ئارامی و ئاسایش وگەورابوین لەتەمەن گشت هەر کام لە یانەشایەد بوونەبایس نا ئومیدی و بی تاقەتی ئایم.

⋆ چوین چارەسەر ئی نەخوەشیەبکەیم؟

- وەختیگ باوگ ودالگ هەس بکەن ك منالەگەیان تویش باریگ دەروینی خراو هاتگەبایەد دەسمەیەتی بیەن تا لەو کیشە و ناخوەشیەنەجاتی بووگ؛ ئەویش لە ری گرنگی داین وە پی لە روی نازکیشان و دلدلاینی و هەمیش لە ری ئاڵشت کردن ئەو شوینەك لە تی ژیەی و سەفەرکردن ئەرا شوینیگ حەتا ئەگەر وە شیوەی وەختی بووگ.

بیجگەئەوانەیش هەر وەختیکەسیگ هەس وە دڵتەنگی و نارەحەتی کرد بایەد سەردان نوورینگە یا عیادەی دکتۆر دەروینشناس یا نەفسی بکەیگ و لە گشت گرنگتر ئەوەسەك ئایم جوور تاك و مەردم ناو کوومەڵگا گرنگی تایبەتیگ بیەنەبار دەروینی خوەیان و تەندروستی دەروینی جوور فەرهەنگیگ جی کەفتگ لە ناو کوومەڵگا باو بکریەی.

هەوڵ بیە لە ژیاند سەرکەفتگ بوید

گوڵ سوو

گشت کەسیگ لە ژیان ئارەزوو ئەوە دیریگ ژیانیگ ئاسوودە و پڕ لە بەختەوەری ئەرا خوەی دەسەوەر بکەیگ، ئەرا ئەوە مەبەسیشە بایەسە پەیرەو ئی گامەیلەبکەید:-

١- هەوڵ سەرکەفتن بیەلەکارەگەد: هەوڵ بەرزترین پلەبیە لە کارەگەد، وە یەیش شارەزایی و زیرەکی ئەراد پەیا بووگ، ئەگەر ئەو کاریشە وەلدا نەگونجیا، ئەوە تویەنید ئاڵشتی بکەید و نەبایەد بی ئومید بوید، هەمیشە هەوڵ بیە ئارەزووەیلد باریدەدی، چوینکە ئامانج ئەوە نیەچەوەری چراخ سحری بکەید ئارەزووەیلد ئەراد باریگەدی و خوەشی وە پید بووەخشیگ، بەڵکوو بایەسە باوەڕ وەخود خوەد داشتوید.

٢- ماڵ خەوەیلد دروس بکە: وە شیوەیگ تەماشای ماڵەگەد بکەك شوونیگ گونجیاگ و دڵگیرە، هویچ وەختیگ نەویشید ئەگەر ژیان هاوسەری دروس بکردام وەی جوورەو وەو جوورە بویاگ، لەیوا هویرەو بکە ئەو چشتەیلە لە ماڵەگەد هەس جوانترین و خاسترینن و رازی بوو وەو چشتە ك دیریدەی و هەمیشە هەوڵ بیە ماڵەگەد جوانەو بکەید.

٣- گەردین لە شوون هاوری تازەیگا: هاوری یا رەفیق کلیل ژیان خوەشیگە ك مەعنا بەخشیگە ژیان، ئمجا لە وەخت ناخوەش و تەنگانە هاوری راسەقینە ئەراد دەرکەفیگ. هاوری راسەقینە ئەو کەسە سەك لە بیهیزی هیز وە پید بەخشیگ و لە بیئومیدی ها وەلدا تا لەو باروەزعە پەرنیگەدەوە، هەڵوژانن هاوری خاس گەنجینەی تەڵاس خوەد لەلی بیبەش مەکە، بایەسە هاورییگ راسەقینە بوینیدەوە، ئەویش بزان ك یەك هاوری داشتوید خاسترە لە شمارەی فرەیگ و هەمیشەئەرا بەرژەوەندی بتوانەد، وەلی گرنگ یاموهم ئەوەسە بزانید چوین هاوری پەیا کەید.

٤- بیئومید مەو لەوەدیکردن خوەشەویس: ئەوە بزان ك خوەشەویسی لە گشت شوونیگ هەس، وەلی کەسیگ توایگ بوینیگەوەی، وەل ئەوەیشا ریگر مەو لە شەوق خوەشەویسی، هەوڵ بیە ئەو کەسە بوینیدەوە ك ئارەزووی کەید بکەیدەی هاوسەر ژیاند.

٥- گرنگی یا ئەهەمیەت بیە کەشخەیی خوەد: وەردەوام لەو کەسەیلە بەك ئەهەمیەت دەنەخوەیان، هەوڵ بیە ئەو رەنگەیلە ئاڵشت بکەید ك هەمیشە کەیدەیانەوەر، بیگەمان پەیرەوکردن ئی کارە ئاسانەو کاریگەری خاسیگ دیریگ لەبان کەسایەتیید، چوینکە هس وە ئەوە کەید ك ژیان دەوروەرد گشتی گویریاگە.

٦- وەختیگ تایبەت ئەرا دانیشتن وەل خوەدا دیاری بکە: بەش فرەیگ لە مەردم ئەو وەختەیلە ك بیکارن وەل هاوری و قەوم و کەس و کارا بەنەی سەر، هویچ وەختیگ دانیەنەن ك وەل خوەیانا دانیشن و هویرەو بکەن، بایەسە وەختیگ پیرووز داشتوید ك وەل خوەدا دانیشید و هویر لە و چشتەیلە بکەید ك پەیوەندی وە ژیاندەوە دیرن.

نیشانەیل تویرەبوین

د. کەریم شەریف

تویرەبوینیش وەگ گشت دیاردەیل دەروینی تر، نیشانەی تایبەت خوەی دیریگ و تویەنیم لە ریگەی ئەو نیشانەیلەوە کەسەیل تویرە دەسنیشان بکەیم وەك:-

١- نیشانەیل ماریفی : مەبەس لەی نیشانە گشت ئەو هویروباوەر و لەیەکەوداین و هسکردنەیلە گریگەوە ك لەیوا لە لیمان ئەکا تویش تویرەیی بایم و برەسیمەنە ئەو باوەرە ك ئەو رویداگە مایەی سووکایەتیکردنە یا هەرەشەو ژیرپاخستن هەقەیلە، ك ئەوەیش لەئادەمیزاد ئەکا تویرە بووگ و خوەی ئەرا روی وەروی بوینەوە ئامادە بکا. ئمجا ئی نیشانە لە کەسیگەوە ئەرا کەسیگ تر جیاوازە، مەعنای ئەوەسە وەختی یەکیگ گرنگی یا ئەهەمیەت فرەیگ دەیگە ئەو رویداگە و لە دل دەروین خوەیەوە فرە گەورایە و کەیگ و رەسیگە ئەو باوەرە ك هسی زەخمدار کریاگە یا هەقەیلی پاشیل کریاگە یا دەسدریژی کریاسە بانی، ئەوە زیاتر تویرە بووگ وە بەراورد یا موقارەنە وەل کەسیگ ترا ك جویر ئەو چشتەگە گەوراوە نیەکەیگ و ئاساییە لەلای.

٢- نیشانەیل فسیۆلۆژی : ئەیانە پیکهاتنە لەو گویرانکاریەیل فسیۆلۆژیە ك لەلاشەی کەس تویرە رویدەن وەك (زیایبوین کوتان دل و زیایبوین هەناسە و بەرزەوبوین گەرمی لەش و زیایبوین نسبەی شەکەر لە لەش و ئەرەقکردن و ....هتد) ك ئی نیشانەیلە وەك زەنگ ئاگادارکردنن و ئویشنە پیمان ك ئەو کەسە تویش تویرەیی هاتگەو ئەگەر نەرەسیگە خوەیاو ریگەچارەیگ نەوینیگەوە ، ئەوە دویای کەمیگ تر زوورم پرووسەیل ئەقلی لە ماوەی ئەو تویرەییە تویش ئفلیج یا شەلەل بووگ و لەهەمان وەخت ئەگەر یا ئحتمال رویدان کارەسات و ناخوەشی و غەڵەتکردن زیاترەو بووگ.

٣- نیشانەیل رەفتاری : هەر ئەوەنە تاك هس وە ئەوە کرد ك ئەو چشتە یا ئەو قسە یا رەفتار کەس وەرانوەر دەسدریژیە یا سووکایەتیکردنە ئەرای، ئەوە یەکسەر ئەو گویرانکاریەیل فسیۆلۆژیە رویدەن و دویاخریش بوونە رەفتار و لەی قوناغە کەس تویرە قەیریگ رەفتار ئەنجام دەیگ وەك (جەنگ یا تفکردن و خراوداین یا هاوارکردن یا هەرەشە یا فرەداین چشت یا گیرستن وچشتەیل تر).

بیگومان ئیمە گشتمان ئەو راسیە زانیم ك تویرەبوین لەیەکیگەوە ئەرا یەکیگ تر جیاوازە و گشت کەس وەك یەك تویرە نیەون، ئی جیاوازییشە چووگەوە ئەرا قەیریگ هووکار وەختی و بایۆلۆژی و ژینگەیی . ئیمە ئەگەر وە جوانی تەماشای رەفتار ئەو منالەیلە بکەیم ك تازە پەیا بوون، ئەوە وە ئاسانی هس وە جیاوازی کەیم لەناونیان و دوینیم جموجویل فرەیگ کەن و هەمیشە تویرە و نارەحەتن و بوونە مایەی بیزارکردن دایگ وباوگ، یەیش لە وەختیگ منالەیلتر هەس فرە بیدەنگن و زوورم وەختەیلیان هەر خەفن و هویچ کیشەو نارەحەتییگ ئەرا دایگ وباوگ و کەسەیل چواردەوریان دروس نیەکەن. مەعنای ئەوەسە بەعزە کەسیگ هەر لە شوون لەدایگبوینەوە زوی زوی وە بویچگترین چشت تویرە بوون، یەیش لەوەختیگ کەسەیل تر هەن فرە بیدەنگن و حەز لە تویرەیی نیەکەن. وەل ئەوەیشا جوور کەسایەتییش یەکیگ ترە لەو هووکارەیلە ك کاریگەری خوەی دیریگ لەبان تویرەیی، ئەرا نموونە: کەسایەتی کەسەیلیگ وەجووریگە ك گومان لە گشت چشتیگ کەن، لەوەر ئەوە بویچگترین چشت تویش تویرەبوینیان ئەکا، کەسەیلیگیش کەسایەتی ئاسایی درین و ئەو چشتە وەل بارووەزع دەروینی ئەوانا نەگونجیەیگ یەکسەر بووگە مایەی تویرەبوینیان، لەهەمان وەخت کەسەیلیگ هەس رووشنهویر، ك رەخنە و گلەیی وە دیاردەیگ دروس زانن و هویچ وەختیگ وەو چشتەیلە تویرە نیەون، چوینکە رەسینەسە ئەو باوەرە ك رەخنەگرتن و دەسنیشانکردن کەم وکوریەیل و داناین ریگەچارەی گونجیاگیگ فرە خواستە و بایەسە وەردەوام رەخنە لە خوەمان بگریم ئەرا ئەوە ك لە خاڵەیل کز قورتار بویمن و لە هەمان وەخت خاڵەیل خاسمانیش بتەوتر بکەیم.

ژنانی ... سووکایەتیکردن وەژن

نەجم محەمەد

وشەیا کەلیمەی ژنانی لەناو کوومەڵگای ئیمەوەرادەی فرەیگ و لەگشت قوناغەیل ژیان تیەریەیگەکار ، بگر هەر لەخیزانەوەتا رەسیگەناو کوومەڵگا و شوونەیل گشتی و دام و دەزگایەیل و شوونەیل تر.

دیارەئی وشەوشەیگ دویاکەفتنەو پرەلەمەعنای ناشرین و سووکایەتیکردن ك وە داخەوەلەلایەن فرەیگ لەتاکەیل ناو خیزان و کوومەڵگاوەتیەریەیگەکار، ئەویش چ لەلایەن پیاگەیلەوەیا لەلایەن خود ژنەیلەوە.

شایەن باسە ك خود ژنەیل ئی وشە وەکار تیەرن وەك چەکیگ لەوەرانوەر پیاگەیل وە مەبەس سووکایەتی و بی قەدرکردن پیاگەیل چ لە وەخت ئاسایی یا لە وەخت جەنگ و مرافە و دەمەقاڵ، ك یەیش سستم گەورایگە و ژنەیل پەیرەوی کەن و لە هەمان وەخت خوەیان وەپی بی قەدر کەن و مەردم وەچەویگ سووکەوەتەماشای ئی جوورەژنەیلیگ کەن، ئمجا وە داخەوەفرەیگیش لەو ژنەیلەئی وشەتیەرنەکار خوەنەوارن و خاوەن باوەرنامەن. وە راسی ئەیەکارەساتەك ژن خوەی وەزوان خوەی سووکایەتی وەنرخ ئادەمیزاد بکەیگ ، بیگومان ئی وشەلە کوومەڵگای ئیمەتاریخیگ دیریگ و جویر چەکیگ یا وەسیلەیگ دەروینی فرەجار تیەریەیگەکار ئەرا زەخمدارکردن یەکتری چ پیاگ وەرانوەر پیاگ و چ ژن وەرانوەر وە پیاگ ، یا فرە جار دوینیم مەردمانیگ هەس لەژن و لە پیاگ ئی وشەوە کار تیەرن وەرانوەر وە پیاویگ یا هاوسەریگ ك حورمەت ژنەگەی گریگ و خوەشی توایگ و هاوکاری ژنەگەی کەیگ لەکار و ئەرکەیل ماڵ و دەیشت، ك تەماشا کەید مەردمانیگ خاوەن ئەقڵیەت دویاکەفتگ وەی جوورەپیاگەیلەئویشن (ژنانی)و لە هەمان وەخت وەژنەگەیش ئویشن (پیاگ پەرس).

ئەوەسەفرەجار لەلایەن یەکیگ لەبنەماڵەی ئی هاوسەرەیلەوەیا لەلایەن قەوم و کەس وکارەیلیانەوەیا بیگانەو دووس و رەفیقەیلیانەوەئەو وشەیا کەلیمەئاراستەیان کریەیگ ، ك بیگومان لەی حاڵەتەخیزان و کوومەڵگا بەشدارن لەتیکداین یا شیوانن و نەهیشتن پەیوەندی خوەشەویسی و خاس ناونی هاوسەرەیل و دەس دیرن لەشیوانن ژیانیان، ك وەداخەوەکوومەڵگای ئیمەپرەلەو نموونەیلەك لەریگەی قەیریگ ئەقڵ نەخوەش و دویاکەفتگەوەنیەتوان ژن و شوی لەژیانیگ هاوسەری تەندروس بژیەن و حورمەت یەکتری بگرن و خوەش یەکتری بتوان، بەڵکوو توان ژن و شوی سەنگەر لەیەکتر بگرن و هەمیشەناخوەشی لەناونیان دروس بووگ، لەوەر ئەوەبایەسەگشتمان دژ ئەو دیاردەی ناشرین و ناپەسەنەبویمن و ەەوڵ ئەوەبیەیم وەگشت لایگمانەوەبنبری بکەیم و نەیلیم وجوود داشتووگ لەکوومەڵگاو لەناو مەغز مەردم دویاکەفتگ .

جوورەیل دروو لای منالەیل

سەعید شوان

منالْ وەختی تیەیگە دونیا جویر پەڕەی گەولْ پاك و بیگەردە و هووکارەی ڕاسگوویی و ئەمانەت و گشت ڕەفتارەیل بەرز بووگ، لەو ژینگە ك لەتی پەروەردە کریەیگ ئەگەر مەردمەگەی دەوروەری ڕاسگوو بوون لە قسەو قەولْەیلیان ئەوە بیگومان منالْ هووکارەی ئەو ڕەفتارەیلە بووگ، وەلی ئەگەر وە چەواشەوە لە ژینگەیگ پڕ لەفەن و فیلْ و دروودایْن و گومانکردن پەروەردە بووگ ئەوە ئەویش وە هەمان ڕیگەیا چووگ. مەعنای ئەوەسە منالْ بیتاوانە لە گشت ڕەفتارەیلی، بەلْکوو مەردمەگەی دەوروەری وەرپرسیارن وەرانوەر وە منالْ، لەوەر ئەوە درووکردن لای منالْ سفەتیگە وەرگیریاگە، ئمجا وە داخەوە هەر دروەوك هاندەرەوەرەو ڕەفتارەیل ناپەسەن تر وەك فەنکردن و دزی وْ لادایْن لە ڕیگەی ڕاس و گرتنەوەر ڕیگەی چەفت و ناپەسەن. زانایەیل دەروینناسی دروو کەنە چەن جووریگ، یەکم دروو منالْ وە دروو خەیالْ دانەن وە تایبەت لە عومر ٤ ئەرا ٥ ساڵی، ك ئەو منالْ مەتەڵیگ درووکانی دانەیگ و باسی ئەکا، ئەیە کاریگ ئاساییە، چوینکەمنال لەو عومرەتام و لەزەت لەو مەتەڵەیلەوەرگریگ و نیەزانیگ جیاوازی بکا لە ناونی چشت خەیالْ و ڕاسەقینە، وەل ئەوەیشا دروو ئەرا وەرگری یا دیفاعکردن لە خوەی ك بەعزەمنالەیلیگ پەنا ئەرای بەن لەوەر ئەوەك دایگ و باوگیان تویرەنەون لەلیان و کوشتن نەخوەن. ئەرا نموونە: ئەگەر شیشەی دەروەچەیا پەنجەرەیگ شکان، لە ترسا پەنا بەیگەوەر درووکردن تا سزا نەدریەیگ. بیجگەئەوەیش دروو شاردنەوەی چشت ك قەیریگ لە منالەیل و هەرزەکار دروو دەن لەوەر خاتر ئەوەك کەس وەکارەیلیان نەزانیگ، ئەرا نموونەخواردن شەراو یا جغارەکیشان ك گشت پویلەیلیان لەو ڕیگەوەخەرج کەن و ئمجا هەول ئەوەدەن دروو بکەن و ئەو ڕەفتارەبشارنەوە. یا تەماشا کەید دروو هەقسەندن لەناونی منالەیل ك لەی حالەتەدروو هەڵوەسیگ ئەرا ئەو کەسەك حەز لەلی نیەکەیگ ، مەعنای ئەوەسەکەسیگ تر تاوانبار ئەکاو دروو ئەرای هەڵوەسیگ ، ك ئی جوورەدرووەترسناکترین جوور درووکردنەك کەسەیلیگ بیتاوان لەکەدار کریەیگ و کارەسات لەلی کەفیگەوە. فرەجار ئی درووەلە ناو خوەیشك و برا لە ناو یەك خیزان روی دەیگ ، وە تایبەت ئەگەر دایگ وباوگ جیاوازی بکەن لە ناونی منالەیلیان، ئی جوورەدرووەلەمەدرەسەیلیش روی دەیگ وە سەبەب زیرەکی قوتابی یا تەلەبەیگ و تەمەلی تەلەبەیگ تر. ئمجا شارەزایەیل لەی مەیدانەوەئویشن: بایەسەلەبان داڵگ و باوگ دەور گرنگ یاموهمیگ نیشان بیەن ئەرا چارەسەرکردن گشت درووەیل و بایەسەوەخت فرەیگ خوەیان دابنەن ئەرا گفتوگووکردن لەی باوەتەوەوەل منالەیلیانا و قسەی ڕاس و دروس بکریەیگ وەلیانا و بایەسەجوور درووەگەبزانن و لەهەمان وەخت بایەسەدایگ و باوگ قسەیلیان گشتی ئامووژگاری بووگ.

لە ناونی تەوقە و ماچمووچی کردن

جەماڵ نەرکەوازی

وەل گویْرانکاریەیل و پیشکەفتن تەکنوْلوْجیا، خەریکە نەریت ماچمووچی کردنیش لە ناو کوومەڵگایەیل ماڵئاوایی یەکجاری کەیگ و تەنیا تەوقەکردن یا دەسداین شوونی گریگ، یەیش تارادەیگ دڵخوەشکەرە، وەلی کەسەیلیگ هەن حەز لە هویچکام لەیانە نیەکەن و تەنیا وشەیا کەلیمەی (خوەد چونی؟،هەلە، HELLO) تیەرنەکار و جویر ئەوە ك هویچ ئەهەمیەتیگ لەلایان نەیاشتوید ، وەل ئەوەیشا بەعزە کەسیگ ئویشن ئی چشتە تازە کوینە بوی و باوی نەمەند و دی عەیبە باوەش بکریەیگە یەکتریا و ماچمووچی یەکتری بکریەیگ، وە تایبەت وەل ئەو کەسەیلا ك خوەیان وەرووشنهویر زانن یا پلە و پایەیگ دیرن لە ناو کوومەڵگا یا دەسڵاتیگ دیرن ك لەلای ئەوانەئی جوورەنەریتیگ وە ئەقڵیەت دویاکەفتگ و نەفامیگ دەنەی قەڵەم . بیگومان کوومەڵگای کوردەواری خوەمانیش بیبەش نیەلەی دیاردەی تازەو کەسەیلیگ هەن هەر لە دویرە وە جوورە ڕەفتاریگ نیشاندەن دی کەس وەرانوەر بایەسە لە لیان بفامیگ و خوەی لە لیان وە تەواوی نزیکەو نەکەیگ و هەر لە دویرەوەتەوقەیگ نیمەو ناتەواو وەلیانا بکەیگ و یەکسەر خوەی بکیشیگەدویاوە، یا ئەوەسە یەکسەر وەپید ئویشیگ بنیش وەخەیر هاتی تا دی دەس وەلیا نەیەید و ماچی نەکەید.

ئیمەزانیم ئی نەریتە هەر سەردەمەیل کویەنە وە باو بویەو زیاتر لەوەر ئەوە بویە تا دووسی و خوەشەویسی ناونی کەسەیل زیاتر بووگ، لە ئەنجام ئەوەیش پەیوەندی زیاترەو بویەو مەردمیش حەز کردنیان لە دیدار قەوم وکەس وکارو دووس و ناسیارەیلیان، وەلی ئیسە کارەگە چەواشەوە بویە و فرە کەس لە ئاست ماچمووچی بەگ دانەن و دوشمنیان ئی دیاردەی کوومەڵایەتیەسە، یا تەماشا کەید وەنك پەنجەدەس وەلدا دەن و یەکسەر دەس کیشنەوەو کەس وەرانوەر خەجاڵەتەو کەن. بیگومان یەیش بویەسە مایەی ئەوە ك داوریان لە ناونی کەس و کار و دووس و برادەر پەیا بووگ و دی کەس ڕەحمی ئەرا کەس نایگ، تەنانەت لە ڕووژەیل (عەید)یش تەنیا عەید مبارکی و بەس، ك هەرچەنی ساڵیگیشە یەکتری نەینە و سەر لە یەکتری نەیانە.

ئمجا فرە کەس هەس ئی چشتەوە دڵسەردی زانن و خەم ئەوە خوەن بەن ڕەحم وەیەکجاری بووریەیگ. وەلی ئویشیم ئەگەر ئی نەریتە کویەنە بویە و دی باوی نەمەندگە ئەی ئەرا چە سەرۆك وڵاتەیل لە وەخت دیدارکردنیان باوەش کەنە یەکتریا و تیر تیر ماچ یەکتری کەن؟ ئەگەریش لەلایەن تەندروسی و جیوازکردن نەخوەشیەوە بووگ ئەی دکتۆرەیل ئەرا چەرووژیگ لە رووژان وەکەسیگ نەوتنە ماچمووچی نەکەن وەل مەردما، ئیمە لەیرا مەبەسمان لەو کەسەیلەسە ك حاڵەت تەندروسییان خاسە و هویچ نەخوەشییگ نەیرن، چوینکە فرە کەس هەس هەق خوەیانە سڵ کەن لەوانە ك نەخوەشن و دوچار دەس دەردیگن و ڕخیان چووگ لەوە ك تویش نەخوەشی بان یا قیز بکەن لەلیان. وەلی وە هەر حاڵ تویەنیم بویشیم ناونی تەوقەکردن تا ماچمووچیکردن لەی سەردەمە جیاوازی فرەیگ وە خوەیەوە دیەو فرە کەس دی ئی نەریتەوەگلاو زانن و مقەیەتن لەوە ك ئی چشتەنایگە تویشیان.

کورسی کورد فەیلی ها لە کورە؟

شۆرش شاواز

پێشت ئەو هەمگە جەرکیشان و مرەمرە ك یاسا یا قانوون ئەڵوژانن وە خوەی دی، کار ڕەسیە ئەی جییە ك ئەرا سێ پارێزگای کورد چل و سێ کورسی و ئەرا ئیزەدی یەی کورسی و ئەرا شەبەکیش یە کورسی و ... دانریا. ئینگە بایمەو سەر کورد فەیلی ك لەی ناوە، هویچ ناوێگ چ وە خەیر و چ وە شەر نەوریاس، سەبەب چەس و هاوکارەیل و فاکتەرەیل ئەی ناو نەیاشتنە چەس!؟

هەر ئەو جوورەگ دیارە کورد فەیلی وە تەمامی ها لە بازەنەی حکوومەت عیراق و دەروە لە قەڵەمڕەوی حکوومەت هەرێم کوردسان و نیشتەجی ناوچەیل داوریاگە و هەتا (بەغداد) پایتەخت عیراقن. ئینگە وەخت وە هاتیە کەمی لە خوەمانیش ڕەخنە (ئینتقادیش) بگریمن ئەرا ئیمە نەبایەد لە پەرلەمان عیراق کورسی داشتویم؟ ئەرا وە هەر هویر و باوەڕی هەر جوور ئیزەدیەیل یا شەبەك یا ئاشووری و مەسیحی و ... ك شناسنامەی وە ناو خوەیان دێرن، ئیمەیش شناسنامەی نەیاشتویم؟ ئەرا ئیمەگ بەش گەورای لە کووچ وەپی کردن و بی شوون ونوین کردن و ئەنفاڵ و تەعریب وە سەرمان هاتیە و زندانەیل نوگرە سەلمان و ئەبووغرێب جیمان بوی لە پرووسەی سیاسی ئەی وڵاتە ك خوین فرەی لە بانی ڕشانیمە جی نەگریم؟ لە سەردەم بەعس ناوە خاسەگەمان مەجووسی یا سەفەوی بوی و وە ئەی ناوە ئاوارە و شاوەدەرمان کردن، ئایا ئینگە هەقمان هەس یا نیە لە حکوومەتێگ قەومی ك هەر قەومێگ یا ئەتنیك مەزەوی ناو دێرن ئیمە ناو داشتویم؟ وەختێگ تەماشای ئیزەدی یا شەبەك کەیم وە هەر هویر و باوەڕ مەزەوی یا سیاسیەو هان لە ژێر یە ناو و شناسنامەیان دیارە، بایەد لە لای خوەمانەو فرە هەسرەت بخوەیم.

لە لای خوەمان بایەد هویرە بکەیم ئایا لە وەرایوەر ئەی مەردم شەکەتە ك ناویان کورد فەیلیە بایەد چە جواو بەیمن؟ ئایا وەخت وە نەهاتیە ك دی وەل یەکا هاودەس و یەی ڕەنگەو بویمن تا وەل برایل کوردمانا دەس بکەیمە ئاوەدانی و دروس کردن ژیان ئەی جەمگای ك وە ناو کورد فەیلی ژیان کەن؟ ئایا وەخت یە ناتیە و یا لە دەس نیەچوود تا لە پرووسەیل سیاسی ئەی وڵاتە جی بگریمن؟ ئایا دی بەس نیە وە ناوەیل ترەك ك بایس بووت لە ناویان گوم بویمن و ناوێگ هە لە لیمان نیە و ناوەیل ترەك ها لە سەریان؟ بایەد یە خاس بزانیم کار کردنمان ئەرا وانە و هویچ ڕەنگ و بووێگ کورد فەیلی نەیرێد و تەنیا وەسیلەیگیم ئەرا پرووسەی سیاسی خوەیان ئەرا وەدەسگرتن دەسڵات و ئارمانجەیلیان(هەدف) ك تەنیا دەنگ وەدەسهاوردنە.

خاسترە ك نیە ك ئەی دەنگەیل تەمامی کووەو بوود و بووتە دەنگ خوەمان و ئیمەیش ڕەنگی سیاسی لە ئەی حکوومەتە داشتویم؟. ئینگە وە تەمام برایل فەیلی لەیوا ئویشیم: ئەگەر باوەڕ و هویرێگ سکۆلار و چەپ دیرین، خوو لە ناو ئایدیۆلۆژیای فکر چەپ دگان وەپیانان فەرهەنگ و چارەنویس خەلق بەش ئەساسی ئەی باوەڕەسە و ڕەنگ و بوو کەڵتووری ئێتنیکی بایەد وە پێ ئیعتراف بکریەید و ئەگەریش هویر و باوەڕی دینی دیریم و پەیرەوی لە دین کەیم، حەزرەت موحەممەد(سەڵام خودا لەلی) فەرمایش کەید:"هەر کەس خوەی و نەتەوە یا قەومەییەت خوەی ئینکار بکەید لە ئومەت م نیە". لە وەرایوەر ئەی هویر دینییە چوی گام نایمەو چە کردیمە؟ ئایا چەنی وە یانە بایەخ یا ئیهتمام دایمە و ئەرا خوەمان پراکتیزە یا جیوەجیی کردیمە وە کاری هاوردیمە؟ لە قەدیمەو وەتنە:"چراخێگ وە ماڵ ڕەواس وە مەسجد حەرامە". ئایا هە لە زەین خوەمان لە بانی هویرەو کردیمە و چەنی لە ئەی باوەتەو ماڵ خوەمان رووشنەو کردیمە و ئەو وەختە چراخ ئەرا مەردم ترەك وە دەس گرتیمە؟ ئایا لە سەر یە هویرەو کردیمە قەومەیل ترەك خاوەن خوەیان دێرن و موختاج ئەو خاوەن کردن ئیمە نین و بی سەروەرە و بی خاوەن هە خوەمانیم و بایەد بویمە خاوەن خوەمان و نەویمە کاسەگەی لە ئاش داخ تر ئەرا حزبەیل و قەومەیل ترەك ك هە تویەم نفاق خەنە ناوەین ئیمە و برایل کوردمان؟ ئینگە قسیەی دویایی یەسە ك لە دو ڕوانگا یا دیدگای فکریەو ئەی هەقە دریاسە و بەشێگ گرینگ یا موهیم لە ئایدیۆلۆژیای ئەی باوەڕەیلەسە ك تا ئینگە بایەخ وە پی نەیایمە. لە ڕوانگای تریشە وە ناو دیموکراسی، خوو دی فرە خاسترەك ئەی هاونشینی فکری و قەبووڵ یەکتر کردن و ئیدارەکردن وەل یەکا جی وەجی بووت و فێشترەك تویەنیەید وەل یەکا کوومانەو بکەید. وەختێگ لەیوا شییەو بکەیم و لە یەکیانەو بدریەید، دی ئەرا هەر کەسی وە ناو فەیلی دەسپێچگ نیەمینیەێگ ، زهینیەت دیموکراسی هەر هویر و باوەڕێگ لە ناو خوەی جی دەید. ئینگە دی مەنیەسە یەگ چەنی لە خواستەیل و مەنفەعەت شەخسی کەمەو بکریەید و وەرەو ئەی جوور پرووسەی گام بنەیم و... یەکم جار بایەد دیموکراسی لە ناو خوەمان وە ئەنجامێ برەسنیم دویای یە پێشکەشی بکەیمە کەسان ترەك...

ڕووژنامەنویس کەوڕخن

سمكۆ محەمەد

مەردمانیگ وەناو نویسەر و ڕووژنامەنویس پەیا بوینە، وەسەبەب هاتن ڕووژنامەی ئەلکترۆنی (ئەنتەرنێت) لە سایتەیل وەبی هویچ پەیڕەوکردنیگ ئەخلاقی و قیمەتیگ ئەرا نویسانن، هەرچی ئارەزوو دیرن لە لی نویسنەی و پەخشیەو کەن، یەیش لەحاڵەتیگ یەکەمین مەرج ئەرا نویسەر و ڕووژنامەنویس ئەوەسە ك وە شەفافیەت بنویسیگ و شوناسنامەی خوەی ئاشکرا بکا.

یا ئەوە ك نویسیگەی راسگوویی لەتی بووگ و بەڵگەی تەواویگ داشتووگ، نەك چشت ناڕاس و نادروس، لەوەر ئەوە وەی جووره کەسەیلە ئویشیم ڕووژنامەنویس کەوڕخن. یەکیگ تر لەکار ڕووژنامەنویس کەوڕخن ئەوەسە ك ئاگادار بووگ یا بیئاگا لە خوەی، کار ئەرا دەزگایەیل نهێنی و هەواڵگیریەیل (موخابەرات) ئەکا و کارەگەیش ناشرین ئەکا، لە گشت ئەیانەیش خراوتر ئەوەسە ك خوەنەوار \هووکارەی هەوال نادروس و پڕ لە بوختان ئەکا، یا وە چەواشەوە جاریگتر خوەنەوار بی ئومید ئەکا لە ڕووژنامە، تا ئەو رادەك ڕووژنامەنویس ناشرین بکەن و ڕووژنامەنویس سیە و چەرمگ تیکەڵ بکەن، لە وەر ئەوە وەك شەمشەمەکوورە کوە رووژ خوەیان نیەخەنە دەیشت و، وە شەویش سفەت تاقم (عصابە) دیرن وەل مەردما و تەماشا کەید وە نویسانن مەردم ترسنن. هاتن ئەنتەرنێت ك ڕووژنامەی ئەلیکترۆنی و سایتەیل هاوردەبەرهەم، ئاسانکاری فرەیگ کرد ئەرا ڕووژنامەنویس، وەلی ئەوەسە ئەو ڕووژنامەنویسەیل کەوڕخنە لە سایتەیل نهێنی یا سڕی بی شوناسنامە خەریك نویسانن چشتەیلیگن نادروس و نابەڵگەو بایەسەجاریگتر ڕووژنامەنویسیگ ك شوناسنامەی ئاشکراس وەبی ترس بنویسیگ و راسیەو بکا، بایەسەجاریگتر بکەفیگە شوون ئەو هەواڵە ك لە سایتەیل ئەلیکترۆنی پەخشەو کریەن، ئمجا ئەو کەسەیلە ك کەڵك لەو هەواڵەیل نادروس و ناپەسە نەوەرگرن بیگومان دەسڵاتدارەیل گەناتەکارن، ئەویش لەوەر خاتر ئەوە ك کیشەیل خوەیان وە پی پەردەپووش بکەن. ڕووژنامەنویس کەوڕخن تەنیا ئەو کەس بی شوناسنامە نیە ك خاوەن دەق یا تێکست خوەی نیە، یا تەنیا لە سایتەیل باوەت بڵاو ئەکا، بەڵکوو فرەجار لە گۆڤارەیلیش دوینریەن، وەلی دوبارە وە ئاشکرایش خاوەن فکرە و قسەی خوەیان نین و لەوەر ئامانج تایبەتیگ پەخشیەو کەن. لەوەر ئەوە نیەویرن لە ژیر باوەتەگەیان ناو خوەیان بنویسن، ئی جوورە کەسەیلەجاریگ لەوەر خاتر هویچ جەنگ کەن و جاریگ تر لەوەر خاتر پویل وە دەسکەفتن، وەبی ئەوەك هویچ وەخیگ هویر لەوە بکەن ك ئەو کارە ئەنجامی دەن زەرەد ڕەسنیگە خوەیان و کوومەڵگایان. ئمجا تۆیەنیم بویشیم ڕووژنامەنویس ڕووژنامەنویس کەوڕخن کەسیگە هەمیشە کیشەی کوومەڵگا قویڵتڕەو کەیگ لەوەر خاتر ئاشکراکردن کیشەی تەنیا کەسیگ یا لەوەر بەرژەوەندی تەنیا کەسیگ، چوینکە خوەی خاوەن باوەتەگە نیە، بەڵکوو ئەرای نویسریەیگ و ڕەزامەنی پەخشەوکردنیش ئەرا وەرگریگ، وەی شیوە ئەو ڕووژنامەنویس بی ناوەشوناسنامەی کوومەڵگایش شیونیگ و مەردمیش رخەو بەیگ، چوینکە ئادەمیزاد کەوڕخن گرنگ یا موهمە وەلایەوە ئەدەب نویسانن و کەرامەت مەردم ژیرپا بخەیگ جویر ئەوە ك ئیسە بویەسە باو.

ساڵ ٢٠٠٩ و خەبات ڕووژنامەوانی

شۆڕش شاواز

ئیسە ك هاتیمە وە ناو ساڵ ٢٠١٠ و دەفتەر ساڵ ٢٠٠٩ بەسیمنە، بایەس بزانیم لەی ساڵە ك چی، چە وە سەر کاروبار ڕووژنامەوانیا هاتیە؟. لە ئامارێ ك ڕێکخریای یەکگرتگ ناودەوڵەتی ڕووژنامەنویسان بڵاوی کردیە، لە ساڵ گوزیشتە ١١٣ ڕووژنامەنویس لە سەرایسەر دونیا وە ئەنقەس کوشیانە و ٢٤ ڕووژنامەنویس ترەکیش لە وەخت کار کردنیان لە رویدای جووڕواجوور گیانیان لە دەس دانە. وەختی ئەی ئامارە وەل ساڵ ٢٠٠٨ قیاسی کەید، ك لە ئەی ساڵە رزار قوربانیان تەنیا ١٠٩ کەس بویە، یە وەپیمان نیشان دەید ك ئەی رزارە(٣٦٪) زیای بویە. لە لای تریشەو شومارە ڕووژنامەوانەیل گیریای ٥٧٣ نەفەر بویە. لە وەردەوامیش راپۆرت ئێ ریکخریایە، هاوردگە ك عیراق لە ڕز یەکم خەتەرداڕترین وڵاتە ئەرا ڕووژنامەنویسەیل و لە ڕز دویم هند و لە ڕز سێیمیش مەکسیك ناو هاوردیە. ئەلبەت لە ناو ئەی لیستە ناو ڕووسیایش هاتیە. ئەوەگ دیارە لەی کولە راپۆرتە ئەوەسە ك لە ڕز یەکم ناو وڵاتی لە خوەرهەڵات ناوڕاس(عیراق) و لە ڕز دویمیش ناو هند ك وە نیمچەقارەی ئاسیاس، ئەوەگ موهیمە ئەوەسە ك لەی دو وڵاتە ك هانە قارەی ئاسیا، لە ڕز یەکم جی گرتنە و ئەی توند و تیژیە وەل یارەیل قەڵەما، وە نیشان دەید ك هیمان پرووسەی وە ناو دەسڵات چوارم لەی وڵاتەیلە جی نەگرتیە و کار فرەی توايد تا وە پیا دگان بنریەید و جەمگا و دەسڵات ئەی وڵاتەیلە وە ڕۆڵ یا نەخش و دەور گرنگ و موهیم ڕەسانن و خەوەر و جیگای ئەی خەباتەنیەزانن، هیمان مەنیە تا وە جای خوەی برەسید و وە قەداسەت ئەی کارە بزانیەید. بەس وە گ دیارە لە پرووژەی(دیموکراسی) سەدەی ٢١ ك ئەی هەمگە دەم لە لی دریەید، فرە دویرن و ئەرا وە ئەنجام ڕەسینی جوی یەی ڕێنسانس مینیەد و بایەد قوروانی ئەرای دا. وە ئەرا پراکتیزە کردنی زهنیەت دیموکراسی بایەتە ك وە دەسڵات چوارم ك قودرەت قەڵەم و هویر و باوەڕە قیمەت بیریەید تا وەرەو ئەی پرووسەسە گام بنەیمن و بچیمن.

موغ (مەلایل) دین زەرەدەشت کی بوینە؟

شۆرش.ش

وەختێ دین یەزدانپەرەسی زەرەدەشت وە دی تیەیدن، برێگ کەس جوی تەمام دینەیل ترەك بوونە پێشاهەنگ بلاوەوکردن دین، و لە مەکتەب دینی دەرس خوەنن، و ئەرا پیادە کردن دەستوورەیل دینی بایەد کەسەیلێگ بوون، ئەی کەسەیلە ناوەیلی نانەسە سەریان، هە لە کاهن تا کشیش تا ئاخون و شێخ و مەلا تا عالم دینی. ئەی کەسەیەلە بوینەسە بەشی جیا لە کوومەڵگا (جەمگا) ك تەنیا ئەرك و کاریان دامەزرانن و پێکهاوردن کاروبار دینی بویە و هیمانیش هەن، و لە قەدیمەو ئەی بەشە جای خاسێگ لە ناو جەمگا داشتنەو مەردمیش وە هورمەتەو وەلیان ڕەفتار کردنە و گووش دانەسە پییان. ئینگە بایمەو سەر برێگ لەی مەلایل دینیە ك لە ناو دین زەرەدەشت بوینە و ناو(موغ) ها سەریان. ئەوەگ دیارە و لە ناو فەرهەنگ (قامووس) فارسی"معین" ئەرا سەر دەسەواژەی(موغ) نویسیاس یەسە:"موغ وە کەسی ئویشن ك لە تایفەی موغان بووت، موبد(مەلا و عالم) زەرەدەشتی". ئمجا لە ناو ئەی کتاو دەسەواژە(قامووس) هاوردیە، کەلیمەی موغان لە ریشەوەو ناو تایفەی لە قەوم ماد(میدیا) بویە ك وە دەرجەی بان مەلایی دین زەرەدەشت ڕەسینە، و ئەی ناوە تایبەت وە خوەیان بویە. ئمجا ئویشن ئەو وەختەگ دین زەرەدەشت لە دەوروەر خوەرئاوەو(غەرب) و باشوور(جنووب) ئێران(قەدیم) وە دی تیەید؛ یانی مادەیل وە پارسەیل و قەومەیل ترەك حوکمرانی کەن و هان لە ژێردەسیان، موغەیل بوونە پێشەوای ئەی دین تازە. لە ناو کتاو ئاڤێستا ناو ئەی جەمە و چینە لە جەمگا وە ناو قەدیمی یانی(ئاترەوەن) دیارە و دوینیەید. وەلی لە زەمان ئەشکانیەیل و ساسانیەیل وەپیان وەتنە موغان. ئینگە ئەی جوورە نوورستن و تەماشای ك وە ئەساس تاپوو و بەرگەی تاریخییە، یە رامان ڕەسنێگ ك ئەوانەگ وەتنە زەرەدەشت لە خوەرهەلات(شەرق) ئێران ئەوسا بویە وە تەمامی ڕەدە، و یە وە پیمان ڕەسنێ ك هەر ئەو جوورەگ تەمامی فەرهەنگ و ئاداب ئاریایەیل بەش گەورای هن مادەیل(باوگەیل کورد ئمروو) بویە و ئەگەر ئارياييەيل پەیغەمبەرێگ وە ناو زەرەدەشت داشتنە لە ڕەچەڵەکا لە مادەیل بویە و هویچ جای گومان نیەمینێگ لەیەگ لە ناو تایفەی موغان وە دی هاتوی، و یا فرە لە نزیك وان پا ناسە ناو دونیا. ئەرا یەگ ئەی باسە بنەیمیەو کورسی نموونەێگ تیەریم. هەر ئەو جوورەگ حەزرەت مەحەمەد(ص) لە ناو تایفەی قورەیش هاتە دونیا یارەیل نزیکێ چوی حەزرەت عەلی(س) و کەسەیل ترەك لە قەومەیل خوەی بوین و نەخش و دەور یا ڕوڵ هەر کام لە ئەی یارانیشە لە بلاوەو بوین دین ئسلام فرە خاس دیارە. بەس بایەد ئەی هەقیشە بەیمە حەزرەت زەرەدەشت ك لە ناو تایفەی خوەی وە دی هاتگەو یارەیل نزیکێ هە لە تایفەی خوەی بویە و وانیش بێجگە لە موغان کەسەیل ترەك نەوینە. ئینگە وەختێگ ئەی جوورە بنووریمەپێ و تووزێگ وە مەنتقەو بەراورد بگریم یە ئەرامان ڕووشنەو کەید ك موغەیل لە هەزرەت ناو تایفە خوەیان ناو ئەڵگرتنە و بویەنەسە مەلایل دین زەرەدەشتی، کەم کەم تیەید تا ڕەسێدە ئەی جێیە ك ئەی دەسەواژە موقەدەسەو بوود. لە دەورەیل دویای خوەیان، هیمانیش وەختی ناو موغ تیەید یەکم چێشتێگ ك وە یای تیەید و ڕەسێگە فکر ئایەم مەلا دینی زەرەدەشتیە. شایەت لە ناو هویچ تایفەێگ ك پەیغەمبەرەیل هاتنەسە دی ئەی جوور ناو ئەڵگرتنێگ لە قەومێگ هە نەود، و یا ئەگەریش بووت فرە وە کز دیار بووت. ئەری موغەیل ك ئیسە ناویان وە مەلا و عالم زەرەدەشتی بریەید ئیمزای خوەیان دانە لە تاریخ ئاریاییەیل و تاپووێگ فرە خاسە ئەرا ئیمەی کورد، تا کەسان و قەومەیل ترەك بزانن ئیمە تاریخێگ فرە کوینەترەك لە وە دیریم ك وان توان لە ناوی بووەن یا خوو دگان وە پیا نیەنەن.

پایەی مەسیح لە ناو کورد

ئاکۆ شوانی

ئەوەسە چیمنە ناو ساڵ (٢٠١٠) و ئەگەر وە گوورەی ڕووژشمار زاینی بووگ ئەوە عیسای پەیغەمبەر سەلام خودا لە لی (٢٠٠٩) ساڵە لەدایگ بویە، وەلی لە ڕاسی حەزرەت مەسیح وەرجە رووژ شمار زاینی لەدایگ بویە، سەرچەوەیل لە باوەت ساڵ لە دایگبوینیەوە جیاوازی دیرن لەدید و ئەرای چوینەیلیان، قەیریگ لە لیان ساڵ (٤) وەرجەزایین وە ساڵ لە دایگبوینی دەنە قەڵەم و قەیریگیانیش ئویشن لە ناونی هەردوگ ساڵ (٦) و (٧) وەرجەزاین، وەلی ساڵ (٦) وەرجەزایین زیاتر جیگەی باوەڕە.

شوون لە دایگبوین حەزرەت عیسا شار (بەیت لەحم)ە، ك کەفیگە باشوور (قودس)، وەلی وەختیگ ناو بریەیگ لە سەرچەوەیل زیاتر ناو (ناسرە) خریەیگە پاڵی، چوینکە تا عومر (٣٠) ساڵی لەو شارە ژیاگە و دویاخر دەسکردیەسە بانگەواز ئەرا پەیامەگەی، لەو ساڵەیلیشە حاکمیگ ڕۆمانی حوکم ئەو هەریمە کردیاگ وە ناو (بیلاتسی بنتی) و مەردمیش وە شیوەیگ گشتی لە بان دین یەهوودی بوین، ئمجا حەزرەت عیسا وەك پەیامبەریگ ئەرا گشت ئنسانیەت بانگەواز ئەرا دینەگەی کردیاگ، چوینکە لە (ئنجیل) باس کریاگە و خودا فەرمان وەپیکردگە ك (بچنە گشت لایگ لە جەهان و مزگانی بیەنە گشت مەردم)، ئمجا هەرچەنی نەیارەیلی واز لەلی ناوردن و یەکسەر کەفتنە هەوڵداین ئەرا ئەوە ك وەل (بیلاتسی) حاکم ئەو هەریمە ناونیان بشیونن و ئەوە بوی (بیلاتسی) فەرمان لە خاچدریانی (صلب) کردنی دا، وەلی لە خاچداین ئەو کەسایەتیە نەویە سەبەب گومبوین دین و پەیامەگەی و تا ئیسەیش شمارەی فرەیگ لە باوەردارەیل ئەو دینە ئویشن عیسای مەسیح نەمردگە و لە سێیم رووژ بەرزەو بویە وەرەو ئاسمان، ئەوانەیش ك باوەڕیان لەیواسە لە خاچ دریاگە ئەوانە دڵنیان ك مەسیح خوەی کردیەسە قوربانی گشت گوناهەیل ئنسانیەت.

قوتابیەیلی ك شمارەیان (١٢) کەس بوی، وە(حەواری)ەیل ناسریاوین و پەخشەو بوینە گشت لایگ و کەفتنە بانگەواز ئەرا دین مەسیح و گشت وەختیگ موعجزەیلی خستیانە هویر مەردم ك وە کور خودا زانستیانەی، ئەو پەیامبەرە ك حەزرەت مەریەم و دارتاشیگ پەروەردەی کردن هەر لە منالیە وە مایەی مەیلکیشان بوی، ئمجا ئەوانە ك پەیام دینەگەی وە دونیایا پەخشەو کردن هویچ چەك و تفاقیگ وە دەسیانەو نەوی بیجگە وشە یا کەلیمەیل خودا ك وەك مزگانی ڕەساننەی مەردم، وەل ئەوەیشا عیسا خوەیشی لە ژیان نەمەندویگ تا وە موعجزەی خاسەوکردن نابینایگ یا زنگەوکردن مردگیگ مەردم بکەفنە شوونی، بیگومان ئیمەی کوردیش یەکیگ بویمن لەو نەتەوەیلە ك قوتابیەیل عیسای مەسیح ڕەسینە نیشتمانەگەمان و پەیامەگەی ڕەساننە لامان، ك هەرچەنی مەردمانیگ وە پیان لەیواسە کورد هویچ وەختیگ نەچیەسە بان دین عیسا و پەیرەو ئەو دینە نەکردنە.

وەلی ئی ئەرای چوینە مایەی باوەڕکردن نیە، چوینکە سەرچەوەیل فرەیگ باس لەوە کەن لە سەدەی یەکم زایینی مزگانیدەرەیل ڕەسینەسە کوردستان، ئمجا هەرچەنی سەرچەوەیلیگ ئی تاریخە بەنەوە ئەرا سەدەی سێیم زایینی یا شەشم زایینی، وەلی دیارە ئەوەیش هویچ لە مەسەلەگە ئاڵشت نیەکەیگ و کورد یەکیگە لەو نەتەوەیلە ك پەیرەوەی لە دین مەسیح کردنە و باوەڕ وەپی کردنە، هەر یەیش لەیوا کردگە تا ئیسەیش نزیکی فرەیگ لە ناونی کورد پەیرەو کارەیل دین ئسلام و مەسیحیەیل کوردستان بووگ و هویچ وەختیگ هس وە خوسە و کینەت یا جیاوازییگ لە ناونیان نیەکریەیگ، بەڵکوو وەردەوام تیکەڵ یەکتڕی بوون و لە خوەشی و تەنگی هانە یەکەوە.

یەیش لە وەختیگ هەڵویست ئسلام وەرانوەر دین یەهوودی وەو شیوەنیە، دویاخریش بایەسە دگان وەو ڕاسیە بنەیم ك دەرکەفتن (سەلاحەدین ئەیووبی) نەویاتاگ شایەت ئیسە بەش فرەیگ لە لیمان پەیرەوی دین عیسا کردیان، وەلی نەعرەتەیل سەلاحەدین بنەڕەت کەنیسە لە ناوچەیل کوردی کزەو کرد.

کاروان قەدیمی وە ڕەوایەت جینەیل و فۆسلیەیل

کاوە فەیزوللاهی

زانایەیل فرە وەجلە ئینگە وە یە باوەڕ داشتن ک ئایەم مۆدیرن لە ئافریقیا ڕیشە گرتیە، چوین کوێنەترین سوقانەیل ئایەم لە ئافریقیا پەیدا کریاس. جین شوناسەیل لە روی جووڕواجووری فرە زیای جینی لە ئافریقیا وە ئەی نەتیجە ڕەسین، چوین ئەی جووڕواجووریە تەنیا وە ڕەنگی هاتیە ک بایەد دی ک DNA لە درێژی هەزاران ساڵ بپەڕیدەو. لە باوەت ڕییەلی ک باوگ و باپیرەیل ئیمە لە سەفەریان وە دەیشت ئافریقیا و سەرایسەر دونیا گرتنەسەو وەر، باوەڕ و ڕای هاوبەش کەمێگ هەس. یەکمین کووچەیل وەردەوام نەوینە وەلی بەڵگەیلی لە خوەیان وە جی هیشتنە، لە لییان کاسەسەر (سوقان سەر) ئایەم هن ۹۲ هەزار ساڵ وەرجلە ئینگە لە" کەفزە" ک ها لە فلستین ئمرۆو.

ئەو گرووپە ک شایەت وەرەو باڵ باکوور (شمال) لە دووڵ چەم نیل هاتوینەو بان و خوەیان ڕەسانوینە خوەرهەڵات ناوراس. وەلی کووچکەریلی ک دەیەها هەزار ساڵ پێشت وە، ئافریقیا وە جی هیشتنە لە ڕی جیاترەکی وەرە نوا چێینە: وەرەو باشووریترین (جنوب) خاڵ دەریای سوور(قرمز). زانایەیل وە یە باوەڕن ٥,٥ میلیار ساڵ کەسەیلێگ ک ئمرۆو لە دەیشت ئافریقیا ژیان کەن لە ڕەگەز ئەی ئاوراەیل تازەنە. پیتر فاستر(P.FORRSTER)، جین شوناس پەیمانگای لەیەکەودان کوینەناسی مەك دوناڵد لە کەمبریج بریتانیا ئویشی:" وە باوەڕ م چوارچێوەی تەمام بوی ئەرا وەجلە تاریخ ئایەم دیار بویە و ئیمە تا ئیسە تەنیا تێکەیل بویچگی لە لی نەیمە سەرجای".

١- زید وماوا یا وەتەن ئافریقیا: فێشتر کوێنە ئایەمناسەیل و جین شوناسەیل وە یە باوەڕ داشتن ک ئایەم مۆدیرن دەوروەر ٢٠٠هەزار ساڵ لە یەو وەر لە ئافریقیا وە وجوود هاتنە. یەکەمین فۆسیلەیل (متحجرات) ئایەم مۆدیرن لە مەڵوەن (ناوچە)یگ وە ناو(OMO KIBISH) لە ئەتیۆپی (حەبەشە) پەیدا بوین. مەڵوەنەیلی لە فلستین جی چێشتەیل قەدیمیترین بەڵگەیلن لە بوین ئایەم مۆدیڕن لە دەیشت ئافریقیاس وەلی ئەو گرووپە لەیە ئەو پێشترەك نەچینە و دەوروەر ٩٠هەزار ساڵ وەرجلە ئینگە لە ناو چێینە.

٢- دەر چێین لە ئافریقیا: بەڵگەیل جینی نیشان دەید ک گرووپ بویچگی لە ئایەمەیل مۆدیڕن لە ناوەین ٧٠ تا ٥٠ هەزار ساڵ وەرجلە ئینگە ئافریقیا وە جی هیشتنە و لە ئەنجام بوینەسە جینشین تەمامی جوورەیل ئایەم قەدیم، لە وانەیش نیاندەرتالەیل. تەمامی غەیر ئافریقیایەیل ئمرۆو نەوەی ئەی موسافرەیلەنە، ک یا شایەت لە بان دەریای سوور(قرمز) کووچ کردوین، یا لە دەمە باریکەگەی لە باشوور گوزەیشتوین.

٣- یەکمەین ئۆستۆرالیاییەیل: کەفتنە روی و کەشف کردن لە دو جی کوینە، دەس دروسکەریل ئایەم لە (ماڵکۆنانجا) و فۆسیلەیل (متحجرات) وە دەس هاتی لە دەریاچەی (مانگۆ) نیشان دا ئایەم مۆدێڕن ک دەوروەر ٥٠ هەزار ساڵ وەرجلە ئینگە لە دریژی قەراخەیل باشوور ئاسیا چێینەسەو نوا و وە ئۆستۆرالیا ڕەسینە. وە جی مەنەیل وان یانی جی نیشتگەیل ئۆستۆرالیا، تا ئەی دوایییە لە ئەو قارە دویرگەیل(جەزیرەیل) لە جیایی جینی لە ئەی دویای گرووپ ئایەمەیل ژیانە و لەورە وە سەر بردن.

٤- ئۆروپیەیل یەکم: کوێنە ئایەم ناسەیل تا فەرە وەخت لەیوا گومان و خەیاڵ کردن ک ئۆروپا لە ڕی باکوور ئافریقیا و لە ڕی خوەرهەڵات مەدیترانە(دەریای ناوراس) هاتنە و لەوەرە جی ماڵیان بویە و ماوە گرتنە. وەلی بەڵگەیل جینی نیشان دەید ک (DNA) نیشتەجییەیل ئمرۆو خوەرئاوای ئاسیا چوی (DNA) هندیەیلە. ئەی ئەگەر یا ئیحتمالە هەس ک یەی کووچوەر بوین ناو قارەیی لە ئاسیا ناوەین٤٠ تا ٣٠ هەزار ساڵ وەرجلە ئینگە بویە، ئەو وەختە تویەم ئایەم لە ئۆروپا کەفتویگ..

٥- ماوە گرتن لە ئاسیا: دەوروە ٤٠ هەزار ساڵ وەرجلە ئینگە، ئایەم هاتیەسە ناو ئاسیای ناوین و وە دەیشتەیل پڕ گیا و ئەنەخورد(دەس نەزیای) باکوور هیمالایا ڕەسیە. هاو زەمان لە ڕی باشوور خوەرهەڵات ئاسیا و چین وەرەو نوا چێینە تا لە دوییی وە یابان و سایبیریا ڕەسینە. سەرتاڵەیل زانین جینی نیشان دەید ک ئایەمەیلێگ ک لە باکوور ئاسیا ماوە گرتنە لە دویاییش وەرەو قارەی ئەمریکا کووچ کردنە.

٦- هاتن وە دونیای تازە: یەگ یەکەمین ئایەمەیل وە وردی چ زەمانێگ هاتنەسە ناو ئەمریکا هیمان وە توندی لە سەری باس کەن. لە سەر بنەمای بەڵگەیل جینی، زەمان هاتنیان ناوەین٢٠ تا ١٥ هەزار ساڵ وەرجلە ئینگە ئەرایان نانە، یانی وەختێگ ک ئاو دەریا لە خوار بویە و وشکویە، سایبیریا و ئالاسکا وەل یەکا ڕی زەوی داشتنە. تێکەیل یەخ ناوچەیل ناوەین ئامریکای باکوور گرتویگەو وەر و تازە چێیەیل، ڕانی تا لە دریژی قەراخ خوەرئاوا وەرەو باشوور بچنەو خوار.

ئەبوو دەودەو ناوچەیگە پڕە لە مێژوو یا تاریخ کوردی

ئەحمەد فازڵ

ناوچە ئەبوو دەودەو هالەناو دڵ بەغدا وە ئاسانیی ناسریاگە، و مەردمەگەییش تیکەڵ بوینیگن لە گشت نەتەوەیل وتایفەیل عیراقی ك وە برایەتی لەی ناوچە بەغدادی بویچگە وەل یەکەو ژیانە. ئی ناوچە ناوی فرە کوانەسە و ئەوسا خێزانەیل یەهوودیگ لەتی نیشتەجا بین و هەر وەختی یەهوودیەیل لەتی کووچ ودەرکریان مەردم فریەیگ لەتی نیشتەجابوین وە سەبەب نزیکیی لە ناوچەی شۆرچە و بەغدایش وە شیۆەی گشتیگ تایفەیل ولاتەگەمان لە کورد وعەرب و نەتەویلی ترە ك لەتی نیشتەجابوین. و هەمیش ئەسل ناو (ئەبوو دەودەو) ئەرای پیاگ یەهوودیگ ئەچیدەو ك لەی ناوچە ژیاوی (داوود یا باوگ داوود) ناوی بوی و دوکانیگ لەی ناوچە داشت. و ئەویژن ئی پیاگە ئەگەر لەی وەختە بویاتا جوور موختاروی؛ چوین وە گوورەی ئەو قەسیەیلەگ وەتنە داوود یا باوگ داوود گشت چیشتیگ لە بان ئی ناوچە خەوەر داشت وئەزانست.
ئەگەر بیەیمن ئەرای دیاری ترین شوونەوارەیل ئەسەری ئی ناوچە لە ناونی هەردو ناوچەیل ئەبوو دەودەو وئەبوو سەیفەین مەرقەد دینیگ هەس. مەردم هووکارەن ئەچنە سەردانی وئەویژن ئی مەرقەدە هن یەکی لە هاوڕیەیل ئیمام عەلی (ع) ە. و لەی ناوچەیش مەدرەسەی یەهوودی کوانەیگ بوی و لەی وەختمانە چەن خێزانیگ لە تی ژیانە لە شوون یەك بەش بەشیەوکردن وە خاتر هویرەو نەکردن وەپی بویە چەن ماڵیگ؛ ئمجا بوینەخراوە و ئەو خێزانەیل کەمدەسەلەتی ژیان هویچ شوون و ماوا و شوونیگ نەیرن. وئی ناوچە شوونیگە ئەرای چینیا تەبەقەی کارکەرەیل و خاوەن وەرەشەیل نەجاری وکەسەیلی ترەك، لە ئەوانە ك کارەیل ئازاد ئەکەن. وە سەبەب نزیکییان لەی ناوچەیل پیشەسازی یا سناعیە لە بەغدا نیشتەجابوین.
و دیاری ترین ئەو هوزەیل یا عەشایر کوردیە ك لەی ناوچەژیان: هووزەیل قەڵەولس و چەن هووزیگ کورد خانەقینی، یەیش وەل وجوود هووزەیل عەرەویگ لەتی یەعنی لەی ناوچەك وە برایەتی ودووسی وموحەبەتیگ ژیایین. و مەردم ئی ناوچە ئەرای ئەو ماوە ئیشارەت دان کتیرۆر یا ئیرهاب لە ولاتەگەمان لە شوون ڕمیان ڕژێم لە ناوچگ دیاردا وحەمەلات کووچ کردنیش لە لی کەفتەو، وەلی ئی ناوچەی ئەبوو دەودەوە فیشترین ناوچەیگیو لە ولاتە ئەمن وئەمان لەتی بوی. و یەك خێزان لەی ناوچە دەر نەکریا. و مەردم ئی ناوچەیش فەخر و شانازی کردن هەر وەختی پیشوازی لەو خێزانەیلە کردن کلەشوونەیلیگتر ك وە تویش گرفت وموشکلات لە بەغدا هاتوین وەرەو پییان هاتن یانیش دابین شوون یا مەئوا وداخوازەیل تەمام وکامل مەعیشت ئەرایان کردن .
و لەو ماوە لەو سەختی و محنەتیانە بەشداری وەلیان کردن و مەردم ئی ناوچەیش ئیشارەت دان ئەرای ناوچەگەیان وە وتن هویچ دەرفەتیگ ئەرای ئاوەدانی وە پی نەدریاس. چوین هەلە وەخت ڕژێم لە ناوچگ وتا ئیرنە هویر و ئیهتمام وە ئی ناوچە نەدریاگە. و ئی ناوچەیش لەوەرز زمسان غەرقاواو ئەدیٚوە خاتر یەك فرە کوانە و قەدیمیە و کویچەیلی فرە تەنگن وجادەیلی پڕن لە ئاو و یە لەوەراوەر جم جویل یا حەرەکەت و هاتن وچوین مەردم ئەوسی. مەردمیش وە خاتر هویرەو نەکردن لایەنەیل تایبەتمەند و عەلاقەمەند وە ئی کارە ناچارەو ئەدۆن ئی ئاوەیلە لەڕی کرا یا ئیجارکردن بڕی کارکەرەیل پاکی لە درامەد و پویل تایبەت خوەیان ئی جادەیل وکویچەیلە پاکەو بکەن.

جەواهیری یاوەر مەزلوومەیل

گوڵ سوو

جەواهیری لە رووژ ٢٦ تەمووز ساڵ ١٨٩٩ لە شار نەجەف لەخیزانیگ دینپەروەر هاتیەسەدونیا. ئەو شارەوەئەوەناسریاگەك مەڵوەن رووشنهویری دینی بویە و چەنەها بازاڕ کتاوفرووشی و دەزگای رووشنهیری و شوونەیل دینی لەتێ بویە، باوگی یەکیگ بویەلەزانایەیل دینی ئەو شارە و حەز کردگەکورەگەیشی (جەواهیری) هەر لە منالیەوەلەکۆنگرە و دانیشتن زانایەیڵ نزیك بووگ و هەوڵ ئەوەداگەهووکارەی خوەندن قورئان پیرووزی بکاو چەنەها کتاو پڕ لە قیمەت ئەڕای هاوردگەتا زوانی ڕەوان بووگ و شعر شاعرەیڵ عەرەب بویشێگ، ئمجا جەواهیری هەر جاریگ شعریگ کلاسیکی لەوەر بکرداگ باوگی لیرەیگ دیاگەپی، لەیوا لەلی هاتویگ وەچەن سەعاتیگ شعریگ جاهلی ٤٥٠ خەتی لەوەر کردیاگ وە بی ئەوەك لە ڕوی زوانگەریەوەغەڵەتیگ بکا، باوگی حەز کردیاگ بووگەزانایگ زوانگەری یا نویسەریگ، وەلی مەیل شعر لەلای زیاتر بوی.

ساڵ ١٩١٧ باوگی مریگ ، ئمجا لە شوون ئەو نارەحەتی گەورا، محەمەد مەهدی جەواهیری ئەرا زیاتر وەرگرتن زانێست و ماریفەت رویکردەخوندنەوەی کتاوەیل فەلسەفەو جوورەها شعر کلاسیکی و تازە، لەساڵ ١٩٢٠ بەشداری لەشوورش (٢٠) ئەکا، لە سەردەم مەلك فەیسەڵ عەمامەکەیگەسەر و چەن وەزیفەیگ وەرگریگ، لە شوون ئەوەیش واز لەعەمامە و کار حکوومەت تیەریگ و دەس کەیگەکار رووژنامەنویسی و نەجەف هیلیگەجی و روی کەیگەشار بەغدا، لەبەغدا چەن رووژنامەیگ دەرکەیگ وەك رووژنامەی (فورات و کوودەتا)و لە شوون ئەوەیش رووژنامەی (رای گشتی)، وەل ئەوەیشا چەن جاریگ وەك سەرۆك یەکێتی و سەران عیراق هەڵوژیەیگ.

لە ساڵ ١٩٢١ یەکەمین شعر خوەی پەخشەو کەیگ و لە ساڵ ١٩٢٧ بووگەماموٚستا و لە ساڵ ١٩٤١ پشتگیری کرد لەجموجویل مارس، وەلی ئەو جموجویلەزوی شکەست خوارد و دی جەواهیری وەل سەرکردەیل ئەو جموجویلەچینەئیران و هەر لە هەمان ساڵ هاتەوەئەرا عیراق و رووژنامەی (رای گشتی) خستەکار. ساڵ ١٩٤٤ بەشداری لەڤیستیڤاڵ (ئەبوو عەلای مەعەری) کرد لەدیمەشق، لەساڵەیل ١٩٤٩ و ١٩٥٠ بەش یەکم و دویم لەدیوانەتازەچاپکریاگەگەی پەخشەو کرد و جویر شاعریگ دەنگ بەرز ناسریا. هەر لە هەمان ساڵ بەشداری لەکۆنگرەی رووشنهویری عەرەبی کرد لەئەسکەندەریە و جویر نەقیب رووژنامەنویسەیل عیراق و سەرۆك یەکێتی نویسەرەیل عیراق دەسنیشان کریا، ساڵ ١٩٦١ دوچار چەن گرفتیگ سیاسی بوی، ئەوەبوی وە ناچاری عیراق هیشتەجی و ریکردەلوبنان و لەورایشەوەچیەپراغ پایتەخت چیکۆسلۆڤاکیا، لەورا هەفت ساڵ مەندەوە. ئمجا لەشوون ئەوەك هاتەوەئەرا عیراق جاریگ تر رویکردەوڵات سووریا و لەورا دریژەدا کارەیل هونەری خوەی تا رووژ ٢٧ تەمووز ساڵ ١٩٩٧ وەیەکجاری ماڵئاوایی لەدونیا کرد و دونیای شعر و ئەدەبی هیشتەجی. جەواهیری وەدریژایی عومری پیاویگ خاوەن هەڵویست نیشتمانی بویەو هویچ وەختیگ نەچیەسەناو هویچ حزب و لایەنیگ سیاسی و هەر وتیاگ تا دویا هەناسەم ئەرا خزمەت کلتوور مللەتەگەم ژیەم و باوەڕ دیرم وەیەکسانی و برایەتی گشت مللەتەیل دونیا. دی تا دویا هەناسەی لە ژیان وەك شاعریگ پایەبەرز و سەربەرز ژیاگەو هەزاران سڵاو لەگیان پاك ئی شاعر گەورا و شوونیشی بەهەیشت وەرین بووگ.

ئەرستۆتێلیس سروشتناس

گوڵ سوو

بیکۆن فرەنسیس وتیاگ : {ئەرستۆتێلیس وەك سوڵتانەیل عوسمانی هویرەو کەیگ ك نیەتویەنیگ وەئاسوودەیی فەرمانرەوایی بکەیگ ، مەگەرئەوەك گشت برایەیلی بکوشیگ }. وەلی ئەیەچشت خاسیگەلەفرەلەهویرو زانستەیل وەرجەسوقرات ك کەفتگەسەدەس.

ئەرستۆتێلیس نەزەریەی فیتاگۆرس رەتەو کەیگ ك خوەر ناوڕاس گەردوونە، وەل ئەوەیشا ئی شەرەفەبەخشیەزەوی، وەلی ئی نامەی بویچگەك ئەو لەباوەت کەشناسیەوەنویساسەی پڕەلەقسەی بەرز و نرخدار.

فەیلەسووف ئویشیگ : سەرەتاو ئەنجام جەهان وەك دەورەیگەو خوەر هەمیشەئاو کەیگەهەڵم و ئاوەیل وسەرچەوەی کانیاوەیل وشکەو کەیگ و دەرئەنجامیش دەریایەیل کەیگەتاشەکوچگ گەورا، وەل ئەوەیشا ئەو هەورەیلەك بەرزەو بوون جاریگتر تیەنەوەئەرا بان زەوی و رشیەنەناو دەریاو سەرچەوەیل پیك تیەرن، لەیرا وشکایی چووگەبن ئاو و وشکایی تر لەزەوی پەیا بووگ، دەریایەیل و وڵاتەیل تر تازەپەیا بوون و دەریایەیل و وڵاتەیل کویەن گوم بوون، سەرانسەر جەهان گویریەیگ و جەهان کەفیگەوەر گویریان وەردەوام و شایەت ئی گویریانیشە نائاگا روی بەیگ و بووگەسەبەب لەناوچگن گشت ئنسانیەت و دی ژیانیش نەمینیگ . کارەساتەیل چەنەها جار کووتایی وەژیان هاوردنەو جاریگ تر ئەرا یەکەمین جار ژیان دەس وەپیکردگە.

شارستانیەت (سیسۆفۆس) جاریگ تر رەسیەسەنك بەرزی و دویاخر رەسیەسەقویلایی دڕندایەتی و ژیان نالەباریگ هاوردگەسەبەرهەم . وەل ئەوەیشا شارستانیەتیگ تر شوونی گریگ ك پیشکەفتگ ترەو جاریگتر ئابووری و فەرهەنگ تازەوبوین و زانست و ئەدەب و هونەر لە نووەودەس وەپی کەیگ و چشتەیلیگ کەفیگەوەرچەو ك لەشارستانیەیل کویەن وجوود نەیاشتنەو فەوتیانەو ئەرا یادگاری مینەوە، ئمجا داستان ئادەمیزاد وەردەوام لەچوارچیوەیگ دوبارەوەبووگ ئەرا ئەوەك ئی زەویەباریگەبندەس خوەی.

ئەگەر لەو کتاووەدەس وەپی بکەیم ك لەباوەت (فیزك)ەوەدایناگە، ئەوەنائومید بویمن، لەشوون فیزك، میتافیزك داناگەو شیەوکردن سەختیگ دوینیم لەلایەن وەخت وجموجویل و شوون وهووکار چشتەیل تر ، چەن بەشیگ ئی کتاوەلەیەکەودانیگەك ئەرستۆتێلیس نەعرەتەکەیگەبان تیۆری یا نەزەریەنەوویەگەی دیمۆکریتیس و ئویشیگ وجوود نەوەوی : لەسروشت مەحاڵە، چوینکەلەگەردوون وەگورجی جموجویل کەن و لەسروشت وەی جوورەنیە.

ئەزموونەیل گەورایگ ها لە وەردەم زیایەو بوین نیشتەجابویەیل جەهان

رفعت نافع

جەهان تویش کیشەی راسقانەیلگ هاتگەئەوەیش وە خاتر زیایەو بوین شمارەی نیشتەجابویەیلی و ئەی کیشەبویەسەبایس نیگەرانی ولاتەیل فرەیگ وەتایبەت ئەو ولاتەیلەك وەولاتەیل جەهان سێیم وە جووریگ ئەی دیاردەلەتی ئاشکراس و کیشەیل و ناکووکیەیل فرەیگ ها لە شوونی ئەوەیش لە پیچەوانەی ولاتەیل پیشکەفتگ ك لەماوەی کوڵیگ مادەکاریەیل چالاکیگ ئەنجام داس تا نوای ئەی دیاردەبگریگ و نەیلیگ لەبان کار و وەزع ئەو ولاتەیلەکاریگەری بنەیگ . بەرزەو بوین ئاست یا مستەوای ئابووری و ژیاری دەسمییەت دا ئەرا دیاری کردن و رێکخستن ئەندازەی خێزانەیل. لەیرا تویەنیم ئشارەتیگ بکەیمنەسەبەبیل زیایەو بوین نیشتەجابویەیل جەهان جوور پەخشەو بوین دیاردەی ژنخوازین لەوەخت، یا چەن ژنی ك لەلایەن باوەڕەیل کوومەڵایەتی و عەشیرەیی پشتگیری لەڵی کردیان و ئەی باوەڕەداشتن فرەیی ئەندامەیل خێزان نیشانەی توانایی و هووز و شوون بەرز خێزانەو دەسمییەت دەیگ تا خێزان بتویەنیگ نیازەیل خوەی چارەسەر بکەیگ . هەمیش لەلایگترەو ژنەیل ئەی باوەڕەداشتن ك فرەو بوین شمارەی ئەندامەیل خێزان دەسمییەت دەیگ ك شویەگەی وەخێزانی پابەند بمینیگ و وەتەلاق سەنین و وەجی هیشتن خێزانی هویر نەکەیگ، هەمیش لەلایگترەو هووکار یا سەبەبەیل دینی و نەتەویاتی یا قەومی یەکیگ تر لەسەبەبەیل زیایەو بوین شمارەی خیزانەیل بوی وە جووریگ موسەڵمانەیل وەخاتر وسیان لەوەراوەر دوشمەنەیلیان ئەی دیاردەوەکار بردیان. چشتەیل ترەکیگیش دەسمییەت دان ئەرا زیایەو بوین شمارەی نیشتەجابویەیل جەهان لەوانەیش خاسەو بوین وەزعیەت تەندروستی لەجەهان و تەقالای ولاتەیل ئەرا دەرمان کردن نەخوەشیەیل و هەمیش تەقالایل ولاتەیل ئەرا پیشکەش کردن خزمەتگۆزاریەیل تەندروستی و تیمار کردن نەخوەشەیل ك بویەبایس زیایەو بوین رێژە یا نسبەی نیشتەجابویەیل؛ گشت ئەی دیاردەیلەدەسمییەت دان ئەرا کەمەو بوین مردن منالەیل و زیایەو بوین رێژەی جایل جوانەیل. ئەگەر بتوایم لەدیدگای زانستیەو وەی کیشەبنووریم لەهەر ٣ سانیەیەك منال تازەلەدالگ بوود و لەهەر ساڵ ٨٠ ملیۆن منال تازەچەویان وەی دنیا کریەیگەو و زیاتر ئەی لەدالگ بویەیلەلەولاتەیل جەهان سێیمەو هەمیش وەگوورەی ئەی زانیاریەیلەپیشبینی کریەیگ ك تا سەرەتای ساڵ ٢٠٢٥ شمارەی نیشتەجابویەیل جەهان برەسیگە٨ ملیار کەس. وەلی چارەسەر ئەی کیشەچەس؟ لەگرنگترین چارەسەرەیل زیایەو بوین نیشتەجابویەیل زەوی و کەمەو کرن نەتیجەیلی ئەوەس ك تەجروبەی هاووڵاتیەیل لەی بوار یا مەجالەوەکار بوەن و ئەرا ئایندەی خێزان پلانیگ دیاری بکەن و رووشنهویرییان بەرزەو بکەن و کوومەڵگا لەکیشەیلیگ وە خاتر زیایەو بوین شمارەی نیشتەجابویەیل وەدی تیەیگ ئاگادار بکەن وەهەمیش وەکار بردن تەکنۆلۆجیا تا خێزان بتویەنیگ شمارەی منالەیلی رێکبخەیگ و بەرنامەی وەختیگ ئەرا لەدالگ بوینیان دیاری بکا.

دەس دریژی کەرەیل لە بان زەویەیل دەوڵەت

سهیل هادی

شەك یا گومانیگ لەتی نیەك بڕیار یا قەرار سەرۆك حکوومەت عیراق فیدراڵ ئەرا ئازار نەیاین ئەو کەسیلەك لەبان زەویەیل دەوڵەت دەس دریژی کردنەبڕیار یا قەرار خاسیگەوەی خاترەك ئەی لایەنەکەم دەسەیلیگن ك نیەتویەنن ماڵیگ تایبەت وەخوەیان دروس بکەن، وەلی ئاموژگاریەیل گرنگیگ لەی باوەتەوجوود دیرن ك بایەد وەپییان ئشارەت بکەیم:

۱- مالکی وەرجلەهەڵوژاردنەیل ئەنجوومەن پارێزگایەیل ئەو کەسیلەك لەپارێزگای بەسرەلەبان زەویەیل دەوڵەت دەس دریژی کردنەئاگادار کرد ك کەسیگ ئازاریان نیەدەیگ وەی خاترەشمارەیان ٥ جار زیاترە و بوی وەی خاترەك تەئکید پەیا کردن ك قەرەبوو داین یا پویل یا ماڵیگ لەلایەن حکوومەت دریەیگەپیان و خیزانەیل منالەیل خوەیان ئەرا شوونەیل و زەویەیل دەوڵەت کل کردن تا لەورا چادرەیلیگ ەەلدن یا مالیگ بسازن و تەنیا چەن رووژ لەهەفتەلەتی جیگیر بوون .

۲- زیاتر هاووڵاتیەیل پویلدار ناویان لەئەنجوومەن شاروانی نویسانەو ئعلان کردنەك شونیگ ئەرا نیشتەجا بوین نەیرن و بی پویلن و ناچارەو بوین ك چادر لەبان زەیوەیل دەوڵەت هەڵدەن و لەوەراوەری رشپەت دەن وەی ئومیدەك بتویەنن ماڵ یا قەرەبوویگ وەدەس بارن.

۳- ئەی باوەڕەدیرم ك بڕیار یا قەرار سەرۆك حکوومەت لە باوەت ئەو کەسەیلەك لەبان زەویەیل دەوڵەت دەسدریژی کردنەغەڵەت و خەتەرناکەو نەتیجەیل گەنیگ ها لە شوونی و کیشەیلەزیاترەو کردگەوەی خاترەئەی بڕیارەبویەبایس شیویان ریگەی ژیاری دامەزرانن شارەیل و هەرکەسیگ لەی وەختەسەردان ناوەند یا مەرکەز بەسرەبکەیگ دوینیگ ك شارەگە پڕ بویەلەچادرەیلیگ ك شیوەی شارەگەکردیەسەجوور ئاواییگ.

٤- یەکیگ لەچارەسەرەیل ئەی کیشەیەسەك حکوومەت بایەد هەرچیزویتر شەریکەیل بیناسازیگ لەهەر پارێزگا دیاری بکەیگ تا بتویەنیگ تەقەنیەیل ولاتەیل پیشکەفتگ لەبوار یا مەجال بیناسازی وەکار بووەیگ وەئامانج دامەزران شوونەیل نیشتەجابوین تا بتویەنیگ وەهەر کەسیگ ماڵ نەیریگ بفرووشیگەی یا بەیگەی کەرا و وەی کیشەك ولات تویشی هاتگەکووتایی بیەیگ.

گوڵسوو 40 شمارە(55) کانوون دویم 2010 میلادی

سـویر

موقەددەم خوسرەوی

دێو تاریکی چووپی کیشید
قوروانیەگان
لە دەوری ئەڵقە بەسانە
قوروانیەگان
لەباس خوینین فر دانەو
کفن چەرمگ پووشانە
یەکی وە دەنگ بەرز
شاواز کیشی
شاواز.....شاواز
باوگ زاوا یەی ئەسپ وە زینەو
کردیەسە دیاری کورەکەی
یەکی ترەك شاواز کیشی
شاواز.... شاواز
تفەنگ و خنجەرەگەی باوام
کەمە دیاری زاوا
زاوا لە هەیوەت
ئەسپ و تفەنگ و خنجەر
وەویەگە وە هویری چوود
دەس کەیدە تەقەی خوەشی
قوروانیەگان لەرز کەفیدە کووڵیان
ترسن ئیجارە تەقەی تفەنگەگەی زاوا
گیان وەلیان بسینێ
یەکی وە قوروانیەگان
هاوار کەید:
کفن پووشەگان هەڵسن با بچیمنەو!
مردن هەر یەی جار خاسە
کەڵاو ئی سازە نەچووتە سەرتان
دەنگ ئی دەهۆڵە هەر لە دویرەو خوەشە.

ئەی خودا یە خوو منالیگە

سەعید عەبادەتیان

یە تویل سەوز لیو تیەنی
یا قامەت شمشادیگە
ئەی خودا یە خوو منالیگە
یە منال چواردە سالیگە
کورەیل ئیل لیوەی بوینە
مەست و شەیدای شیوەی بوینە
مەس لە بوو زەردە بەی بوینە
ئەی خودا یە خوو منالیگە
یە دویەت خان کەڵهرە
گونای لە وینەی خوەر گرە
ئەی چەو ڕەنگین دەم زرە
ئەی خودا یە خوو منالیگە
ئی بوو خوەش زەردە بەیە
کە تیەی لەو چاك یەخەیە
یە کەی بەیە یە بوو خوەیە
ئەی خودا یە خوو منالیگە

دیوەخان دڵ

کامل جەمیل بگ

وەناو خودای گەورەو مهرەبان
ئیجازەم بیەن باس بکەم رادان
رووژی منال بویم لە ساڵەیل پە نجا
ئەوسا بمردام نەمەنیامەو جا
سەرم هاتەو بان تیولم غەڕ بوی
تکە پا کوتیام رەنجم بیوەر بوی
من هەر لە ئەوساو فکر خاس کردیام
بەعزی لە شەوەیل سەر بی شام نیام
وەل خوەمەو وتیام بایەت سەبری کەم
نیەوگن لەی عومرە زوی زوی کووڵ بیەم
دڵخوەشی خوەم دیام
هەر تەقەلا دیام
ری گردمەو وەر کار دورس کردیام
وە جەور وجەفا هیلاك بوی جەسەم
تیر بوی وەر چەوم وە زیای وکەم
رازی بویم وە وەگ ئەرام نویسیاویگن
چەوەڕی بوی چەوم میوانم بایگن
دڵم خستیامەو خزمەتیان کردیام
وە گشت دڵیگەو دووسیان داشتیام
ئی دڵ سینەمە دیوەخانم بوی
فرە تی نیشتن قەیریگ لیان چوی
خەریك بویم تازە پا بنمەو خوەشی
دارم گەشەکرد بەرهەم وبەشی
هاتم ئووخەی کەم ناوقەیم بڕین
ناو ونیشانم لە کتاو سڕین
تووزی خوەشی بوی سەننەوەی لە دڵ
ئەوەی گەن کارە بەدی تیەی لە گوڵ
نەیشتن دارەگەم زوی گەشە بکەی
وە تەور تیژی هەڕینەی چوی کەی
خودا نە سازیگ ئەرا بەد وگەن
دو دڵ وەل یەکا لە یەك جیاوە کەن
بردنەمەو ئەرا ساڵەیل ئەوسامە
وەختی ناشتا کەم لە خوەمەو شامە

لە خوین رشیای کەلیمەیل بیکەس

جەلیل ئاهەنگەرنژاد

لە شەوار شەکەت زمسان
بی ئجازەی جاش ملیس چلیس
پاسکل پا پاسرکیایی خەو دی
لە تەمام ریەگان روی ئەو خودا
خوین فەقارە دەی
لە شەوار شەکەت زمسان
بی ئجازەی
کەوش کوت کوت پیای بی پای رویتەڵیگ
مەی جادەی هەناس و هاز و فریشتە کرد
لە شەوار شەکەت زمسان
بی ئجازە تەیارە و تەرم و تەور
مە لویچگیگ خەو دی
لە بان ئاسمان بویچگ غەزە
شەیتان دەم چەفتیگ
تەرم تیەریك تەنید
وڵام نەزانس
لە خوین رشیای کەلیمەیل بی کەس
زەوی ئاوس بوو
تاگەر دارەیل بەرز ئارەزوو
چەوەیل شەیتانیەیل چرکن چەو حەرام
دا پووقید و چەتر خوەر خودا
لەینوو بان سەر وڵات دا پووشنی

پیشه بزان و مەکە

کورش ئاریا

لەمەتەڵ هاوردنەك شای بویەوەناو شاعەباس، ئەی شا دەوریشویەو شەوانەرەخت خوەی ئاڵشت کەید و لەناو وڵات خوەی گل خوەید و دەور دەی تا بزانی کاروبار کەسەیلی ك هانەژێر فەرمانی چوینە ووانەگ ماموور حکوومەتن چوی وەلیان رەفتار کەن!؟. یەیشەو لەی شەوەیلەگ چووت گلێ بخوەید، لەدەر ماڵی رەد بووت. خاوەن ماڵیش لەروی خاسیەو وەیەگ ئەی کەسەدەوریشیگە، بەیدەیئەو ناو ماڵ خوەی. شەو میوانەلەماڵ ئەو پێیا و وەختی چەو خر دەی لەناو ئەو ماڵەدویەتی دوینی. لەیەی دڵ ك چەبویشیم، سەد دڵ شەیدای و دڵدادەی بووت!.

وە بەدبەختی شەو رووژەو کەید و شەوەکی چووت ئەرا ئمارەت حوکوومەتی خوەی، ئویشی وەزیر ئەرام بچرن. چێن وەزیر چرین و وەزیر هاتە خزمەت شا عەباس. شا عەباس وەت کاکەی وەزیر دویەشەو لە جییگ بویمەو دویەتی دیمە، ئەی دویەتە دڵم وەل خوەیا بردگە، ئینگە بەو کاری بکە هەر جوورێ بویە بچوو وە خوازمەنی ئەی دویەتە ئەرام و ئەی دویەتە بکە هاوسەرم. وەزیر کەمی فکرەو کرد وەت: جەناب شا ئمجا بویشیم ئەی دویەتە ئەرا کی توایمەی؟ شا وەت ئویە بچن یەکم جار بزانن دەم تفەنگ باوگ دویەتە چوینە ئەو وەختە فکر ئەرای کەیم. وەزیر وەرگ وەر خوەی ئاڵشت کرد و چی ئەرا خوازمەنی دویەت!. چێنە دەر ماڵ باوگ دویەت، باوگ دویەتەیش پیشوازی گەرمی لەلیان کرد. دویای یەگ نیشتن و چای خواردن وەتن: برا ئیمە ئەرا کار خەیرێ هاتیمەو ئومید دیریم وە دەس خالی کلمانەو نەکەید. باوگ دویەتیش نەزانس ئەرا چە هاتنە، وەت: وە خەیر هاتینەو فرەخوەش هاتین، ئەگەر کاری لەلای م ڕاس بایگ، وە سەر دیدەم دروسێ کەم.

وەزیر وەت: برا ئیمە هاتیمە ئەرا خوازمەنی دویەتەت. باوگ دویەت وەت: برا ئەرا کی توایnەی؟ وەزیر وەت: ئەرا دەوریشیگ ك دویشەو میوانت بویە. باوگ دویەت وەت: چارەنویس هەر دویەتی وە سەك شوی بکەید، وەلی ئەرام بویشن، ئەی دەوریشە بیجگە لەدەوریشی چەزانی؟ وەزیر وەت: براگەم دەوریشگەو چێشت ترەك نیەزانی. باوگ دویەت وەت: برا ئویە لەجی م ئەی پێیا ك دەوریشەو بیجگە لەدەوریشی چێشت ترەك نیەزانی، چوی توایدن نان ئەی دویەت منە بەید؟ بایەکاری بزانی و بتویەنی کاری بکەید. وەزیر دی جوواوەگەی هساویە، وەت برا بیلا بچم لە دەوریش بپرسم بزانم کار ترەك زانی یا نە و، توایدن چە بکەید لە وەرایوەر ئەی جوواو تونە!؟. وەزیر هاتەو وەلای شا عەباس و حەکایەت ئەرای تاریف کرد.

شا عەباس کەمی پی ناخوەش بوی و وەت: بچن بویشن ئەو دەوریشەشای ئەی وڵاتەسە ك ئویە لە ناوی ژیان کەین. وەزیریش کەفتەو ڕی و چێ ئەرا ماڵ باوگ دویەتە، ڕەسیە ماڵ باوگ دویەت وەراسیِ ماجەرا ئەرای وەت. باوگ دویەت وەت: خاس ئینگە ك شای ئەێ وڵاتەسە، ئەگەر لە شاهی کەفت ئەو وەختە چوی نان دویەتەم دەی ونیەیلید لە ورسی بمریت و ئات و ئیاڵی نەکەفنەو ڕی خودا؟ وەزیر دی قسیە باوگ دویەت فرەوەجییەو نیەتویەنید جوواوی بەید، وەت: برا م بچم وەل شا شەور و سەڵا بکەم بزانم شا چە ئویشی؟. کەفتەڕی و چێ ئەرا لای شا وقسیەیل باوگ دویەت ئەرای وەت. شایش دی ئەی قسیە فرەوەجییەو مەنتقیە، وەت: بیلن خوەم بچمە خزمەت ئەی گەورا وەلیا قسیە بکەم، شا عەباس کەفتەو ڕی و چی ئەرا لای باوگ دویەت. وە تەباوگ دویەت م هویچ کاری نیەزانم و توام ت کاریِ یاییم بەید وە ئەگەر رووژی لە شاهی کەفتم بتویەنم نان ژن و منالم بیەم. باوگ دویەت ك خوەی نەوماڵی و (نەمەت ماڵ) و نەو دروس کرد، وەت: م تویەنم نەو (نەمەت) ماڵی یای ت بیەم. شایش وەت: کەی دەس وەکار بکەیم؟ باوگ دویەت وەت: هەلەسوْوا. شا عەباس لە شەوەکیا چی ئەرا دکان نەوماڵی و دەس کردەیای گرتن نەوماڵی. زەمانی تویل کیشا تا یای گرت. دویای وەگ یای گرت، پێیای نەوماڵ قەوڵ خوەی وەجی هاورد و دویەتەی دا پی.

شا عەباسیش سویر دویەت کردو بردەی ئەرای کاخ (کووشك) خوەی. زەمان گوزەریا و شایش وە گەشتەیل خوەی وەوەرگ دەوریشیەو ئدامەدا. شەوی لەی شەوەیلە ك لە گەردین بوی، چیەناو قاوەخانەیگەو وە ئەرا خوەی نیشت تا هەم چایگ بخوەید و هەم بزانی هاڵ خەوەر چەس!؟. فرە پی نەچێگ، دی دەر قاوەخانەگە بەسینەی و وە گورز و تفەنگ بان سەر لە ئەی جەمەگ لە ناو قاوەخانە بوین گرتن. وە زوور گیشتیان وە دەس بەسیایگ بردنان کردنانە ناو ژێرزەوییگەو. شا عەباسیش ك وەرگ دەوریشی ها لەوەری یەکی لەوانە بوی. لەیرەگ خاس بەروارد گرت دی فرە ئایەم هانە ناو ئەی ژێر زەوییە، لە بازیگە لێیان پرسی: یەچەن وەختە هاینە ئێرە و چەوڵمانا کەن؟ لە جوواوی وەتن: ئیمەیش خاس نیە زانیم وەلی وەگ دیارەیەسەگ هە ئایەم کەنەو ناو وەبربر لە لیمان بەن، ئەرا کورەبەن نیە زانیمن؟. شا عەباس کەمی فکرەو کرد، فکری ڕەسی زەینێ، چی وەتەنگابان (پاسەوان)ە گیان م توام گەوارگەدان بوینم. نگابان وەت: نیەتویەنید بوینیدەی هەر کاری دیری وەم بویش خوەم ڕەسنمەی پی. شا عەباس وەت: ئیمە لەیرە هاینمە ژێردەس ئویەو بڕبر لە ئیمە بەین و دیار نیە چەوەسەریان تێیەد؟ م هاتمە چێشتی ئەرادان بویشم و سەد ئەوقرە لە باوەت ئوەگ توای لە بان م وە دەسدان بای فیشتر ونەف زیایترێ بکەین. نگابان وەت: خوو بویشەی بزانم چەس؟ شا عەباس وەت: م پێیای نەودروسکەریگم و نەو ئەرا ئەی گەورایل حوکوومەتیە دروس کەم، ئینگە خوری بنەنەوەر دەسم و دپەیەکەو بکەن بزانن ڕاس ئویشم یا دروو!. لەجی وەگ نیەزانم بەین چەوەسەرمان تیەرین و چەنی سوود لەهەر کام لە ئیمە بەین م دە ئەوقرە سوود ڕەسنمە پیدان. نگابانیش وەت: خاس م چم وەل گەوراگەمانا قسیە کەم تا بزانم چە ئویشێ؟ گەورای تەیرەیل وەختی یە ژنەفت و دی کار خاسێگە وەت: بیلا یەیشە دپیەکەو بکەم گرت گرت نەگرتیش خوو دەوریش ها ژێر دەسم و سەری برم. وەت بچن دەوریش ئەرام بارن دەوریش ئەرای هاوردن و شا عەباس زانس کارەگەی گرتیە. گەورای تەیرە وەت: دەوریش قسیەیلەگەت ژنەفتم و توام بزانم چەنی ڕاسەو ئەگەر بویچگترین خەتا و مەکری لە ناو کارەگەت بووت خوەم سەرت برم. شا عەباس وەت: نەقوروان هویچ چێشتێ لە ناوی نیە و فەقەت توام گیان خوەم نەجای بەم و ئویەیش ك پویل تواین وە پویل برەسین. سەر تەیرە وەت بچن ئەرای پەتگ بارن و خوری وەرگن، تا دەس وەکار بکەید. خوری ئەرا دەوریش (شاعەباس) هاوردن و شایش دەس کردەنەو ماڵین.

یەکم نەویگ ك دروس کرد، وە شەرح هاڵیگ لە خوەی ك لە ناو نەقش و نگار نەوەگە نویسا لویلی کرد و داگەی دەس سەردەستەی تەیرەیلەو وەپی وەت: یەبەین دەینەی سەردەستەی گارد شا عەباس و ئەوی خوەی هەزار دینار دەیگەپیت (ئەو وەختە هەزار دینار پویل کەمی نەویە). سەر تەیرەیش لەلای خوەی هویرەو کرد و تەمەگرتویگەی وەت: بیلا دپیەکەو بکەم خوو زەرەت نیەکەم. دەوریش ها لەژێر دەسم. سەرتەیرەیش یەکی لە تەیرەگان خوەی کل کرد و نەوەگەدا پی. ئوییش نەوەگە برد داگەی سەردەسەی گارد شا،

سەردەسەی گارد نەوەگە کردەو، وەختی دی شا عەباس نامەی ئەرای نویساس و وەتیەم گیر کەفتمەو هاڵ و حەکایەتم لەیواسە، لەجی وەگ وەداد و هانای برەسی، فرە کەیف خوەش بوی و لە لای خوەی لەیوا فکرەو کرد، دی شا لە بەین چووت و خوەی جییەگەی گریدن. ئەرا یەشە بیجگە لە وەگ هەزار دینار دا ئەمانەت رەسن، خەڵاتیشی کرد. تەیرەه اتەو وەلای سەر تەیرەو ئەرای گیتشێ وەتەو. ئمجا بایمەو دیار شا عەباس ك وساویگ جوواوی لە سەر دەسەگارد ئەرای بایگ. چەنی وسا دی نەخێر تەڵەوکەر نەێرێ، لەنوو وەتە نگابان یەی نەو ترەك دروس کەم و بووەرەی بەرەی وەزیر شاعەباس. خوری ئەرای هارودن و دەس کردەنەو مالین، نەوی دروس کرد و نامەی لەناو نەوەگە چوی وەگ ئەرا سەردەسەی گارد خوەی نویسا ئەرا وەزیر نویسا. وەختی تەمامی کرد داگەی دەس نگابانەو. وەپی وەت: ئەی نەوەدو هەزار دینار قیمەتیەو بەیدەی دەیدەی وەزیر شا عەباس. نگابانیش داگەی سەرتەیرە، سەرتەیرەیش یەکی ترەك لە تەیرەگان خوەی ماموور ئەی کارەکرد. پێیای تەیرەیش نەو برد و رەسانەی وەزیر شاعەباس. وەزیر شا عەباسیش وەختی نەو رەسیەدەسی، وازی کرد و نامەی شا عەباس خوەنی، لەخوەشی لە ناو پووس خوەی نەگونجیا و فەرمان دا: لەجی دو هەزار، سێ هەزار دینار بەنەنەو رەسن. وەزیر لەلای خوەی فکر کرد و وە ئەی نەتیجە رەسی ك دی شا عەباس لە بەین چووت و خوەی نیشگەو جییەگەی!. وەختی تەیرە هاتەو وەلای سەرتەیرە وەت: برا لەجی دو هەزار دینار سێ هەزار دینار دا پیم و فرە کەیف خوەش بویە. سەر تەیرەوەت: خاس کەسیگ کەفتیەسە چنگمان، بایەخاس لەلی کار بکیشیم. دی ئەرا بووەیم بفرووشیمەی؟ شا عەباسیش لە قوڵەی دڵی کەس خەوەر نەیاشت و ماتلوی تەڵەوکەری ئەرای باید و لەی گرفتاریە نەجای بەید. هەر چێ وسا دی خەوەریگیش لە وەزیر نات، وەتەنگابان توام نەویگ دروس بکەم و ئەی نەوە بووەینەی بەینەی ژن شا عەباس. نگابان چێ وەتەسەردەسیان و سەردەسەیش وەت: هویچ عەیبێ نەیریگ و خوری و وەرگن بەنەپی تا نەو دروس بکەی. ئەرای خوری هاوردن و نەوی دروس کرد و ئەرا ژنەی ك دویەت پێیای نەمەت مالوی، هاڵ و حەکایەت لە بەن بوین خوەی ئەرای نویسا و لە ناویشێ ئشارە وەپێ کرد ك دو نامە ترە ك نویسای و تا ئیسە جووای نە لە وەزیر گرتگەو نە لە سەردەسەی گاردەگەی، ئاگاداریشێ کرد و ئەگەر تواین کار ئەرام بکەید و لەئەی گرفتاریە نەجایم بەید، نەیلی وەزیر و سەردەسەی گارد بزانن. وەختی کار نەو تەمام بوی وەت بووەنە بنەی ژنەی شاعەباس و لەلی سێ هەزار دینار پویل بسینن. ئەوانیش هە ئەو جوورەگ شاعەباس وەت کردن و یەکی کل کردن ئەرا لای ژن شا عەباس و نەوەگە دانەپێ تا بەگەی پی. پێیا تەیرەی نەوبەریش چێ تا رەسی دەر کاخ و کووشك ژن شاعەباس، نگابانەیل لەلی پرسین چەتوایڵ و چ کاری ئەو شاژن دیرید؟ وەت: م نەویگ ئەرا ژن شاعەباس هاوردمە و کەسیگ ك هەمیشەئەرای نەو دروس کەید، نەوی داسەپیم و وەتگەبووەرەی بەرەی ژنەی شاعەباس، منیش ئەمانەت رەسنێگم و هاتمەئەمانەت برەسنمە دەس خاوەنی. وەپی وەتن کەمی سەبر بکەتا شاژن خەوەردار بکەیم. چێن وەتنەژن شاعەباس یەکێ ئەمانەتێ ئەرات هاوردگە. لە لییان

پرسی ئەمانەتەگەچوەس؟ وەپی وەتن نەویگە. تا یەژنەفت وەت زوی نەوەگە و ئەو کەسەبارن ئەرا لام. چێن نەوەگە و کەسیگ ك نەوەگەهاوردویگ، هاوردن ئەرا لای ژن شاعەباس. ژن شاعەباس لەلی پرسی ئەی نەوە چوین هاوردیدە و کی داسەی پیت؟ وەت: قوروان یەدەوریشگەها لەلای م نەو دروس کەید و چوین خوەی کەفتیە و نیەتویەنید بایدن وەتەم ئەی نەوەبووەبەی ژن جەناب شا منیش هاوردمەسەی. ژن شاعەباس نەو لەلی سەن و وەت پی چەن دەقەی بمین تا بامەو پویل بەمە پیت. لەلای پێیا دویرەکەفت و چی تەماشای نەو بکەی، نەو واز کرد نامەی شاعەباس خوەنس و هاتەدەسی کارەگەچەس؟ وەبیدەنگ هاتەو لەپێیا پرسی ئەی نەوماڵەنەوەت چەنی پویل نەوەگەس؟ پێیایش وەت: وەتگەسێ هەزار دینار. ژن شایش لەجی سێ هەزار دینار، چوار هەزار داگەپی و وەت: بویشەپی نەو ترەکیش ئەرام دروس بکەید. پێیای تەیەرەوەخوشڵەخوەشی هاتەو، ژن شایش لەفورسەت ئستفادەکرد و لەگیر دان پێیا باوگی خەوەدار کرد و باوگ دویەتیش بری ئایەم ك وەپییان باوەر داشت وەت: بکەفنەو شوونی بزانن چووگەکووەو؟. کەفتنە شوونی و جییەگەی خاس ناسین. هاتنەو ئەرا ژن شاعەباس

وەتن. پێای تەرەیش هاتەوەلای سەرتەیرەئەرای گەپ دا وەت: لەجی سێ هەزار، چوار هەزار دینار دا پیم و یەکی ترەکیش تواس. هاتن وەتنەدەوریش برا ژن شا یەکی ترەکیش تواسیە، زوی یەکی ئەرای دروس بکە. شاعەباس وەل ژنەفتن ئەی قسیەیا فرەخوەشحاڵەبوی و زانس دی نەجای پەیا کەید. خوری هاوردن نانەوەر دەس شاعەباس تا نەو ترەك بمالیگ و دروس بکەید، شاعەباسیش دەس کردەدروس کردن نەو. ئینگەبایمەو سەر باوگ ژن شاعەباس پێشت وەگ جی و مەنزڵگای دزەیل و تەیرەیل دیەو، دەور تا دەوریان گرت و هات و چوو لەیجا بری و کوتا سەر جیەگەیان و گیشتیان گرت. وەختی چێنە ناو ژێرزەوییەو دی شا عەباس چوی دیرێ نەو مالێگ. وەتە پی: شا دی بەسەلەدەسیان رەهات کردم. شا وەختیگ هاتەو وەئمارەت خوەی فەرمان دا تا یەکم جار سەردەسەی گارد خوەی بارن و دویمیش تا وەزیر بارن. وەختی هەردگیان هاوردن، وەتەپێیان خیاڵ خاو کردینە، چەلەکەللەدان بوی؟ فکر وەکردین ك دی شا گریاس و نیەمینیەدو ئوییەجیێ گرین؟ ئەوانیش ك هەردگیان شەرمەزار بوین، سەر خسنەو خوار و چێشتی نێیاشتن جوواو بەن. شا دەستوور دا هەر دگیان بخەنەزندان. شا وەت: لەی سەعاتەئەو دویاباوگ ژنەم بوودە وەزیر من و گیشتیدان لەلی پەیرەوی کەین. شا عەباس خوەی خسەمل پایل باوگ ژنەیا و وەت: باوگ ت دی لەیەولا وەزیر منی، ت بایس بوی م کاری یای بگرم و وەئەو کارەگیان خوەم پێ نەجای بیەم. باوگ ژن نەومال ك دی ئینگەبویەوەزیر وەت: (پێشەبزان و مەکە).

یە وە بێ دەنگ بخوەن

سەبریە مورادی

یەی تاریخ تەم گرتی لە ترس یەی دەم لویەتەو بوین و رسوایی دەس ناسە گووش و وە پاچەی تەپەیل پەنا بەید و هیمان لە ترس تاوانباری وە خوەی لەرزێد، منیش وە کەفتنێ پر لە ئەرایل و جوواوەیل وە یەکا رشیای، تێکەڵەو بووم.

و هام لەشوون جوواوی ك خوەمیش زانمەی! وە قەبوولمە نەنگ ئەو دەمە ك لەش وە تاریخ فرووشام، داوەن وە تاریخ فرووشام و نیەزانم چوین قەبووڵ بکەم ك م خوەم هەموو چێشتم وە تاریخ فرووشام و ئیسە ئەرا وە مەنمە ك بسێنمەوەی، هەقیقەتی لە شەرەفم!!!

سان و قەور، من و قەدر و پایە، مات و سەرگەردان چەوەری سەرفرازی بەرزترەك لە نەفەس وە یەك نوورێمن وەلی چە بکەیم ك دەسەیلمان یەخ کردگە و رچگیاس و کەس نیە ك لە شەوار مەتەڵی لە(ئیرە خوەرە) بخوەنی لە خوەرهەلات، ئەلاتن یەی شناسنامە تا خوەرئاوا، ئاواو بوینی لە خوین و قەرەباڵغی هەناسەیلم ك وە پاپیای وە کویەیل لە وجاخ کوردسان و دەیشتی لە رەچڵەك کورد ری کەم و لەورە وە چادر شناسنامە رەسم وە مالی لە قەدر و پایە و نەجابەت و، لەورەسە ك وە تاریخ دی هویچ نیەفرووشم و، لە ئەوی شانازیەیل، مانایل، غوروویەیل و شان و شەوکەتەیل لە لی سێنم و قەدر و پایەی ئەو قەڵەمە کەمەی دارا و چوی ئبراهیم ئەرای تیغ کیشم و نەمەی لە ملی و قەڵەم قوروانی کەم، گیان فرووشم وە تەر و تازەیی یەی جاودانەی، هەمیشە بووم و زانم جوواو پرس نادیارم ك ئەرا؟؟

دویەت لە ناو هەڕەشەی پەیوەندیەیلی

کنێر عەبدولا

فرەن ئەو دویەتەیلە لەناو کوومەڵگای ئیمە لەلایەن کوڕەیلەوە هەراسان کریەن و گیچەڵ جووراوجوور تیەرنە بانیان لە شوون ئەوە ك نارەزایی نیشاندەن وە گریەداین پەیوەندی و یەکترناسین وەلیانا، دی ئەو هەڵوێست یا مەوقفیانە بووگە مایەی هەڕەشەکردن و ڕیگرتن لەلیان، لە ئەنجامیش بیجگە ئەوە ك نائارامی و بشیوی و بی متمانەیی دروس ئەکا لەلای دویەتەیل لە هەمان وەختیش ناجیگیری و دەمارگیری (تعصب) و بی متمانەییش خەیگە ناو دڵ و دەروین نێرینەیل خیزانەوە تا هاوکار و پشتگیر بوون و لە نزیکەوە کیشەگە لەیەکەو بیەن و گووش ئەرای بتەکنن و بوونە فشاریگ تر لە بان دویەتەیل و مەترسی خەنە بان ژیان و دویاررووژ و چارەنویسیان. بیگومان ئەویش وە سەبەب عەیب و شوورەیی و ڕخچگنیان لە ئاوڕوی چگن و ناوزڕانیان ك لە کلتوور وە جووریگ لە ژینگەی پەروەردەیی تاکەیلەوە لە کوومەڵگا پەیا بویە و مەترسی دویەتەگە لە هەردوگ جووره فشارەگە لەیوا لەلی ئەکا وە غەڵەتا بچووگ و ناچاری ئەکا ناڕاسگوویانە مامڵەت وەل دەورووەرا بکا لەباوەت دەرخستن راسی مەسەلەیل لەلایگ و لەهەمان وەخت لەلایگ تریشەوە دەروازەی چارەسەر لەوەردەمی تەنگەو ئەکا و ئەوەنە هویر لە خودکوشتن و لەناوبردن خوەی کەیگەوە ئەوەنە نیەتویەنیگ وە سەبر و ئیرادەی بتەویگەوە پشت وە توانای خوەی بووەسیگ و گام ڕاس بنەیگ ئەرا رەسین وەچارەسەر. ئمجا شایەت هووکار ئەو تەنگی و نارەحەتییشە دولایەنە بووگ، وەو مەعنا ك قەیریگی پەیوەندی وە کوڕەیلەوە داشتووگ و بەشیگیش لەلی وەخود دویەتەیلەوە. هووکارەیل پەیوەندیدار وە کوڕەیلەوە لە چەن خاڵیگ خوەی دوینیگەوە، لەوانەیش (جوور سروشت کەسایەتیەیل، ئەقڵێەت نیرسالاری، حەزلەلیکردن و ئارەزووکردن پەیوەندی، بیزارکردن وەرانوەر، نیشانداین ئیرادەی زاڵبوین و چشتەیل تر). ئەوەکەیش پەیوەندیدارە وە دویەتەیلەوە وە گشتی لە یەك خاڵ دیارە وە ئەوە ك وەختیگ وە سەبەب یەکیگ لە فاکتەرەیل جوانی و رەفتار و هەڵسوکەفتیەوە بتوایگ مەیل وەرانوەرەگەی وەرەو لای خوەی بکیشیگ تەنیا وە مەبەس زیایکردن شمارەی ئەو کەسەیلە بووگ ك داوای پەیوەندی یەکترناسین لەلی کەن ك یەیش ئەرا خوەی ناتەندروسە و کیشەی جووراوجوور لەلی کەفیگەوە. ئمجا لەو لایەنەوە بووگ هەر یەك لەو هووکارەیلە ئەگەر ئەرا ماوەی دیاریکریاگیش بووگ ك دەروازەی پەیوەندی و یەکترناسین ئەرا تاکەیل واز بکەیگ و لە هەمان وەختیش وە سەبەب نەگونجیانیان وەل یەکا یا سەرنەگرتن حەز و ئارەزووەیلیان یا وە سەبەب هەر چشتیگ بووگ ك دویەتەگە بتوایگ کووتایی وەو پەیوەندیە باریگ، یەیش تا رادەیگ کار و گامیگ ئاساییە، وەلی ئەوە ك نائاسایی و نائنسانیە ئەوەسە لایەن دویم بتوایگ ناچاری بکاو وەردەوام ئەو قوناغە وەك هەڕەشەو نارەحەتکردنیگ ئەرا ئایندەی ژیان دویەتەگە باریگە کار و بویشیگە پی (تا مەندیدە نیەیلم ئاسوودە بوید) ئەیە سەرچەوەی گرفتەیل فرەیگە لە لایەن کوڕەیلەوە و بایەسە هساو ئەرا ئی چشتە بکریەیگ و هەر یەکیگ لە کوڕەگە و دویەتەگەیش بایەسە شیوەی ئەو پەیوەندی و یەکترناسینە دەسنیشان بکەن تا لە ئەنجام نەوگە گرفتیگ و ناخوەشی لەلی بکەفیگەوە. چوینکە پەیوەندی و یەکترناسین تارادەیگ شیوە یا ئسلووب خوەی دیریگ و هەم کوڕ و هەم دویەتەگەیش بایەسە بزانن مەعنای ئەو پەیوەندیە لە لایان چوینە و چوین بایەسە رەفتار بکەن.

مەعنای ناوچەیل بەغدا و هووکار ناونانیان

گوڵ سوو

١- ناوچەی‌سەبع ئەبکار : ناو ئی ناوچەئەرای هەفت بەکرە ئەچیدەو. ئاو لەدجلەهێز ئەدا و ئەبرد ئەرای ئاو خواردن و ئاودان وە باخ وبووسانەیلیگ لە بەغداوین.

٢- گەیارە: ئی ناوەنریا وە خاتر وجوود قیل لەتی .

٣- غەزالیە: ئی ناوەوەمل زەویەئەیژریەی ك ئاسك فریگ لەتی بویە. و ئەی ناوەئەرای یەکم جار لەساڵ (١٩٠٨) دیاردا و ئی ناوچەشوون خاسیگوی ئەرای ڕاو کردن ئەرای والیەیل بەغدا لەسەردەم عوسمانی.

٤- ئرخێتە: ئی ناوەئەرای ئرخیتەخاتوین دویەت بەدر ئەچیدەو ك یەکیگوی لە خەڵك ناوچەی باب ئەلشێخ بووسانیگ داشت دویاجار لەساڵ (١٩٣٠) فریەتەی‌وە ئفرایم یەهوودی، ئەویش کردەی چەن دوکان وجادەیگ .

٥- ئەبوو ئقلام : ئی ناوچەئەوسا بووسانیگوی هین حاجی عبد الغنی درویش ك وە ئەبوو ئقلام ناسریاوی وە خاتر بەشداریی لەسەفقەی بازرگانی یا تجارییگ وسەنین نسبەت گەورایگ لەقەڵەمەیل قامیش کلەنویسانن وەکار ئەبریا.

٦- جادریە: ناوچەکشتوکاڵین گەورایگەو ئەرای خاوەنەیل قەدیمیی ئەچیدەو ك خۆیان وە هووز ئەلچادر ناودارن لەبەغدا و موسل وحەلەب، و لەسەرەتای سەدەی ئیرنەمان لەعەگابیەیل ئی ناوچەسەنن وبەشیگ لەلی وە سەبع قسور ناسریا .

٧- زەعفەرانیە: ئاوایی کۆانەیگەناوی لەسەردەم عەباسی دیاردا هەمیش وەخاتر کاڵین زەعفەران لە تی وەی ناوەناسریا.

٨- روستمیە: زەوی گەورایگەئەرای خاون کۆانەگەی روستم ئاغا ئەچیدەو ك یەیش یەکی لەپاشایەیلوی لەسەدەی (١٩) م ژیاوی .

٩- جعێفر : ئی ناوچەئەرای هووزیا عەشیرەی جعافرەئەچیدەو ك لەئاخر سەردەم عوسمانی لەتی نیشتەجابوین، و لەسەردەم عەباسییش وە رەملەناسریا.

١٠- شەواکە: ناو ئی ناوچەئەرای ئەوانەئەچیدەو ئەو درگ یا شەوکەگردەوئەکردن تا ئەراسووزەمەنی ئیستفادەلەلی بکەن و ئەوانەیش ك ئەفریەتنەی وەی ناوەئەرای ناوڕاس سەدەی (١٩) ئەچیدەو.

١١- علاوی الحله: یەیش جەم عەلوەسەئەرای دەروازەی حلەلەسوور بەغدا ئەچیدەو.

١٢- عتێفیە: هەلەسەرەتای سەردەم عوسمانی وەی ناوەناسریا هەر وەختی پاتشای عوسمانی ئی زەویەبەشەو کرد ئەرای سەید عتێفەکوڕ رەزائەلدین ئەلحەسەنی ك لەساڵ (٩٢٤) هجری وەرحمەت خۆدا چوی.

١٣- تارمیە: ناو ئی ناوچەئەرای سەردەم عوسمانی ئەچیدەو ولەدو بەش یا مەقتەع دورس ئەکریەی تەغار و میەو مەعنایان ئەو زەویسەك بەرهەم نزیکەی سەد تەغار لەوەراوەر یەك تەغار لەتویەم ئەکاد.

١٤- شالچیە: ناو ئی ناوچەئەرای خاوەنەیل قەدیمیی ئەچیدەو ك ئەیانیش هووز شالچی موسان یەکی لەخێزانەیل بازرگانوین لەبەغدا.

١٥- بیجیە: ئی ناوەئەرای بڕی گەورایەیل یا بێگات لەسەدەی (١٩) ئەچیدەو.

١٦- وەشاش : هالەبان چەم وەشاش و ئەرای دەنگ خوڕەی ئاو لەتی ئەچیدەو.

١٧- دۆرە: ئی ناوەئەرای ری کردن یا دۆرەچەم دجلەئەچیدەو ك لەدەوروگردی لە٣ لا خڕ ئەخۆاد و ئی ناوەئەرای یەکم جار ل ەسەرەتای سەدەی (١٩) م دیاردا.

١٨- عامریە: ئی زەویەئەرای هووز یا عەشیرەی ئەلبووعامروی لەسەرەتای سەدەی (١٦) م.

١٩- حارسیە: ئەرای تەپەی‌خاکینیگ ئەچیدەو ویەیش پاشمەنەی ئاواییگەلەسەردەم عەباسی وەئاوایی (حارسیە) ناسریاوی.

بیلەم بازیەگەم تەواو بکەم!!

ماجد سوێرەمەیری

خوەنەوارەیل خوەشەویس!

ژیان مەدرەسەی گەورایگە و پرە لە ماموٚستایەیل زانا و دانا، و ئادەمیزاد ئاقڵ ئەو کەسەسە ك بتۆیەنی چوین وەل ئی ماموٚستایەیلە مامڵەت بکەی و تا تویەنی نەف لە لییان وەر بگری؛ ئاقڵتریش لەوە ئەو کەسەسە ك ئەو دەرس و عیبرەتەیلە بکەیدە بەرنامەی ژیان و هەوڵ بیەی نەك هەر خوەی بەڵکوو مەردم چواردەوریشی لەلی بیبەش نەکەی ...

ئەدەب فۆلکلۆر و پەند پیشینەیل و مەتەڵ و وەسەرهاتەیل باوگ و باپیرەیلیش سەرچاوەی گەورایگە ئەرا ئەو کەسە مینەی حکمەت و دانایی کەی لە دونیا و بایەسە وە ئەوپەر ریزەوە بنووریمنە پی و هەوڵ بیەیمن وە گشت توانایگمانەو بکەیمنەی خوەراك فکری نەوەیل نوومان تا بتویەنن بوونە خاوەن کەسایەتی یا شەخسییەت تایبەت خوەیان و بتویەنن وە خوەیان و نەتەوەگەیان شانازی بکەن لە ناوبەین مللەتەیل دونیا و هویچ وەخت وە کەمی نەنوورنە خوەیان و لە هەمان وەخت قەت وە کەمی تەماشای وەرانوەریش نەکەن لە وەر شکڵ وشیوەی دەرەکی یا خارجی... چوینکە بڕی کەس هەس خوەیان وە ئاقڵ ودانا و فامیدە زانن و مەردم وەرانوەر وە بی ئەقڵ و نەفام دەنە قەڵەم و وەگوورەی ئەو دید نادروسیانە حوکم کەنە بان وەرانوەر و نیەزانن ك ئەیە پیوەر و پەیمانەی دروسیگ نیە و شایەت ئەو کەسە ك وە کەم ئەقڵ بەیدەی قەڵەم وە ئەقڵد بخەنی و سوود لەی دید غەڵەتدە بکەی ئەرا بەرژەوەندی یا مەسڵەحەت تایبەت خوەی و تنیش لەی مەسەلە دوجار خەسار کەید ، یەکم خەسارەت مادی لە ئەنجام خەڵەتانند لە لایەن وەرانوەرەگەد و دویمیان خەسارەت مەعنەوی لە وەر دەم مەردمەیل ترەك وەختی لە راسی مەسەلەگە رەسنەوەو ك تو لەوەختیگ وە ئاشکرا وە ئەقڵ وەرانوەرەگەد خەنستید لە وەرچەو مەردم ئەو وە بیدەنگ کار خوەی ئەنجام دا و وە ئەقڵ تن خەنی بی ئەوەگ پیاوخەراو خوەیشی بکەیگ ك وە ئەقڵ ئایەم کەمئەقل بەسەزوانیگ چوی تو خەنی .. لەی مەوردە یەك وەسەرهات کوڵیگ خەمە هویر ك کوڵ وکولبڕ ئی مەسەلە ئەرامان شییەو کەی :

ئویشن منالیگ چویە ناو سەرتاشخانەیگ... لەی ئانە دەلاکەگە خەریك بوی سەر یەکی خاس کردیاد و وتە پی بنوورە ئی منالە، باوەر کەم هویچ منالیگ لە دونیا چەنە ئی منالە بی ئەقڵ نییە، ها تو بەو بنوور بزان چوین ئەراد ئسپاتی کەم ك منالە چەنی بی ئەقڵە... دەلاکەگە پەنجا فلس نا ناو لەپیگی و بیس وپەنج فلس نا ئەو لەپەگەی ترەکی و وتە منالەگە : بەو کورم بزان کام لەی پویلەیلە توایت؟ منالەگەیش هاتە وەرەوە و دەس برد بیس و پەنج فلسەگە برد و دەر چوی ... کابرای مەعمویلیش وت وە خودا گەرەکە خوەم برەسنمە ئی منالەو تا بزانم مەسەلەگە چەس... لە دوکانەگە دەرچوی و خوەی رەسانە منالەگە و وەنەرمیەو لەلی پرسی : روولە تو ئەرا بیس و پەنج فلسییەگە بردید و پەنجا فلسەگە وڵ کردید؟! منالەگەیش هاتە جوواو و وت: ئاخر ئەگەر پەنجا فلسییەگە بووردیام، دی بازیەگە تەواو بیاد!!!...

ئمشەو هەم مانگەشەوە

ئەمجەد زەمانی

ئمشەو هەم مانگەشەوە مانگ زلفی دارشیاگە
لریپەی ئاسمان تیەی هەسارە ماڵ ئەڵداگە
وەرەو هەر جایگی نوورم چەوی لیمەو دیارە
تەك داس لە ئاسمانەو چما خوەر مرکەو داگە
سەونزە گیانی چوی باخە زوڵف لە وینەی چەرداخە
چەوی چما چراخە لەش ئاسمان ساگە
تەك هیز کەمەو نواتر لەوەر درم شەویە شڕ
توام بچم بزانم لە وادەی کی وساگە
دەسم گرید و کیشی، لە لای دڵم دانیشی
دڵ چوار گڵام داکیشی ئەی نز گیان بڕیاگە
نیشم لە سایەی بەرزی خوەم را نەکەم وە نەزری
وەختی وە بی کووم قەپ دەم لەی سیف داتلیاگە
لەی ناو خەوە پیم ئویشی یەك تر ها لە وادەم
بایە بچم وە خەوی چشتی وە رووژ نەماگە
داجمیەد و ئەورەسم هە ساتی ها لای یەکی
نیەزام ئەرا لەیوا کەی ئەی دویەت لا بڕیاگە